

# STUDII TEOLOGICE

REVISTA INSTITUTELOR TEOLOGICE DIN PATRIARHIA ROMANA

## CUPRINSUL

- Sfântul Pavel, Apostolul Neamurilor . . . . . de *Prof. Teodor M. Popescu*
- Dela «Mormântul Gol» la porțile Damascului... . . . . „ *Gala Galaction*
- Sfântul Pavel și viața celor mai de seamă comunități creștine în epoca apostolică „ *Prof. Justin Moiescu*
- «Omul cel nou» în concepția antropologică a Sfântului Apostol Pavel . . . . . „ *Pr. Prof. Grigorie T. Marcu*
- Sfântul Apostol Pavel, muncitor cu brațele . . . . . „ *Prof. L. Munteanu*
- Sfântul Apostol Pavel păstor de suflete . . . . . „ *Pr. Prof. Sofron Vlad*
- Sfântul Apostol Pavel și creștinătatea actuală . . . . . „ *Diac. Prof. N. I. Nicolaescu*
- Contribuția literaturii teologice române la înțelegerea personalității și activității Sfântului Apostol Pavel . . . . . „ *Preot Olimp N. Căciulă*

# 7-8

# STUDII TEOLOGICE

REVISTA INSTITUTELOR TEOLOGICE UNIVERSITARE  
DIN PATRIARHIA ROMÂNĂ  
APAR 10 NUMERE PE AN // ABONAMENTUL ANUAL 400 LEI

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ  
STRADA ANTIM NR. 29 — BUCUREȘTI

## COMITETUL DE REDACȚIE:

### *Președinte :*

I. P. S. JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

### *Redactor responsabil :*

P. C. Preot Dr. PETRU REZUȘ, profesor universitar.

### *Membri :*

P. C. Preot Dr. N. NEAGA, Rectorul Institutului Teologic  
Universitar din Sibiu

P. C. Preot Dr. LIVIU MUNTEANU, Rectorul Institutului Teologic  
Universitar din Cluj.

P. C. Preot Dr. IOAN COMAN, profesor universitar.

P. C. Preot Dr. SPIRIDON CÂNDEA, profesor universitar.

P. C. Ierom. Dr. N. MLADIN, profesor universitar.

### *Secretar de redacție :*

DI. AL. CERNA-RĂDULESCU, consilier de presă al Patriarhiei  
Române.

## COLABORATORI:

Inalt Prea Sfințiii Mitropoliți și Arhiepiscopi și Prea Sfințiii Episcopi ;  
Prea Cucernicii Profesori dela Institutele Teologice Universitare,  
Studentii și Prea Cucernicii Preoți cursiști.

„STUDII TEOLOGICE“

REVISTA INSTITUTELOR TEOLOGICE DIN PATRIARHIA ROMÂNĂ

---

---

V I A Ț A  
Ș I A C T I V I T A T E A  
S F Â N T U L U I A P O S T O L P A V E L



---

---

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ  
București — STR. ANTIM Nr. 21 — Raionul N. Bălcescu



## SFÂNTUL PAVEL, APOSTOLUL NEAMURILOR

Se împlinesc în zilele noastre 1900 de ani, de când cel mai mare misionar creștin a pășit, propovăduind Evanghelia și înființând Biserici, pe teritoriul continentului european.

În cursul celei de a doua călătorii misionare (F. Ap. XV, 36—XVIII, 22), la anul 50 sau 51, mânat de marea idee creștină care-l stăpânea și-l însuflețea, Sf. Pavel a părăsit pământul asiatic la Troas și s'a imbarcat pentru Macedonia, în urma unui vis, coborînd în orașelul-port Neapolis<sup>1</sup>). De acolo, Apostolul și tovarășii săi de drum și de lucru, între care și medicul grec Luca, au poposit în colonia romană Filipi, unde au propovăduit și au înființat prima comunitate creștină europeană și cea pe care Apostolul Neamurilor a iubit-o mai mult decât pe toate. Călătoria și misiunea au continuat la Tesalonic, Bereea, Atena, Corint, în inima Eladei, unde Apostolul a înfipt deasemenea steagul credinței celei noi, cucerind lui Iisus Hristos însăși țara Olimpului. Mai mare vis decât acesta, nu putea fi decât cel de a predica Evanghelia în Roma imperială.

Misiunea Sfântului Apostol Pavel în provinciile europene era hotărâtoare pentru viitorul creștinismului, ca și pentru destinele religioase, morale și culturale ale lumii greco-romane. Ea aducea creștinismul în inima imperiului, încetățenea pe Hristos în marile orașe, metropole strălucitoare de glorie și de cultură veche, pline de temple, de amintiri și de mituri păgâne, opunea Evanghelia creștină «înțelepciunii» lumii și predica idealul mântuirii și al unei vieți în duhul iubirii de Dumnezeu și de oameni, care suna nou și straniu în urechile Elinilor plini de orgoliul filosofiei, și al Romanilor plini de orgoliul puterii.

Neașteptată, nemaivăzută și curioasă figură, acest omuleț dela Răsărit, care pornise întâi la Damasc ca să prigonească pe Hristos și care se întorsese de acolo misionar creștin, iar acum plecase să colinde lumea și s'o cheme la Hristos cel prigunit de el, pe care-L predică Iudeilor și păgânilor ca Mesia și Mântuitor, — dela Damasc până la marginea lumii.

Ce voia acest om bizar, cu înfățișare de ascet și de profet, în orașele sofistilor și ale cuceritorilor lumii? Ce putea să învețe el pe învățații Greciei și Romei? Cu ce mijloace socotea el să cucerească lui Hristos Nazarineanul pe stăpânitorii lumii? Uriasă și sublimă disproporție între puterile unui om și o lume întreagă: între Iudeul mic, pleșuv, bolnăvicios și slab, și între imperiul roman universal, cu forța lui incomparabilă, cu dreptul, filosofia și literatura lui înfloritoare, cu păgânismul lui bogat și puternic în zei, sanctuare, rituri și mistere, cu imensul lui

1. Azi *Caravalla*, în fața insulei Thessos.

aparatură politică, administrativă, militară și culturală, cu geniul, organizația și mândria lui neîntrecută.

Întreprinderea lui Saul din Tars, Evreu și misionar creștin între păgâni, era paradoxală ca însăși ființa lui. Născut în diaspora și crescut habotnic, după Legea și tradiția riguroasă a neamului lui, trimis foarte tânăr la Ierusalim, ca să învețe știința marilor cărturari ai neamului lui, la ilustrul dascăl Gamaliel<sup>2)</sup>, putând face carieră de mare rabin și de om însemnat între ai lui, — turburat acolo de succesul predicatorilor creștini și scandalizat de credința cea nouă, respirând ură și mânie sângeroasă contra celor care stricau credința cea veche și tradiția iudaismului, aruncat asupra lor cu fanatismul său de fariseu zelos și contrazis de blasfematorii și neleguții, care, ca diaconul Ștefan, vorbeau de sfârșitul Legii și de inutilitatea templului, întărit cu depline puteri ca să lovească de moarte comunitatea creștină dela Damasc, după ce văzuse risipită pe cea dela Ierusalim, se întâlnește pe neașteptate cu Iisus Hristos cel prigonit, aude glasul Lui, e orbit de lumina Lui, întors dela gândul său, chemat la misiune creștină, investit cu apostolatul la neamuri și plecat apoi în lume, la lucrul său de tot restul vieții (F. Ap. IX, XXII, XXVI).

Dela convertirea lui pe drumul Damascului<sup>3)</sup>, viața lui este un miracol continuu, este lucrarea și puterea lui Dumnezeu. Paul nu mai este Saul. În chipul lui, cu nimic impunător, drumetul străin, cu înfățișare modestă, cu mâini aspre de lucrător, cu privire de om suferind, trăiește și lucrează ca un om într'adevăr, dar un om unic, neobișnuit, extraordinar, școs din sine, ridicat peste sine și peste toți oamenii: instrumentul lui Dumnezeu, «vasul ales» — de Iisus Hristos — dela Damasc, ca să-L poarte în lume.

Taina chemării și puterii lui este întâlnirea și confruntarea lui cu Iisus în ceasul convertirii. Saul era persecutorul Lui, acum este «robul» Lui: era călăul creștinilor, acum este Apostolul Neamurilor. Disproporția dintre un om și o lume, în care se găsea Pavel ca Apostol, este mult mai mică decât cea dintre om și Dumnezeu, în care se găsea ca persecutor. La Ierusalim și spre Damasc, Saul se războia cu Dumnezeu, care i-a îngăduit să vadă cât rău poate gândi și face ca protivnic al Lui. Întâmpinat și înfruntat de Iisus Hristos pe drumul Damascului, orbit și aruncat întâi cu putere la pământ, ridicat apoi în iubirea, harul și puterea Lui, ca să se nască din nou, ca alt om, cu alți ochi, cu altă minte, cu altă menire, dată de El, exact opusă celei luate de Saul dela sine și dela marele preot din Ierusalim, el este pentru toată viața «rob» și «apostol chemat» al lui Iisus Hristos (Romani I, 1). În numele și cu puterea Lui a pornit Pavel la drumul cel lung cât lumea, al chemării neamurilor la renașterea, mântuirea și bucuria lui cea în Iisus Hristos Nazarineanul.

Iată-l acum, după ani și drumuri de misiune în părțile orientale ale imperiului, debarcând în Europa și înfățișându-se el, rabinul iudeu și apostolul creștin, discipolul profetilor, al lui Gamaliel și al lui Hristos cel răstignit, — în fața Grecilor, a discipolilor lui Platon, Aristotel, Zenon și Epicur, raționaliști, sofisti, iscoditori, subtili și dificili, plini de ști-

2. Cunoscut în Faptele Apostolilor V, 34—40 (a recomandat sinedriului moderație față de apostoli).

3. Pe la 33—35.

ința lor, mândri de civilizația lor, beți de viața lor lumească. Contrastul era evident și provocator, îngâmfiând pe Elni, stimulând pe Pavel.

Lumea care se deschidea înaintea lui nu era cu totul nouă pentru el. Ea era asemănătoare în parte cu cea pe care o cunoștea din Tarsul natal, din Antiohia, din orașele asiatice vizitate. Dar cât de mult se întindea și se înăsprea ogorul misiunii lui între acești Greci, aflați în țara lor, în focarul spiritului lor, în centrul marilor lor gânduri și realizări, care le duceau faima în toată lumea! Și cu cât avea să se întindă și întărească încă terenul apostolatului lui la Roma, «capul» și stăpâna lumii, inima și brațul păgânismului, reședința cezarului, spre care-l poartă gândul din Elada!

Câtă deosebire între primirea făcută lui Pavel și lui Varnava la Litra, unde păgânii, încredințați că zeii au coborât între ei, în cei doi predicatori străini, aleargă să le aducă sacrificii și onoruri divine (F. Ap. XIV, 11-18), și între cea făcută lui Pavel la Atena, unde curiozitatea elină îl asculta cu interes și politeță rece, fără încredere, fără simpatie și fără înțelegere (F. Ap. XVII), sau cea dela Roma, unde Apostolul Neamurilor visa să meargă liber și unde ajunge ca un prizonier ce trebuia să fie judecat de cezarul Neron!

Păgânismul greco-roman era îmbrăcat, mai ales în Grecia și la Roma, cu toată armătura credințelor, prejudecăților, păcatelor și orgoliului lui milenar, întărit cu ideea misiunii lui naționale și culturale sacre. Vechimea, vanitatea, patriotismul lui îl făceau o cetate greu de cucerit de un «spermolog» iudeu (F. Ap. XVII, 18). Duhul lui Pavel se frământa și se încorda cu atât mai mult. El era trimis la neamuri și trebuia să învingă toate rezistențele și să le cheme la Hristos: nu câte un om sau câțiva, ici și acolo, ci neamurile, multimea.

Arăna în care trebuia să alege și să lupte, să ajungă la țintă și să biruie, era vastă cât lumea păgână și plină de piedici și de greutateți. Alături de unele cărări bune și însorite, câte gropi și râpe, câți bolovani și ghimpi! Printre florile și iarba câmpului de lucru, câte buruieni aspre, țepoase și otrăvitoare, înfipite cu sute și cu mii de ani în țelna păgânismului! Impotriva dorului de mai bine mărturisit de unii, câtă îndărătnică rezistență opusă de cei mai mulți, împietriți pe poziția superstițiilor și a tradițiilor păgâne, care făceau din însăși vechimea și oficialitatea lor supremul titlu la respect din partea tuturor. Nu cu o religie, cu un zeu, cu un oraș sau cu un popor avea de dus Pavel lupta sa, ci cu o lume și o viață veche și universală, mult deosebită de ceea ce trăia, simțea și voia el ca «apostol chemat» al lui Isus Hristos.

Lumea era unită și organizată în marele imperiu roman, mare în adevăr cât «lumea», cum se și numea (οἰκουμένη). Cucerind țară după țară, supunând popor după popor, Romanii desființaseră granițele între ele și întinseseră pe ale imperiului lor cât nu făcuse niciun alt popor. Mai mult decât visaseră cei mai îndrăzneți cuceritori, realizase geniul politic și militar al Romei. «Lumea» forma un singur stat, avea un singur împărat, o capitală, o lege, un interes și dor comun: pacea și prosperitatea, și le avea. Mândria de cetățean roman se râvnea și cunoștea până departe de Roma.

Administrația, armata, dreptul, comerțul, cultura, toleranța, căile de comunicație apropiiau pe oameni și înlesneau cunoașterea și înțelegerea

lor. Imprăștierea elenismului, romanismului, iudaismului crea condițiuni de comunicare în idei. Sub scutul și cu respectul legilor, cu o limbă înțeleasă pretutindeni, ca greaca vorbită atunci, o idee se putea propaga în vastul imperiu, mai ales în centrele populate, cu trafic, amestec și mișcare de tot felul.

Un om era însă o cantitate minusculă, dispărentă, în acest stat universal, întins dela Oceanul Atlantic până la Eufrat și Marea Roșie, dela Rin și Dunăre, până în Sahara. Ceea ce putea să însemneze Pavel sau altul la Ierusalim, în sinedriu sau chiar în agora, era mult mai mult decât ceea ce putea să însemneze în fața și împotriva unei lumi întregi și încă atât de bine organizate.

În fața omului mic și slab dela Damasc, se ridica un uriaș aparat de stat; în fața unui individ, sta o lume complexă; în fața provincialului străin și suspect, stau orașe cosmopolite mari, bogate, strălucitoare, amestecate. Ce îndemnuri poruncitoare, ce resorturi solide, ce puteri sufletești supraumane trebuiau unui om, ca să se încumete a înfrunța el, unul, toată puterea lumii, imensitatea spațiului, lungimea nesfârșită a drumurilor, greutatea călătorilor, primejdia mărilor și a intemperurilor și mai ales duhul păgânismului sacrosanct, sprijinit pe puterea și politica de stat!

Păgânismul era o religie decadentă, în adevăr, dar bazată pe trecut, pe mituri, pe cult, pe o legătură strânsă cu viața de stat, de societate, de familie, făcând una cu istoria și cu rosturile statului atotputernic. Păgânismul era religia de stat, sacerdoții lui erau funcționari, împăratul era supremul lui pontif. Acesta era ca și divinizat și forma obiectul unui cult obligatoriu. În neputința de a se susține prin puterea și valoarea sa religioasă morală, păgânismul se sprijinea cu atât mai mult pe puterea autorității și pe efectul legii de stat. El era în destrămare, pierdea teren prin necredința celor culti, degenera în superstiție crasă și formalism pentru cei mulți. În interesul de a-l face folositor ideii de stat, August îl reformase, reparând temple vechi și ridicând altele noi, reorganizând colegiile preoțești și înființând colegii noi, luând el ca prim împărat și titlul de pontifex maximus. Cu acestea nu creștea puterea de viață a păgânismului, dar creștea puterea lui de rezistență la propaganda creștină, având de partea sa autoritatea suveranului pontif și interesul de stat.

Politeismul greco-roman era însă concurat și depășit de cultele orientale. Acestea aveau unele idei religioase și chiar morale noi și interesante, vorbeau de renaștere și de nemurire, de păcat și de ispășire, aveau mistere spectaculoase și un corp sacerdotal misionar, aveau tendință prozelitistă și universalistă, în același timp tendință spre monoteism. Temător de pericolul contagiunii religioase, statul închidea prin legi calea cultelor orientale spre Roma și spre Apus, dar legile nu puteau reglementa și împiedeca mișcarea ideilor și ele se strecurau pe alături, circulând cu oamenii, care se puteau mișca liberi în vastul imperiu polietic.

În amestecul de neamuri și de credințe, s'a produs în chip firesc o apropiere religioasă, un amestec de zei (theocrasie), care a luat forma sincretismului, a contopirii ideilor religioase particulare într'un cult general comun, care să satisfacă nu un neam, ci pe toate, reprezentând și respectând credințele lor fundamentale, grupate în jurul unei divinități supreme. În neputință de a rezista tendinței misionare și atracției cultelor



orientale, împărații înșiși vor favoriza sincretismul în secolul al treilea, când ei nu mai sunt Romani propriu-zisi, ci provinciali și «barbari», vor micșora importanța senatului, vor întinde dreptul de cetățenie, vor slăbi tradiționalismul și patriotismul roman.

Concurența religioasă și sincretismul trezeau și măreau trebuințele religioase, aduceau un anumit progres religios, constituiau oarecum o pregătire psihologică, de care putea să profite și misionarismul creștin. Dar câte piedici, în același timp, opuneau misionarilor lui superstiția, formalismul, prezumția și fanatismul adoratorilor de zei, mai ales când erau interesați material și personal la cultul lor, de care era plină de altfel toată viața celor vechi! Răscoala provocată de argintarul Dimitrie la Efes era să coste viața Sfântului Apostol Pavel, denunțat mulțimii păgâne ca dușman și blasfemator al zeilor, pentru că zicea că «nu sunt dumnezei cei făcuți de mâini omenești» și pentru că «hulea» pe zeița cea mare, Diana Efesenilor, și disprețuia templul ei (F. Ap. XIX, 24-34), care erau — zeița și templul — mândria Efesenilor.

Politeismul se concretiza și — în aparență — se eterniza în mărețe temple și statui, în splendide mituri și în sacre forme rituale, în frumoasa literatură și artă greco-romană, care erau gloria păgânismului. Iar Pavel, «văzând cetatea (Atena) plină de idoli, se îndârșea cu duhul» (F. Ap. XVII, 16). Cum putea el să închidă, să transforme sau să distrugă atâtea capiști și altare păgâne, care umpleau pământul și sufletul cămenilor dela Răsărit până la Apus, în vastul panteon care era imperiul roman?

Dar moravurile acelei lumi păgâne, ocean de viții și de păcate! Mai mult decât credințele deșarte, mai mult decât ignoranța religioasă, băntuia și abrutiza viața păgână imoralitatea ei. Cultele păgâne nu aveau teologie și morală, aveau mituri și practici care nu impuneau atitudini morale, dimpotrivă pilduiau imoralitatea. Zeii și slujitorii lor erau pricini de scandal, iar unele culte orientale ridicau desfrâul la rangul de rit.

În viața familiară și publică, destrămarea lua forme periculoase pentru societate. Adulterul, divorțul, concubinajul, aruncarea copiilor, luxul, plăcerile, păcate contra naturii, desgustul de viață, sinuciderea erau fapte curente și justificate. Spectacolele erau imorale și crude. Sângele se vărsa cu total dispreț pentru viața cămenilor. Omul era disprețuit și devalorizat, până în legile de stat și în cărțile filozofilor.

Starea socială a lumii păgâne oglindea în adevăr concepții neumane, caracteristice pentru defectuoasa ei întocmire. Deasupra o pătură subțire de bogați, posesori de latifundii, de imobile, de ateliere, de sclavi. Jos acești nefericiți, care se înnumărau cu milioanele, simple instrumente sau animale de muncă, lucrând în lanțuri, fără drepturi omenești, putând a fi bătuti, mutilați, stigmatizați, desonorați, vânduți, uciși. Între aceste extreme ale societății, o numeroasă categorie de sănaci, luptând cu greutate și transformați la orăse în clientela parazită a celor bogați și a statului, care, neputând să rezolve problema socială altfel, se mulțumea să le ofere «pâine și jocuri». Păcate și răni morale, contraste, nedreptăți și nemulțumiri sociale adânci umbreau și turburau chipul lumii, pe care pornise s'o convertească și s'o schimbe la înfățișare Apostolul Neamurilor.

El nu era singurul misionar în lumea aceea. Alții încercau în felul lor s'o lumineze și îndrepte. Filosofi moralști păseau în public, țineau con-

ferințe populare (diatribe) pe diferite teme, căutând să purifice și să înobileze păgânismul prin alegorizarea miturilor și prin predica virtuților și ideilor morale. Propaganda acestor misionari laici mergea înaintea celei creștine sau paralel cu ea. Ea putea să ușureze sarcina apostolilor, cum putea să o și îngreueze prin concurența ei.

Aceasta era — schițată în câteva linii — situația generală a lumii greco-romane, în care apărea ca sol al lui Iisus Hristos Sfântul Apostol Pavel; acesta era terenul activității lui misionare. Intre maiestrosul Zeus Olimpicul și umilul Nazarinean răstignit, între crasa superstiție și imoralitate păgână și sublima concepție religioasă-morală creștină, între nivelul atât de coborât al vieții vechi și idealul nou atât de înalt al mântuirii prin Iisus Hristos, era distanța dela pământ la cer și dela om la Dumnezeu. Apostolul Neamurilor mergea într'o lume străină de cele întâmplute la Ierusalim și la Damasc, străină de gândurile lui, ostilă, indiferentă, distantă, rezistentă. Puterea și măreția ei pe de o parte, văzută în întinderea imperiului, în aparatul de stat, în capodoperele ei, în palate, temple, monumente, circuri, băi, impunea și intimida; pe de altă parte, rătăcirea ei religioasă și decăderea ei morală, provocau la acțiune și respingeau totodată pe cel care ar fi vrut să le atace.

Oricine în locul omului trântit la pământ de puterea lui Dumnezeu, pe drumul Damascului, ar fi pregetat să întreprindă o operă misionară de îndrăzneală, de greutatea și de primejdii celei întreprinse de el în largul oceanului păgân. Credință, zel și devotament aveau și ceilalți apostoli. Ei toți au predicat cu entuziasm și cu râvnă, cu riscuri și cu roade. Dar între lucrul fiecăruia și lucrul lui Pavel, între ogorul lor și ogorul lui, între recolta lor și recolta lui, este o deosebire mare, care, fără a scădea cu nimic osteneala și meritul celorlalți, ridică mult peste toți pe Apostolul Neamurilor, «vasul ales» de Iisus Hristos pe drumul Damascului, vas în care harul lui Dumnezeu se asocia pentru lucru cu geniul omului.

Secretul puterii și succesului lui Pavel stă mai întâiu, în evenimentul care a însemnat nașterea lui creștină. Acest eveniment minunat, pe care nicio explicație naturală nu-l poate face înțeles<sup>(1)</sup>, a răsturnat și schimbat complet omul și planul lui dela Ierusalim, l-a scuturat puternic, ca de moarte, l-a trezit la o viață nouă, l-a pus pe un drum cu totul deosebit de cel pe care mergea până atunci, l-a silit a face contrariul a ceea ce făcea. Acesta este lucrul cel mare și uimitor. A-l fi oprit doar din calea prigonirii creștinilor era un fapt minunat; a-l fi convertit la creștinism, era cu atât mai mult; a-l fi făcut însă din persecutorul fanatic, apostolul incomparabil, care a fost Sfântul Pavel, a fost un act de grație dumnezeiască — până azi unic în felul său.

Apostolatul lui este un paradox și un miracol. El nu sta în voia lui, sta în chemarea lui Dumnezeu. Pavel se numește «rob al lui Iisus Hristos, chemat apostol» (Romani, I, 1). Robi și chemați au fost firește toți ceilalți,

(1) De văzut pentru încercările făcute: C. Toussaint, art. (Saint) Paul, în Dictionnaire de la Bible (Vigouroux), troisième tirage, t. IV, 2 (1928), col. 2197—2199. J. B. Colon, art. (Saint) Paul, în Dictionnaire de Théologie catholique, t. XI, 2 (1932), col. 2349—52. F. Prat, art. Paul (Saint) et le paulinisme, în Dictionnaire apologetique de la foi catholique (Ad. d'Alès), ed. IV, t. III (1926), col. 1638—42.

dar chemați în condițiuni obișnuite: alesi din popor ca să urmeze lui Hristos, zi cu zi, an cu an, să cunoască învățătura și faptele Lui, să-L vadă și să audă, să fie «martorii» morții și învierii Lui. Saul este un apostol chemat cu forța, smuls cu puterea lui Dumnezeu de pe drumul prigoanei și al osândeii, convertit nu doar din Iudeu în creștin, ci din persecutor sângeros în Apostolul Neamurilor, apostolul prin excelență, tipul, coroana și gloria apostoililor lui Hristos, cât va fi lumea.

Nimeni niciodată nu va putea să scruteze cu singuri ochii minții adâncul ființei și prefacerii totale a acestui om mic, și nimeni nu va înțelege omul și opera lui extraordinară, dacă n'o va privi la lumina orbitoare a minunii de pe drumul Damascului, prin hotărîrea și puterea lui Dumnezeu.

Saul pornise la luptă contra lui Iisus Hristos și a fost biruit de El. Prizonier și «rob» al lui Hristos, el face după aceea lucrul lui Hristos ca «apostol chemat»; îl face nu doar cu interesul și cu zelul celui care vrea să justifice cinstea și încrederea ce i s'a acordat prin apostolat, ci al celui care trebuie să îndrepte și să cumsezeze cumplita sa rătăcire și crimă, de a fi prigonit pe Hristos; el trebuia și vrea să răscumpere oarecum iertarea, mântuirea și harul Apostoliei, să întoarcă lui Hristos cel prigonit de el și totuși atât de bun cu el, prețul omnesc posibil al darului dumnezeesc cel fără preț dela Damasc.

Pavel este un datornic; e dator lui Dumnezeu cu mai mult decât poate plăti un om. Pe drumul Damascului, drumul osândeii lui și al mântuirii, Dumnezeu l-a prins asupra faptului pierzător de suflet, l-a prins de piept și l-a scos din prăpastia în care se prăbușea sufletul lui. În strălucirea ca de fulger care-l orbia, Saul ieșea din întunecul nopții și al morții lui și intra convertit în cetatea luminoasă a lui Dumnezeu. La Damasc, unde duhul îndârjit al persecutorului îl mâna spre păcat de moarte, Duhul lui Dumnezeu îl conducea spre mântuire și spre apostolat. Din infernul osândeii lui veșnice, Damascul a devenit paradisul izbăvirii lui.

Această chemare neașteptată, această intervenție subită și irezistibilă a lui Dumnezeu în sufletul și viața lui, această întâlnire neprevăzută în planul lui de luptă, negândită, nevoită, a transformat pe Saul complet și definitiv. Tot restul vieții lui, peste treizeci de ani, el a simțit continuu mâna lui Dumnezeu în pieptul său, a văzut lumina care l-a orbit, a auzit cuvintele Celui urmărit de el cu ură: «Saul, Saul, pentru ce Mă prigonești?» (F. Ap. IX, 4). Această amintire neștersă, acest eveniment trăit de el întruna, această prezență de tot momentul a lui Hristos în sufletul, în trupul, în viața lui, a făcut pe Pavel apostolul incomparabil care a fost. «Doamne, am auzit dela mulți despre bărbatul acesta, câte rele a făcut sfinților Tăi în Ierusalim», zice Anania cel din Damasc, când i se vestește înfrângerea lui Saul pe cale (F. Ap. IX, 13). «Mergi, că vas ales îmi este acesta ca să poarte numele Meu înaltelea neamurilor și a împăraților și a fiilor lui Israel, căci Eu îi voi arăta câte trebuie să pătimească el pentru numele Meu» (F. Ap. IX, 15-16). Pavel este un grațiat și un condamnat: este achitat de vina prigonirii lui Hristos, dar e trimis în schimb la neamuri ca să vestească pe Cel pe care L-a prigonit; să ispășească prin apostolat păcatul persecutorului, să sufere pentru Cel pe care L-a făcut să sufere. Fieci't condamnat!

Calitățile lui ca «vas ales» pentru această mare misiune au fost excepționale. Iisus Hristos n'a avut un agent mai bun pentru a-I «purta numele înaintea neamurilor și a împăraților și a fiilor lui Israel», decât pe Saul din Tars, pe adversarul și prigonitorul Său cel mai fanatic și mai periculos. Saul întrecea cu mult pe cei de vârsta sa în spor la învățătură și în râvnă pentru dătinile părințești (Galateni I, 14). Știința lui de Lege, de tradițiile și de rânduelile iudaismului îl ridicau la locul întâiu între tinerii neamului lui. Saul întrunea însușiri și privilegii alese, cu care întrecea în adevăr toată generația sa în Israel.

Născut și crescut în casă de iudei înstăriți și foarte credincioși, educat în râvnă și pasiunea legii strămoșești, învățat de mic tot ce putea să învețe în casă și la sinagogă un copil așa de bine înzestrat al unor părinți așa de zeloși pentru credința lor, între Elini, destinat pentru cinstita carieră de rabin și trimis pentru aceasta la cel mai mare al vremii, celebrul Gamaliel, la Ierusalim, în jurul cărui se adunau cu sutele, poate cu mii, tineri Evrei din Palestina și din toată lumea, format și distins în tovărășie și concurență cu atâția aleși colegi, cei mai buni fii ai neamului și ai credinței lui, era stăpân pe știința Legii, pe metodele și tehnica interpretării, pe toată teologia și posesiunea spirituală a iudaismului, ca drept, morală, doctrină și istorie, virtuos al analizei, al argumentării, al mânuirii gândului și cuvântului. Cu inteligența sa rară, ageră, pătrunzătoare și nepuizabilă, cu o memorie naturală și bine exercitată, care reținea fidel cuprinsul cărților sfinte și pe al învățăturii orale a lui Gamaliel, desăvârșit în excegeza întregului învățământ iudaic, Saul era cel mai strălucit discipol al celui mai strălucit rabin. Prin fire și prin educație, el era întruparea legalismului și idealului religios și moral al neamului său, o capacitate, o glorie și o speranță a lui Israel. Saul avea calitățile intelectuale ale unui geniu, învățătura și dexteritatea unui mare rabin, mândria religioasă și națională a neamului întreg. Saul avea în plus — și aceasta îl făcea mai periculos ca adversar, — zelul și fanatismul religios al unui fariseu.

Cu acest zel și fanatism, cu mintea, știința și talentul lui, Saul era un combatant cum nu se poate închipui mai bine înarmat și pregătit, pentru a fi dușmanul cel mai înverșunat și mai periculos al Bisericii creștine abia născute, atunci, în anii tinereții lui. Cu asemenea însușiri, arme și posibilități de luptă se arunca Saul întreg asupra ei. Cu puterea obținută dela marele preot, șef spiritual al iudaismului din lumea întreagă, Saul devenea mandatarul neamului său, campionul Legii împotriva ucenicilor lui Iisus Nazarineanul.

Văzută lupta pe planul lucrurilor omenești, în cei aflați față în față ca adversari, Saul întrecea singur cu pregătirea, cu știința și cu arta sa de rabin pe toți creștinii. Redusă la puterile omenești ale celor în luptă ea era inegală. Intre ucenicii lui Hristos nu era niciunul de forța ucenicului lui Gamaliel. Ei îl întreceau în adevăr prin adevărul și nădejdea credinței lor, iar zelul lor pentru Hristos nu era mai mic decât al lui Saul pentru Lege, dar tocmai aceasta însemna pentru el blasfem și nebunie, și râvnă fariseului fanatic creștea cu atât mai mult împotriva lor.

Cu puterea primită de Saul dela căpetenia religioasă a neamului întreg, știința și sentimentul lui religios și național contrariat și încordat ca împotriva vrăjmașilor Legii, era funest pentru Biserica persecutată în

leagăn. Asupra creștinilor, umili și timorați, lipsiți și de armătura lui Saul și de protecția Legii, loviți deodată și cu puterea științei cărturarului fariseu și cu puterea autorității religioase și naționale supreme a iudaismului, Saul se năpustea cu forța unui colos, investit cu misiunea de erou național.

Avântul lui era sport și pericolul pentru creștini agravat de convingerea lui că face un lucru sfânt și bine plăcut lui Dumnezeu (F. Ap. XXVI, 10). El nu e un iluminat cuprins de febra unei misiuni închipuite; este un bun credincios convins că îndeplinește o datorie de credință și de conștiință, luptând să risipească și să desființeze comunitatea nebunilor care credeau că Nazarineanul răstignit este Mesia. Aceasta era un sacrilegiu și un scandal pentru idealul mesianic al poporului ales. Creștinii erau deci socotiți a grăi «cuvinte de hulă» împotriva templului și a Legii. Ei priveau Legea ca trecută, templul ca putând să se lipească de el: «Cel Prea Înalt nu locuiește în locașuri făcute de mâini omeneste» zisese diaconul Ștefan (F. Ap. VI, 13-14; VII, 47).

Iudaismul era legat cu toată ființa, istoria, credința, nădejdea și mândria sa de Lege și de templu, de datiniile și tradițiile sale religioase: Saul, ca toți ceilalți, ba chiar mai mult decât toți. Nu era rabin și fariseu mai plin decât el de ideea și idealul lui Israel<sup>5</sup>). Măreață și impunătoare încredere și hotărâre de viață și de luptă pentru titlurile și bunurile supreme și sacre ale poporului ales! Cel care învățau că Iisus este Mesia și că Evanghelia Lui a pus capăt Legii și templului sunt apostatați și trădători, rătați odioși și periculoși, pentru care nicio osândă nu e prea mică. Saul persecutorul, răsbună și apără neamul ultragițat de acești Galileeni, care amăgesc și turbură poporul cu credința lor absurdă în mesianitatea Celui răstignit și în misiunea Lui dumnezeiască.

Lapidarea diaconului Ștefan, poate un coleg de studii la marele rabin Gamaliel, a fost urmarea firească a unui asemenea conflict religios, și Saul apare în istorie ca martor și părtaș la această primă scenă sângeroasă, urmată îndată de o persecuție al cărei suflet și promotor este el: «Și Saul pustia Biserica, mergând prin case și târind bărbați și femei, îi da la temniță» (F. Ap. VIII, 3). Această primă lovitură violentă împrăștiă comunitatea creștină dela Ierusalim. Îmbătat de succes și de sânge, «sufărând cu amenințare și cu ucidere împotriva ucenicilor Domnului», răzbunătorul Legii, «mergând la marele preot a cerut dela el scrisori către sinagogele din Damasc, pentru ca de ar afla pe vreunii, care să fie din calea aceasta și bărbați și femei, să-i aducă la Ierusalim legați» (F. Ap. IX, 1-2).

Persecutorul n'a avut parte de bucuria acestei isprăvi de fanatism brutal, care ar fi făcut să răsunе Ierusalimul și diasporaua. Hristos cel prigunit l-a oprit pe drum de a-și împlini sângeroasa misiune, și cunoscând calitatea «vasului», l-a ales pentru slujba Sa. A fost lucru de un moment mare, impunător, hotărâtor și necuprins omeneste, de Saul și de nimeni, ca toate hotărârile lui Dumnezeu. Încă în durerile și bucuria nașterii a doua, Saul «chemat apostol» și dator cu «mărturie la toți oamenii pentru ceea ce a văzut și a auzit» (F. Ap. XXII, 15), ales «din popor și

5. C. Toussaint, *art. cit.*, col. 2190.

din neamurile» la care de acum e trimis (F. Ap. XXVI, 15), începe lucrul său de «Apostol al Neamurilor».

Din cursa întinsă lui Iisus Hristos la Damasc, El a făcut mreață în care a prins și a făcut «vânător de oameni» pe cel mai mare dintre Apostolii Săi. Restul vieții lui Saul, zi și noapte, ceas cu ceas, pas cu pas, gând cu gând, cuvânt cu cuvânt, a fost misiune pentru Iisus Hristos: ocl prigonit de el cu sânge, cu închisoare, cu împrăștiere, cu moarte de creștini.

Opera misionară a Sfântului Apostol Pavel a fost o străduință și o realizare de supra-om. În continuă propovăduire la cei din neamul lui și la cei din neamuri, în continuă semănare de cuvânt și de faptă evanghelică, «mărturisind» și «adeverind» pe Hristos cel răstignit, ca Mesia și Mântuitor al lumii, Pavel cheamă și convertește la creștinism pe mulți, pe tot mai mulți, dela sclavi și oameni simpli, până la areopagiți și proconsuli. El înființează și organizează Biserici, păstrează legături cu ele prin scrisori și prin trimiși săi, suferă bătăi, lipsuri, pericole, frig, arșiță, foame, sete, naufragii, închisoare, lanțuri, pericole de moarte (II Corinteni XI, 23—27). Suferă și se bucură, luptă din greu și reușește: să aducă și să prindă de teren mesajul și idealul Evangheliei dela Damasc până la Roma, dela Răsărit până la Apus, poate până la «marginea Apusului»<sup>6)</sup>, care era Spania, unde, dacă Sfântul Apostol Pavel n'a ajuns, a dorit să ajungă.

Niciun Apostol n'a făcut atât, nici poate toți ceilalți la un loc mai mult decât el. Harul și râvna nu le-a lipsit, dar niciunul din ei nu avea personalitatea și calitățile lui Saul din Tars. Chemându-l la lucrul Său, Iisus Hristos valorifica și folosea în el însușiri și posibilități mari, unice.

În Tarsul Ciliciei, Saul învățase să cunoască elinismul ca viață, religie, cultură. El însuși vorbea și scria grecește mai bine și mai ușor decât ceilalți Apostoli. Tarsul era oraș vestit prin școli și prin profesori: se recrutau de acolo preceptori pentru odraslele imperiale<sup>7)</sup>. Ca Evreu, Saul n'a umrat la școli păgâne, dar a venit în contact cu cultura elină, a respirat în atmosfera ei, a putut să citească și să audă în conferințele publice și în convorbiri particulare «înțelepciunea elină» (citează scriitorii greci: Menandru, Aratus, Epimenide), a deprins meșteșugul retoricii.

El trăise între Elini, călătorise, avea un orizont geografic și cultural larg, avea despre lume, ca Iudeu elenist, o concepție deosebită de a conaționalilor săi din Palestina. El cunoștea monumente și opere de cultură greco-romană, cunoștea spiritul și geniul ei. Familiarizat cu ea, îi era mult mai ușor decât celorlalți apostoli, care nu cunoscuseră decât țara lor, să se prezinte în fața neamurilor și să le predice Evanghelia. Cine dintre pescarii de pe lacul Ghenizaret se putea compara cu intelectualul și dialecticianul fin și viguros, care era Pavel din Tars? Cine dintre ei se putea vorbi ca el cu «filosofii» atenieni «epicurei și stoici», în agora și Areopag? (Faptele Apostolilor XVII, 18).

6. Clement Romanul, *Epistola către Corinteni* V, 7.

7. Josef Holzner, *Paulus. Sein Leben und seine Briefe in religionsgeschichtlichem Zusammenhang dargestellt*, 11—14. Auflage. Freiburg im Breisgau, 1940, p. 4, (ed. 15—19; 1941).

Pe lângă asemenea calități de «Apostol al Neamurilor», Pavel avea singur între apostoli pe cea de cetățean roman. Aceasta îi da prestigiul, încrederea, siguranța de sine pe care o avea un «civis romanus» și dreptul de a sta sub protecția legilor, în cazuri în care alții ar fi pierdut libertatea sau viața<sup>8</sup>). De mai multe ori, în anii apostolatului său, Sf. Pavel a fost într'adevăr în pericol de moarte și a scăpat datorită dreptului său de cetățean roman.

Această calitate îi asigura nu numai viața, ci îi da și o concepție despre stat deosebită de a Evreilor obișnuți. Aceștia vedeau în imperiul roman pe cuceritorul și asupritorul lor, pe stăpânul străin și păgân. Pentru Apostolul Neamurilor, imperiul roman este o mărime și o putere pozitivă, legitimă, necesară. El cere supunere și rugăciuni pentru împărat și pentru dregători (I Timotei II, 1-2), socotindu-i ca o «rânduială a lui Dumnezeu», ca «slujitori lui Dumnezeu spre bine» (Romani XIII, 2, 4). Putința de a face misiune în toată «lumea», care era imperiul roman, de a se bucura de pace, de siguranță, de drumuri bune, de protecția legilor, însăși calitatea sa de cetățean, o datora apostolul puterii Statului roman, pe care Providența îl făcea necesar și util lucrului lui Isus Hristos prin apostoli. Nu s'a întrupat El oare când a venit «plinirea vremii» (Galateni IV, 4), a cărei condiție indispensabilă era însăși existența imperiului roman? Apostolul Neamurilor îi recunoaște astfel un rost în planul mântuirii, ca și în păstrarea ordinii politice și sociale.

La ceea ce Sfântul Pavel a primit dela alții — părinți, profesori, mediu, stat — se adaugă ca un mare privilegiu personal o capacitate naturală, rară și uimitoare, acel geniu misionar cu care e'a însoțit la Damasc pentru apostolat la neamuri, harul lui Dumnezeu. Pavel era o comoară de mari însușiri sufletești, intelectuale, religioase, morale.

Inteligența lui scripitoare și ingenioasă și un simț practic sigur i-au ajutat să se edifice, orienteze și decidă în variatele, complicatele și neprevăzutele situații prin care a trecut. Puțini oameni au avut ca el intuiția situațiilor și simțul realităților, puțini privirea lui pătrunzătoare și mult cuprinzătoare, înțelegerea justă a oamenilor și a lucrurilor.

Puterea lui dialectică, bazată pe o logică superioară și formată la școala lui Gamaliel și în contact cu elinismul cult, era năvalnică și constrângătoare. Sentimentul lui religios era foarte adânc, cald și puternic. Simțul lui moral era desvoltat și infalibil. O mare minte și o mare inimă în același om, gânditor și mistic totodată; elocvent și atrăgător, om de inițiativă, energic, hotărât, perseverent, în același timp ch'bzuit, sensibil, afectuos și delicat, sever și blând, ironic și duios, voluntar și concesiv, impetuos și sfios, autoritar și smerit, spirit pozitiv și om înflăcărat, când glas de tunet, când melodie suavă, făcut, cum s'a zis, din contraste, și totuși coordonat, armonios și consecvent în complexitatea, variația și bogăția sa sufletească: un tezaur de mari însușiri a fost omul căruia Isus Hristos i-a ieșit înainte pe drumul Damascului, i-a smuls scrisorile de împuțernicire dela marele preot și pasiunea sângelui creștin și i-a

8. Comp. A. J. Festugière et Pierre Fabre, *Le monde gréco-romain au temps de Notre Seigneur*. I. Le cadre temporel (Bibliothèque catholique des sciences religieuses). Paris 1935, pp. 54—57.

dat în schimb mandatul de Apostol al Neamurilor și crucea patimilor misionare.

Urișă personalitate și nesecat izvor de potențe și de virtuți<sup>9</sup>), acest fariseu transformat din persecutor în apostol, ale cărui puteri sufletești au fost înzecite și sublimate în slujba lui Hristos! Credință de foc și inimă de aur, curăție îngerească, entuziasm și devotament eroic, iubire și generozitate cheltuită pentru toți, sacrificiu consumat într'una, suferințe și moarte de fiecare zi: «In fiecare zi mor spre lauda voastră» (I Cor. XV, 31). Ce-l mână fără preget, fără teamă, fără murmur pe drumul greu și spinos al tuturor privațiunilor, pătimirilor și durerilor misiunii creștine? De unde puterea de a le suporta și învinge pe toate omul firav, a cărui înfățișare fizică este în contrast cu vigoarea sa morală, al cărui trup poartă și îndură greu un ghimpe și care totuși dorește și poate să ridice pe umerii săi slabi toată lumea, pentru a o aduce smerită și mântuită, ca și el, la picioarele lui Iisus Hristos, Nazarineanul cel răstignit și înviat, hulit și prigunit, iubit și slujit de el?

Saul fariseul se scandalizase și se poticnise de moartea Lui pe cruce; Pavel Apostolul a găsit în ea fericirea sa, trăiește și lucrează din ea mântuire și bucurie. Marea credință, iubire și nădejde a vieții lui creștine este Hristos cel răstignit și înviat. El nu cunoaște adevăr și ideal mai mare decât acesta, și-l vestește cu convingere nestrămutată și cu pasiune sublimă. Fără răstignirea și învierea lui Iisus Hristos, viața lui, istoria universală, lumea toată nu are sens, nu are rațiune. Taina existenței ei este delegată pe crucea lui Hristos, destinul ei este legat de jertfa Lui. Nu era între pământ și cer putere, amenințare, obstacol în stare să biruiască încredințarea lui de mântuire prin moartea și învierea, prin dragostea și puterea lui Iisus Hristos.

Din duhul, puterea și porunca lui Hristos, Pavel nu mai este el, un om slab și păcătos, un om singur și dezarmat în fața unei lumi întregi vrăjmașe. Apostolul Neamurilor este un hristofor: un om care poartă în sine pe Hristos; mai mult: un om care trăiește pe Hristos, în care trăiește anume nu el, ci Hristos: «De acum nu mai trăiesc eu, ci trăiesc în mine Hristos» (Galateni II, 20).

Aceasta nu este nebunie de maniac religios, prezumție de mistic exaltat, închipuire de visător confundat în iluzii de gymnosofist, teosof sau panteist: aceasta este o realitate spirituală, este adevărul și tălcul convertirii și vieții creștine a lui Pavel, este chemarea vieții și fericirea durerilor lui de apostol. Pavel este: Hristos crezut, simțit, voit, urmat, imitat, realizat de un om; Hristos purtat adevărat și adevărat prin lumea iudaică și păgână de cel care L-a ignorat, L-a disprețuit, L-a prigunit, până la Damasc.

Pavel este «rcbul» și «apostolul chemat» al lui Iisus Hristos: este trofeul și triumful Lui, e «mărturia» lui Hristos «între neamuri». Hristos cel răstignit și înviat tronează și domnește în sufletul celui care L-a hulit și prigunit, și încredințează neamurile de adevărul și rostul dum-

9. O bună caracterizare la F. W. Maier, art. *Paulus*, în *Lexikon für Theologie und Kirche* (M. Buchberger), B. VIII, 1936, col. 38-39; vezi și F. Prat, *Saint Paul* (Coll. «Les Saints»), ed. 9. Paris, 1923, pp. 16-22); A. Tricot, *Saint Paul, apôtre des gentils* (Bibliothèque catholique des sciences religieuses). Paris 1927, pp. 178-188.



nezeiesc al răstignirii și învierii Lui, al misiunii Lui mântuitoare între oameni, prin gura și prin voința celui care L-a tăgăduit și persecutat, a fariseului Saul, pe care l-a ales și l-a trimis la popor și la neamuri: «Să le deschizi ochii, ca să se întoarcă dela întunecare la lumină și dela puterea Satanei la Dumnezeu, ca să în lertare de păcate și sort între cei sfinți prin credința în Mine» (F. Ap. XXVI, 18).

Sublimă și binecuvântată revanșă dumnezeiască asupra omului cetezător, pornit cu tot dinadinsul să se lupte cu Iisus Hristos! Izbăvitoare theomachie, din care câștiga și Dumnezeu și omul: Iisus Hristos pe cel mai mare apostol și credincios al Său, Saul pe Iisus Hristos, pe care L-a trăit și purtat ca pe un biruitor prin lume! Fericită întâlnire între un geniu răsvrătit și bunul Dumnezeu, care-l chiamă și-l face crainicul Său între oameni! Suprafirească rânduială care face din cel pornit să d'istrugă Biserica pe cel care a întemeiat-o, a întins-o mai mult decât toți apostolii!

Meritele Sfântului Pavel, ca Apostol al Neamurilor, sunt excepționale, ca și chemarea și personalitatea lui <sup>10</sup>). El, mai ales, a scos creștinismul de sub tutela și servitutea Legii, sub care îl ținea curentul iudaizant, puternic în prima generație de creștini. Creștinismul risca să devină o religie nomistă și formalistă, subordonată «faptelor Legii». Sfântul Apostol Pavel a înțeles și a exprimat mai bine decât oricine caracterul de religie nouă, independentă, suverană și absolută al creștinismului, de religie a mântuirii, prin jertfa lui Iisus Hristos și prin credința noastră în El, puterea și sublimitatea lui religioasă și morală <sup>11</sup>). Apostolul Neamurilor a scos cu hotărâre creștinismul din curentul care-l ținea legat de circumstațiune și a făcut aceasta cu nespusă durere pentru frații lui cei neînțelegători. Misiunea lui la neamuri asigură creștinismului un spațiu larg și liber, de religie universală.

Pavel a dat cel dintâi acestei religii un cadru teologic, în care avea să se desvolte și exprime credința creștină. El a gândit adânc asupra marilor fapte dumnezeiești și mântuitoare ale vieții lui Iisus Hristos și a tras consecințele lor dogmatice. El le-a înțeles și prezentat în perspectiva cerească a faptului mântuirii și a dat istoriei universale un tâlc religios. Prim teolog, mare gânditor creștin și filosof al istoriei, Pavel pune la temelie edificiului doctrinal al creștinismului o piatră unghiulară și aceasta era Hristos, cel tălmăcit de el în graiul credinței celei înalte.

Sfântul Apostol Pavel a fost, se pare, și primul scriitor creștin, cel mai original și mai puternic între apostolii scriitori: Scriitor nu de profesiune literară, ci de misiune creștină. Cuvântul lui scris era un mijloc de acțiune, era faptă de apostol, de organizator, de părinte și păstor al

10. F. W. Maier, *ibidem*, col. 39-40.

11. Comp. J. B. Colton, *art. cit.*, col. 2449: A fi unit cu Hristos, a urma Duhul lui Dumnezeu, care luminează și transformă spiritul omului, a trăi o viață spirituală și divină, a se opune înclinărilor trupului, a se supune voinței lui Dumnezeu, a-și asigura o viață viitoare supranaturală, analoagă cu a lui Hristos cel înviat, — iată lucruri de o așa de înaltă valoare morală, cum nimeni n'a gândit în antichitate. Pavel a văzut în creștinism o forță în stare să ridice pe om deasupra sa însuși, să-l transforme, să-l înalte într-o atmosferă de pace și de satisfacție morală, să-l comunice o energie care să-l poată conduce toată viața spre un scop superior naturii ei.

credincioșilor: e sfat, îndemn, muștrare, mângâiere, îmbărbătare, recunoștință, mulțumire, e grijă și bucurie de misionar, în forma cea mai personală și mai intimă a scrisului, care este epistola <sup>12</sup>).

Dar câte probleme puse și deslegate în epistolele lui, câte situații oglindite și luminate, câte comunități și chipuri creștine, câtă râvnă și câtă trudă, câte complicații, cât devotament, câtă măiestrie, ce prezență de spirit, ce dar psihologic, cât suflet și câtă viață! Condeiul lui este armă, bici, balsam, răsplată, îmbrățișare, e tot ce cereau stările și nevoile comunităților. Scrisul lui e scrisul unui om care trăiește și simte toate gândurile creștinilor. Ca un frate și ca un părinte, el este totdeauna între ei, stă cu ochi asupra lor, cu urechea la inima lor, îi simte, îi poartă cu sine pretutindeni, are sufletul plin de ei, trăiește cu ei și pentru ei, făcându-se tuturor toate și dobândind pe mulți pentru Hristos.

Cu calitățile și cu meritele personalității sale, cu străduințele și cu roadele activității sale, Sfântul Pavel a fost cel mai mare misionar și creștin în aceste nouăsprezece secole. Niciun alt apostol și niciun ierarh încă n'a avut toate însușirile, simțul, tactul și succesul lui misionar. El a trăit apostolatul său cu o pasiune fără seamăn, ca pe un destin: ca pe o ispășire și ca pe o favoare dumnezeiască totodată.

Misiunea lui la păgâni era durere și bucurie, în același timp era osândă și privilegiu. Era durere și osândă din partea celor de neamul lui, care strigau, când auzeau că e trimis la neamuri: «Ia de pe pământ pe unul ca acesta, că nu se cade să trăiască» (F. Ap. XXII, 22); bucurie și privilegiu din partea lui Hristos, care l-a chemat și trimis anume la neamuri, ca pe un «vas ales».

Minunata rânduială a lui Dumnezeu, care a trimis să predice păgânilor creștinismul nu un apostol obișnuit, din Palestina, nu un Elin, un Roman, sau altul, ci pe un Evreu din diaspora, instruit la picioarele bunului și marelui rabin Gamaliel, elinist cult, cunoscător al neamurilor și cetățean al imperiului roman, al «lumi» în care să propovăduiască. Cu aceste însușiri și puteri, cu darurile sale naturale și cu mandatul dumnezeiesc ce a primit, Sfântul Apostol Pavel a fost un organ desăvârșit al lucrului lui Iisus Hristos în lume.

Mulți au înțeles și spus aceasta, dar nimeni mai bine decât Sfântul Ioan Gură de Aur <sup>13</sup>), cel care din toți creștinii de până acum s'a apropiat mai mult sufletește de Apostolul Neamurilor, care a pătruns, a simțit, a pretuit mai mult gândurile și inima lui, a cântărit mai just greutățile și meritele Marelui Apostol. Este drept că elogiul lui este retoric, bogat în comparații și figuri de stil, dar el exprimă adevărul istoric, când îl proclamă pe Pavel mai mare decât toți patriarhii, profetii, regi și dreptii Legii vechi, decât apostolii și martirii Legii cele noi: «Ce l'îmbă va putea reuși să-i rostească lauda? Când tot ce e bun în oameni s'a cuprins într'un

12. «Tour à tour missionnaire, apologiste, moraliste, théologien, philosophe, il ne perd jamais de vue la réalité, il vise toujours à l'action religieuse, et cette action conditionne en grande partie ses développements théologiques. Aucune des ses lettres n'est un traité abstrait, toutes sont des moyens d'apostolat destinés à réaliser la vie religieuse». J. B. Collon, *art. cit.*, col. 2356.

13. A scris șapte cuvântări de laudă despre Sf. Apostol Pavel, în *Migne*, Patr. gr. 49, col. 473—514.

singur suflet, și toate cu prisosință, și nu numai al oamenilor, ci și ale îngerilor, cum vom ajunge la mărimea cuvenită laudei lui?... Dacă e ceva de admirat la profeti, patriarhi, drepți, apostoli, martiri, toate acestea le-a avut Pavel cu prisosință, mai mult decât oricare dintre ei<sup>14</sup>). El a întrecut pe toți camenii, pe magi și pe filosofi, a fost mai tare decât aurul și diamantul, a trăit martiriul zilnic, a urmărit rușinea și ocara pentru propovăduire mai mult decât noi cînstea; moartea, mai mult decât noi viața; sărăcia, mai mult decât noi bogăția<sup>15</sup>). Nimeni n'a plătit mai bine tributul de admirație și de recunoștință datorit Sfântului Apostol Pavel decât marele ierarh, păstor și misionar, care a tâlcuit pentru creștini viața și opera marelui apostol cu știința, cu talentul, cu inima și cu gura sa de aur, într'un chip neîntrecut de nimeni<sup>16</sup>).

În aprecierea creștinilor în general, Sfântul Pavel s'a bucurat de marea cinste bine-meritată, chiar când cei vechi au văzut în el mai mult categoria lui istorică, tipul, decât personalitatea, sau au lăudat cu preferință pe Dumnezeu pentru el și nu pe el ca om<sup>17</sup>). La cei vechi și la cei noi, un om de importanța lui excepțională a forțat uimirea unora și a turburat vederea altora. Ebioniții îl detestau, Marcion îl proslăvea, pavli-cenii îl revendicau ca garant al ereziei lor, Luther credea a-l fi descoperit din nou.

Surprinși și nedumeriți de puterea și de efectul lucrului lui, unii l-au socotit adevăratul întemeietor al creștinismului<sup>18</sup>). Alții, dimpotrivă, l-au suduit ca pe un falsificator al gândului lui Hristos și l-au opus Lui, ca pe unul care a răstălmăcit și stricat Evanghelia<sup>19</sup>). Câțiva l-au urât cu patimă, ca pe un mare răufăcător, declarându-l nu numai un trădător,

14. Cuvântarea întâia, Migne, vol. cit., col. 473.

15. Cuvântarea a doua, *ibidem*, col. 479.

16. Sf. Ioan Gură de Aur a comentat în omilii toate epistolele Sfântului Apostol Pavel, și așa de bine, încât, cum zicea Isidor de Pelusiu, el însuși nu s'ar fi putut interpreta mai bine decât l-a interpretat Ioan (ep. 5, 32).

17. Mărturia în lucrarea noastră *Divin și uman la vechii istorici bisericești*, București, 1924, pp. 32—39.

18. Ca Hermann Schneider, *Jesus als Philosoph*, ed. 2, Leipzig, 1911, p. 43: Pavel a creiat creștinismul științific. Comparând pe Iisus Hristos cu Socrate (care n'a scris și s'stematizat), numește pe Pavel «Platon al evoluției iudaice» (p. 36). Charles Guignebert, *Le Christianisme antique* (Bibliothèque de Philosophie scientifique), quatrième mille, Paris, 1922, p. 126 (în subtitlul III) și pp. 136—138: Nu Pavel a întemeiat creștinismul, dar fără el n'ar fi fost (p. 138).

19. În parte Charles Guignebert, *op. cit.*, Ernest Renan opune pe Sfântul Apostol Pavel Mântuitorului, epistolele lui Evangheliilor, Renan credea că Pavel a operat o transformare a creștinismului, că doctrina lui nu reprezintă pe a lui Hristos în spiritul Evangheliei, că scrierile lui reprezintă pentru adevăratul creștinism un pericol, al cărui sfârșit el îl vedea apropiat: «Après avoir été depuis trois cents ans le docteur chrétien par excellence, Paul voit de nos jours finir son règne: Jésus, au contraire, est plus vivant que jamais. Ce n'est plus l'Épître aux Romains, qui est le résumé du christianisme, c'est le Discours sur la montagne. Le vrai christianisme, qui durera éternellement, vient des Évangiles, non des Épîtres. Les écrits de Paul ont été un danger et un écueil, la cause des principaux défauts de la théologie chrétienne. Paul est la père du subtil Augustin, de l'arête Thomas d'Aquin, du sombre Calviniste, de l'acariâtre janséniste, de la théologie féroce qui damne et précipite à la damnation. Jésus est la père de tous ceux qui cherchent dans les rêves de l'idéal le repos de leurs âmes» (*Saint Paul*, 1869), pp. 569-570) — citat de F. Prat, *La Théologie de Saint Paul*. Deuxième partie, ed. 12, Paris 1925, pp. 25-26 și în art.

ci și un rival al lui Iisus Hristos<sup>20</sup>). Criticismul raționalist îngust a produs chiar, în Germania și Anglia, un curent împotriva lui, ca a unui om funest: «In lături cu Pavel! Inapoi la Hristos: Los von Paulus! Back to Christ!». Din aceleași prejudecăți oarbe și criterii strâmbe a ieșit bizara presupunere a școlii olandeze, că nu știm nimic despre viața și doctrina lui Pavel<sup>21</sup>).

Iată-l pe marele creștin și misionar, care umple cu personalitatea și cu opera sa titanică veacul apostolic, pe omul cunoscut mai bine decât oricare alt creștin până la Origen, figură istorică precisă, prinsă ca un bloc uriaș în edificiul Bisericii primare; care și-a înscris pentru totdeauna numele, cu mâna sa și a lui Dumnezeu, în analele creștinismului, pe cel așezat definitiv în galeria celor mai mari oameni ai creștinătății — iată-l contestat nu numai ca valoare, ci și ca existență, desființat, subtilizat de critici orbi, evaporat în retortele raționalismului protestant, pentru că unii «savanti» ai veacului trecut, nu aveau plăcerea să recunoască autenticitatea epistolelor lui!

Alături de astfel de critici, care lucrează fără lumină, în galeriile subterane ale suficienței și ipocriziei științifice, tendențioase și mincinoase, pot fi așezate ipotezele fanteziste și compătimitoare ale celor care au văzut în marele apostol un simplu om bolnav și anormal, un pervers, un psihopat, un om dezechilibrat, ca Nietzsche și ca alții. Sistemul acesta de a măsura și aprecia oamenii poate să fie original și personal, dar el nu explică nimic din ce a fost și a făcut Apostolul Neamurilor, și pierde de aceea orice caracter și interes științific.

Saul din Tars n'a trăit și n'a lucrat nici pe sub pământ, nici prin norii cerului. El a viețuit și s'a trudit printre oameni, a lăsat urme neșterse în Biserica înființată și un nume căruia nu-i poate fi pus egal alături. Pavel, «Apostolul Neamurilor», este un colos istoric — tare și rezistent ca o stâncă, din care criticii nu reușesc să muște. Nimeni nu-i poate opri firește de a-și încerca și sparge capul lovind-o, dar încercarea aceasta demască nu nebunia lui, ci pe a lor înșiși.

În treizeci de ani de misiune creștină, pe marile drumuri ale lumii, trăind zilnic moartea și învierea lui Hristos și pe a sa însuși, semănând cu spor cuvântul Evangheliei și înfigând adânc steagul creștinismului în cătățile păgânismului, întărind cu lanțuri, lacrimi și cu sânge demnitatea sa de «apostol chemat al lui Iisus Hristos», Saul dela Damasc și-a rușinat și desarmat adversarii, mărturisind continuu, în ciuda lor, păcatul său de persecutor și nimicnicia sa de om: confirmând cu atât mai vârtos meritul său de smerit și prodigios Apostol al Neamurilor.

Binecuvântată fie totdeauna hotărârea lui de acum o mie nouă sute de ani, de a trece din Asia în Europa, a apropia pe Iisus Hristos de capul

*cit.*, col. 1629, unde adaugă: «Pour beaucoup de critiques, Paul reste le créateur de la théologie, le fondateur de l'Eglise, le propagateur de l'ascétisme, le promoteur des sacrements, l'adversaire de tout ce qu'il y a de libre, de spontanée, de vivant et de vivifiant dans la religion individuelle, qui serait la véritable religion de Jésus».

20. Nietzsche (care spune că scrisorile lui Pavel desonorează creștinismul), Paul de Lagarde (Boettischer), Loisy, menționați de F. Prat, *art. cit.*, col. 1629-30, și *op. cit.*, p. 25.

21. *Ibidem*, col. 1630.

și de inima imperiului roman, a încetățeni creștinismul în lumea culturală și a-i asigura astfel caracter și destine de religie universală 22).

## BIBLIOGRAFIE

*Bibliografia* — foarte bogată — a Sf. Apostol Pavel se poate reconstitui folosind: Ulysse Chevalier, *Répertoire des sources historiques du moyen âge*. Bio-bibliographie, nouvelle édition, vol. II, Paris, 1907, col. 3515—3535. Heinrich Korff, *Biographia catholica* (1870—1926). Freiburg im Breisgau 1927, col. 181. Joh. P. Kirsch, *Kirchengeschichte*, I, Die Kirche in der antiken griechisch-römischen Kulturwelt. Freiburg im Breisgau, 1930, pp. 772-773. A. Schweitzer, *Geschichte der paulinischen Forschung von der Reformation bis auf die Gegenwart*, Tübingen, 1911 — *Enciclopediile și dicționarele teologice* la art. Paul, Paulinisme, apostoli, etc.; afară de cele citate la nota 4 și 9 indicăm ca mai importante: H. Leclercq, art. (Saint) Paul, in Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de Liturgie, t. XIII, 2 (1938), col. 2568-2616. J. Felten, art. Paulus, in Wetzer und Welte's Kirchenlexikon, ed. 2, t. IX (1895), col. 1662—1711. Th. Zahn, art. Paulus der Apostel, in Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche, ed. 3, vol. XV (1904), pp. 61—88. Pultmann, art. Paulus, in Die Religion in Geschichte und Gegenwart, ed. 2, vol. IV (1930), col. 1019—45. F. Prat, art. Paul, in The catholic Encyclopedia, vol. XI, New-York, 1913, pp. 567—577.

În românește au scris lucrări mai importante profesorii: Vasile Gheorghiu, Haralambie Roventza, Justin Moisescu, N. I. Nicolaescu, Grigore Marcu. Traducerea Patriarhului Nicodim după V. F. Farrar, *Viața și operele Sf. Apostol Pavel*. Sf. Mănăstire Neamțu, 1941, Mihail Wieder, *Convertirea Sf. Apostol Pavel*, București.

Lucrări străine cunoscute mai noi: Josef Holzner (v. nota 7), cu bibliografie aleasă la pp. 487-489. Dom J. Pérez de Urbel, *San Pablo, apostol de las Gentes*. Madrid 1941. E. B. Allo, *Paul, apôtre de Jésus Christ*. (Coll. «Témoins de Dieu»). Paris.

Lucrări utile pentru cunoașterea mediului cultural și religios: Paul Wendland, *Die hellenistisch-römische Kultur in ihren Beziehungen zu Judentum und Christentum*, ed. 2-3, Tübingen, 1912. A. I. Festugière, *L'idéal religieux des Grecs et l'Évangile*. Paris, 1932.

Foarte util pentru cunoașterea Sfântului Apostol Pavel ca om și doctrină: F. Prat, *La théologie de Saint Paul*. (Bibliothèque de théologie historique). Paris, Première partie, ed. 14. 1927. Deuxième partie, ed. 12, 1925.

22. Câteva pagini interesante despre opera și meritele Sfântului Apostol Pavel, de Louis de Lezer *Juifs, païens, chrétiens. Le christianisme aux origines et à l'âge apostolique*. Rabat 1936, pp. 49—79.

## DELA „MORMÂNTUL GOL“, LA PORȚILE DAMASCULUI

1. Cercetătorii teologi, familiari cu frământata, cu pasionata exegeză a Noului Testament, în deosebi cu asediul critic de care se bucură epistolele Sf. Pavel, au impresia că mai ales cele patru mari epistole pauline: Romani, 1 și 2 Corinteni și Galateni seamănă cu niște drapele militare, cucerite de gloanțe, dar rămase întregi și glorioase, pe câmpul unei bătălii câștigate.

Epistolele sunt cu adevărat ale lui Pavel! Și Pavel este un personaj istoric tot atât de veritabil ca și contemporanul său, filosoful Seneca. Mai mult! Cunoaștem sufletul Sf. Pavel mai bine de cât pe al multor oameni celebri, din antichitatea contemporană. Invățătul german Adolf Deissmann zice în privința aceasta: «Und es gibt wohl auch nur ganz wenige Menschen der römischen Kaiserzeit, die wir so genau erforschen können, wie uns dies bei Paulus, durch seine Briefe, möglich ist»<sup>1)</sup>.

Pavel este apostolul lui Iisus Hristos. Pavel este «Apostolul Neamurilor» și omul de extraordinară energie care a răspândit învățătura despre învierea și dumnezeirea lui Iisus Hristos, din Damasc, Ierusalim, Antiohia... până în Tesalonic, Corint, Roma... și poate mai departe, până în Spania. Creștinătatea recunoaște în Sf. Pavel pe unul dintre marii săi ctitori și cel mai neobosit predicator al Evangheliei.

Pavel, înainte de a crede că Iisus a înviat din morți și că este Mesia, a tăgăduit cu violență credința aceasta și a prigonit-o din răspuțeri. La porțile Damascului, unde el se ducea ca să aresteze pe oarecari creștini fugari, Iisus Hristos i se arată lui Pavel (pe atunci Saul) în dumnezească măreție, îl răstoarnă la pământ și-l preface din Saul, dușmanul Invierii, în Pavel, apostolul Invierii.

Sfintele Evanghelii afirmă: Hristos a înviat! Sf. Pavel confirmă: Intr'adevăr a înviat!

Cercetarea necredincioasă duce același asediu împotriva Sfintelor Evanghelii ca și împotriva epistolelor lui Pavel. Necredincioșii repudiază Sfintele Evanghelii, fiindcă, în ele, Domnul face minuni, fiindcă înviază pe Lazăr, fiindcă înviază El însuși, a treia zi, din cripta lui Iosif din Arimathea. Dar Pavel — personaj arhi-istoric! — cu epistolele lui, adică cu aceea ce el știe despre învățătura Domnului, cu precizările lui despre ucenicii Domnului, cu a lui mărturie-monument: «Și a înviat a treia zi după Scripturi», cu martorii Invierii printre care se găsește el însuși — Pavel clădește, în jurul Sfintelor Evanghelii, un zid de invincibilă confirmare.

1. *Paulus*, pp. 20-21.

Iisus a înviat într'adevăr! Și atunci El a putut să facă și minunile pe care le citim, a putut să învieze și pe Lazăr! Și atunci Evangheliile nu mai sunt nici legendă, nici alegorie, nici fabulație, ci sunt viață și adevăr.

Trebue să recunoaștem că cercetarea independentă nu este totdeauna absolut tăgăduitoare și ireceptivă. Sunt mari învățați exegeți cari, obligați de cinstea lor științifică și de evidența faptelor, ne fac remarcabile concesiuni...

«Hristos a înviat din morți»... Da... Apostolii erau convingși că El a înviat... Lista martorilor Învierii, așa cum ni-o prezintă Pavel (1. Corințeni 15, 5-9) este impresionantă. Renumitul istoric al «vârstei apostolice a Bisericii Creștine»: Carl Weizsäcker scrie categoric: «Geschichtliche Thatsache ist, dass die Männer, von welchen es Paul erzählt, und unter welchen er selbst sich befindet, überzeugt waren den Auferstandenen gesehen zu haben» <sup>2)</sup>.

Vom zice și noi, parafrazând pe Carl Weizsäcker: Fapt notoriu este că sunt unii cercetători independenți ai începuturilor Bisericii Creștine cari admit că Pavel și ceilalți martori ai Învierii erau încredințați că au văzut pe Iisus înviat... Dar această concesie a științei independente are un tâlc special. Această știință presupune că Pavel și toți ceilalți, din lista lui, au visat! Acești oameni credeau că văd și aud aievea, ceea ce era o simplă înșelăciune a simțurilor lor. Ei erau victimele unei halucinații, când colective, când individuale.

2. Și totuși, știința, care nu crede în minuni, trebue să admită că apostolii erau convingși că Invățătorul lor a înviat! Altfel, cădem în haos! Altfel, predica apostolică nu mai are niciun temei. Biserica își pierde rațiunea de a începe și de a dăinui. Resortul sufletesc a două mii de ani de creștinătate ajunge inexplicabil.

Cercetarea independentă, care admite ca fapt istoric necesar convingerea apostolilor despre învierea Domnului, trebue să admită, implicit, încă un fapt istoric necesar, anume: mormântul dovedit gol, «a treia zi». Convenind că apostolii erau încredințați că au văzut pe Iisus, înviat, cercetarea independentă dar logică trebue să admită că apostolii constataseră, prealabil, că Iisus nu se mai găsește în mormânt. Convingerea că Iisus a înviat însemnează, pe verso, știința clară că mormântul lui a rămas gol. Este absurd să ne gândim că credința în Inviere ar fi putut să înflorească deasupra unui mormânt rămas intact și pecetluit. Așa dar, iată al doilea fapt istoric: mormântul cel gol, cu rigoare postulat de primul fapt istoric, adică de credința Apostolilor în învierea lui Iisus.

Se pare, însă, că știința exegetică independentă întârziează în chip straniu să înțeleagă legătura indestructibilă dintre convingerea primară și mormântul dovedit gol, a treia zi.

Arătările lui Iisus, fără mormântul cel gol, ar fi rămas halucinație și neant. Mormântul cel gol, fără arătările lui Iisus, ar fi fost cel mult o întâmplare bizară. Credința neclintită în Inviere — credința care a cucerit lumea! — cerea imperios: și mormântul cel gol și arătările Domnului. Fulgerul credinței în Inviere naște, ca din două acumulări electrice: mor-

2. *Das Apostolische Zeitalter der Christlichen Kirche*, p. 5.

mântul cel gol și arătările Domnului. Primul fără cel de al doilea n'ar fi dat acest fulger al certitudiniei: Hristos a înviat!

Sf. Pavel — la vreo 25 ani după răstignirea Domnului, așa dar atunci când niciuna din cele patru Evanghelii nu era încă divulgată, — scrie Corintenilor următoarele: «V'am dat, întâi de toate, să știți ceea ce am primit și eu: că Hristos a murit pentru păcatele noastre, potrivit Scripturilor, și că s'a îngropat și a înviat a treia zi, potrivit Scripturilor...» (1 Corinteni 15, 3-4).

Înțelegem prea bine că între «s'a îngropat» și «a înviat» se intercalează și apare mormântul cel gol. **A treia zi este:** și data arătărilor Domnului și data când mormântul s'a dovedit gol. Exact aceleași lucruri ne istorisesc și Sfintele Evanghelii: Mormântul s'a dovedit gol a treia zi, de la îngropare, adică în «zorii primei zile a săptămânii».

Un comentator englez scrie, cu obiectivitate: ...«the empty tomb wick is attested by all four evangelists, and is alluded to in St. Peter's Pentecostal Sermon, as well as in St. Paul's missionary address at Antioch, was not a legend of later origin, but formed part of primitive tradition»<sup>3)</sup>.

Pe lângă toate acestea, istoricitatea mormântului gol este confirmată și de explicația — calomnie, pe care a trebuit să și-o fabrice membrii Sanhedrinului: Ucenicii au furat pe Răstignit!... «Spuneți că ucenicii lui, venind noaptea, l-au furat, pe când noi dormeam.. Și s'a răspândit vorba aceasta între Iudei până în ziua de azi» (Matei 28, 13-15). Ca să explice — la nivelul urii și al necredinței lor — mormântul cel gol, dușmanii Domnului nu aveau de cât o ipoteză: Pe Răstignit l-au furat ucenicii! Ipooteza dușmanilor verifică adevărul mormântului gol.

Deși exegeza independentă concede că apostolii erau încredințați că au văzut pe Iisus înviat, ea se întreabă, sceptică, dacă, nu cumva, aparițiile lui Iisus nu erau un fenomen cerebral morbid, imputabil zguduțiilor apostoli. Deși aceiași exegeză admite că mormântul lui Iisus s'a dovedit gol, a treia zi de la îngropare, ea se întreabă, bănuitoare, dacă, nu cumva, te miri ce mâini misterioase n'au subtilizat trupul, din mormânt...

În acest labirint exegetic, credem că am găsit o călăuză neașteptată, pe Saul din Tars, întâiul prigonitor al Bisericii.

3. Precum Sfinții Apostoli erau depl'n convinși că au văzut pe Domnul înviat, tot așa de convinși erau și membrii Sanhedrinului că ucenicii Galileanului au furat, din mormânt, pe Invățătorul lor. Raportul pe care străjerii mormântului îl fac marilor preoți, în dimineața primei zile a săptămânii, li s'a părut acestora o poveste inventată, ca să acopere și pe paznicii corupți și pe ucenicii corupători.

Dușmanii Domnului, necrezând în învierea Lui, trebuie să creadă cu vehemență că la mormântul lui Iosif din Arimathea s'a petrecut o abilită scamatorie. Dar, după cincizeci de zile dela episodul cu străjerii, focul cel dumnezeiesc izbucnește.

Petru și Ioan vindecă pe ologul dela «Poarta Frumoasă». Se zdruncină tot templul. Petru și Ioan, după o noapte de închisoare, sunt chemați să se justifice: «Cu ce putere și în al cui nume ați făcut voi aceasta?»

3. *A new Commentary on Holy Scripture*, editat de Ch. Gore, H. L. Goudge, A. Guillaume -- Londra, 1928, p. 381.



Petru răspunde: «In numele lui Iisus Hristos din Nazaret, pe care voi L-ați răstignit, dar pe care Dumnezeu L-a înviat din morți (Faptele Ap. 4, 3—10).

Se făcuse o minune. Ucenicii Galileanului vindecaseră un olog. Cel vindecat era sub ochii tuturor. Arhierii și bătrânii se găseau la mare strămoare. Când Petru afirmă, acum întâia oară, în fața lor... «Dumnezeu a înviat din morți, pe Iisus Nazarineanul» ei nu mai au puterea să-și răcnească convingerea: «Vorbă să fie!... L-ați furat voi, din mormânt, după ce ați cumpărat pe străjeri!».

«Văzând ei îndrăsneala lui Petru și a lui Ioan erau în mare mirare, fiindcă își dădeau seama că sunt oameni fără carte și din prostime. Dar îi cunoșteau că fuseseră împreună cu Iisus. Și văzând ei pe omul cel tălmăduit, stând cu ei, nimic nu aveau ce să zică împotriva» (Fap. Ap. 4, 13-14).

Iată cum, convingerea dușmanilor Domnului — «Voi ați furat trupul» — amuțește, această primă dată, în gâtleejul lor.

La a doua întâlnire cu Apostolii — să zicem tot oficială — se întâmplă acelaș lucru. Predica merge victorioasă, înainte. Evanghelia cucerește din ce în ce mai multe inimi. Atunci dușmanii Evangheliei — «s'au umplut de pizmă și și-au întins mâinile asupra Apostolilor și i-au pus în temnița obștească; dar un înger al Domnului, în timpul nopții, descuind porțile temniții și scoțându-i afară, le-a poruncit: Mergeți și stați în templu și vorbiți norodului toate cuvintele acestei vieți» (Faptele Ap. 5,17-20).

Și mai grea situație! Dușmanii Domnului și ai Apostolilor se găsesc din nou într'un impas. Cum au ieșit din temnița acești oameni?... «Au nu v'am poruncit vouă, cu tot dinadinsul, să nu mai învățați în numele acesta?» Petru și Apostolii răspund: «Trebuie să ascultăm pe Dumnezeu mai mult decât pe oameni... Dumnezeu Părinților noștri a înviat pe Iisus, pe care voi L-ați omorât, spânzurându-L pre lemn!...

Sinedriștii nu pot să izbucnească: «Ia să ne slăbiți! Pe Iisus al vostru l-ați furat voi singuri!» Nu pot să izbucnească! Lucruri stranii se petrec cu acești Galileeni... Înțeleptul Gamaliel este primul zguduit și primul defetist. Dar convingerea lor este neclintită: Iisus a fost deturnat din mormânt. La mijloc, este o șarlatanie.

A treia întâlnire oficială cu Sanhedrinul este întâlnirea arhidiaconului Ștefan. «Ștefan, plin de dar și de putere, făcea minuni și semne mari în popor. Atunci, din sinagoga ce se zice a Libertinilor (a Cirineilor și a Alexandrinilor și a celor din Cilicia și din Asia) s'au sculat unii și au început să se pricească cu Ștefan...» (Faptele Ap. 6, 8-9). Printre aceștia cari se încumetează să se opună lui Ștefan, se afla, oare, și Rabi Saul din Tars? Sinagoga în care se aprinde focul discuțiilor era și a celor din Cilicia. Saul din Tars era acum în Ierusalim și râvna lui cea arzătoare — va dovedi-o viitorul — nu putea să nu se dea pe față.

Cel ce era să fie mai târziu atletul lui Hristos, ne apare acum — întâia oară — sub modesta înfățișare a celui ce păzia veștmintele călăilor lui Ștefan, dar cu aceleași sentimente ca și călăii. «Iar Saul se învoise la uciderea lui Ștefan» (Faptele Ap. 7, 58-60).

La sfârșitul apologiei sale, Ștefan, transportat, exclamă: «Iată, văd cerurile deschise și pe Fiul Omului, stând deadreapta lui Dumnezeu!».

Izbucnirea «Voi L-ați furat pe Iisus»! face loc alteia mult mai vehemente: «iar dușmanii strigând cu glas mare, și-au astupat urechile și au năvălit asupra lui Ștefan, toți odată». (Faptele Ap. 7, 56-57).

Ce-l îndemnase pe Saul să asiste la execuția lui Ștefan? Numai ura lui împotriva unui adversar doctrinar, sau în același timp și calitatea lui de proaspăt agent al Sanhedrinului? Păzea hainele executorilor. Era un fel de a prezida pedepsirea ereticului. Prigoana împotriva Bisericii, pornită imediat după uciderea lui Ștefan, este călăuzită de Saul din Tars. Între prezidarea execuției lui Ștefan și dirijarea prigoanei următoare, trece un vizibil fir de legătură. Ceea ce scrie Apostolul Pavel, mai târziu, neofililor săi Galateni, (1,2): «Spoream în iudaism mai presus de cât mulți din neamul meu, cari erau de vârsta mea, și aveam fierbinte râvnă pentru dătinile mele strămoșești» — îl arăta pe tânărul Saul, în ochii superiorilor săi din Sanhedrin, drept omul cel mai de încredere pentru conducerea prigoanei.

«Saul pustia Biserica, intrând din casă în casă și târând pe bărbați și pe femei îi dădea ca să-i închidă» (Faptele Ap. 8,3).

Avem de a face cu un mandat categoric. Saul lucrează în numele Sacrului Colegiu. Saul este procurorul și judecătorul de instrucție al înalțelor autorități religioase ale lui Israel.

Asemenea împuțernicire, ca oricând și pretutindeni, a fost precedată de expunerea faptelor, de debateri, de anumite directive date... «Vei avea de lucru. Va trebui să dejoci șarlatania Galileenilor! Va trebui să descurci, cu toată abilitatea ta, firul întortochiat al intrigii dela mormânt. Va trebui să scoți la lumină cum a fost furat trupul și cine l-a furat și — dacă se mai poate — unde a fost ascuns».

4. Este fapt cunoscut că Sf. Luca, scriind cuvântul a doilea către amicului său Teofil, adică **Faptele Apostolilor**, nu are în vedere nici biografia Sf. Petru, nici biografia Sf. Pavel. El ne schițează în trăsături generale, activitatea acestor doi corifei ai Apostolilor, atât cât îi trebuie ca să ne arate cum Vestea cea bună, plecând din Ierusalim, ajunge până la Roma, până în «casa Cezarului» (Filipeni 4, 22). O comparație de pildă, între Faptele Apostolilor și Epistolele lui Pavel, sub raportul datelor biografice, ne arată cu prisos, cât de generale și de recapitulative sunt informațiile Sf. Luca 4). Așa este și cu istorisirea prigoanei pornite împotriva tinerei Biserici, sub călăuzirea lui Saul din Tars. În câteva fraze, este evocată o dramă care a durat mai mult de cât o jumătate de an.

«În vremea aceea, s'a ridicat prigoană mare asupra Bisericii din Ierusalim... Saul pustia Biserica, intrând din casă în casă, și târând pe bărbați și pe femei, îi dădea ca să-i închidă...» (Faptele Ap. 8, 1-3). Iar către sfârșitul prigoanei: «Saul, suflând mereu amenințare și omor, împotriva ucenicilor Domnului, s'a dus la marele preot și a cerut dela el scrisori către sinagogile din Damasc, precum că de va afla acolo pe vreunii, atât bărbați cât și femei, că sunt pe calea aceasta, legați să-i aducă la Ierusalim» (Faptele Ap. 9, 2).

4. ...«De cinci ori am luat patruzeci de bice fără unul. De trei ori am fost bătut cu vergi; odată am fost împroșcat cu pietre; de trei ori s'a sfărâmat corabă cu mine; o noapte și o zi m'am zbatut în mijlocul mării...», etc. (2 Corinteni 11, 23—47).

Este evident că prinderea și închiderea neofiților creștini s'au petrecut cu brutalitatea polițienească de totdeauna. Dar ce-a urmat, mai departe, după închiderea lor? Mărturisitorii Învierii n'au putrezit în închisori. Înțemnițarea nu putea să fie un scop în sine. Din țemniță au fost scoși, unul câte unul și cercetați. Cercetarea, «instrucția» cazului, procesul în sine, toate acestea sunt trecute cu vederea sau subînțelese. Trebuie să le reconstituim cititorii Sf. Luca și urmașii eroilor-mărturisitori.

Saul judecătorul de instrucție, Saul inchiuzitorul, nu este decât Pavel de mai târziu, Apostolul Domnului, și autorul epistolarului paulin. Saul, executând mandatul Sanhedrinului, nu putea să procedeze ca «un fără de minte» (2 Corinteni, 11, 16). Cel mai mărginit judecător de instrucție, începând să descurce un «caz» ce i-a fost încredințat, va găsi modalități de investigație, superioare zbirsetelor și bătăilor. Dar-mi-te Saul din Tars, alias viitorul Apostol Pavel!

Epistolele Sf. Pavel sunt cap-de-opere de psihologie nuanțată, de rară inteligență și de abilitate teologică. Il putem concepe pe Saul, pornindu-și cercetările, ca un nerod și ca un furtunatic? Putem oare să credem că mintea lui cea vioaie, învățătura lui talmudică, minunatele lui puteri de discernământ, dormeau profund în el, când începe să instrumenteze pe creștini? Este cu totul antipsihologic să admitem că Saul inchiuzitorul — al cărui suflet îl găsim în epistolele lui Pavel — s'a comportat cu mărturisitorii Învierii ca ultimul agent de poliție și că el n'a căutat, cu ei, căile de logică, de discuție, de persuasiune, cari duc către răzgândire.

Vom concluda că doctorul în teologie Saul d'n Tars, după ce a umplut țemnița templului, cu presupușii eretici galileeni a început să se apropie de ei cu tactul și cu procedeele pe cari i le indicau și istețimea lui firească și dialectica lui de teolog. Este adevărat că inchiuzitorul a dat peste niște rezistențe neașteptate, care uneori l-au scos din răbdări și, la sfârșit, l-au aruncat într'o efervescentă cumplită. Trebuie să adăugăm că însuși Sf. Luca ne dă un cuvânt hotărâtor, care arată că prigoana lui Saul nu era un flagel irațional, o operă de răzbunare oarbă, sau o deslănțuire sadică, ci era o acțiune sistematică, plină de metodă și de intențiune.

Sf. Pavel, apărând, la Cezareia, încărcat de lanțuri, înaintea procuratorului Festus și a oaspeților regali Irod Agripa II și Berenice, mărturisește, în apologia sa, vorbind despre creștinii pe cari îi prigonia: «Li pedepseam adesea, prin toate sinagogile și-i sileam să hulească» (Faptele Ap. 26, 11). Ce însemnează: «îi silea să hulească»? Ii silea să se lepede, cu cuvinte de blestem, de credința pentru care erau prigoniți. Cuvântul acesta ne desvăluiește caracterul prigoanei. Nu era vorba numai de penalitate ori de răzbunare, ci de recâștigarea unor suflete, presupuse ca rătăcite. Saul ținea în mână nu numai biciul sinagoga!, ci și rețeaua subtilă a dialogului și a logicei.

5. Conform instrucțiunilor primite, și după sumbra certitudine a șefilor săi din Sanhedrin, ucenicii Galileeanului au furat trupul din mormânt și acum umplu lumea cu minciuna învierii Lui. Saul trebuie să demaște toată viclenia și să scoată la lumină cine anume sunt furii trupului și unde l-au ascuns.

Ca orice abil inchiuzitor, Saul vine cu precauțiune și pe ocolite către problema centrală. Prin firea lucrurilor și prin cerințele instrucțiunii, el

a căutat să se informeze asupra vieții lui Iisus, asupra învățăturii Lui, asupra ucenicilor, asupra procesului și răstăgînirii Lui. Desigur că Saul, judecătorul de instrucție, a învățat ca dușman al Evangheliei, și dela neofitii prizoniți, o bună parte din ceea ce, mai târziu, el a propăvăduit ca apostol al Domnului.

În toate procesele din lume, cine cunoaște mai bine materia procesului și pe împricinați, dacă nu magistratul instructor?

Poate că uneori Saul și-a pierdut răbdarea. Poate că el, judecătorul, a auzit din gura vreunui anchetat mai îndrăzneț, ceea ce el însuși, mai târziu, ca apostol, prins de dușmanii Domnului, rostește către arhiereul judecător: «Te va bate Dumnezeu, părete văruit. Că tu șezi să mă judeci după lege și poruncești să mă bată fără de lege!» (Faptele Ap. 23, 3).

Curând Saul își dă seama, cu umire, cu mânie, cu exasperare! că cercetații lui sunt cu totul streini de problema urmărită. Nu numai că nu știu nimic despre dosirea trupului și cine ar fi putut să-l fure din mormânt, dar nici nu le-a trecut vreodată prin cap așa ceva! Problema nu există pentru ei! Ei sunt nevinovați, ca niște prunci, față cu aceste fantasmagorii în circulație printre dușmanii lui Iisus. Ei știu una și bună: Învățătorul lor a ieșit din mormânt cu putere dumnezeiască și li s'a arătat, în strălucirea Invierii!

După zeci și zeci de neofitii audiați, Saul își reformează convingerea: Are deaface nu cu viclenii și șarlatanii, încă nedescoperiți, ci cu niște visători, cu niște amăgiți ai simțurilor, cari cred că au văzut și auzit aeeva ceea ce a fost numai o vedenie...

Peste vreo 25 de ani, procuratorul Festus era să-i întoarcă lui Pavel cuvântul pe care el, ca Saul, l-a rostit de multe ori creștinilor anchetați: «Pavele, ești nebun!» (Faptele Ap. 26, 24).

În luptă cu audiații săi, Saul a trebuit să asculte, să riposteze, să argumenteze, să se sbuciume... dar să ajungă, până la urmă — exasperat și neputincios — în fața aceluiași zid, peste care nu putea să sară: dacă toți aceștia sunt nebuni, cine a fost maestrul șarlatan și cu ce ajutoare a furat pe Iisus din mormânt?

Inchizitorul simte că prizonierii lui sunt de două categorii. Cei mai mulți dintre ei mărturisesc că Iisus a înviat, fiindcă așa au primit și așa au învățat din predica Apostolilor, prin urmare sunt niște martori indirecti ai Invierii. Alții însă, sunt martori direcți: «Am văzut pe Iisus viu și L-am auzit vorbind, după ce s'a ridicat din mormânt».

Cu martorii indirecti, Saul a avut unele succese. Acolo unde a simțit o conștiință șubredă și o natură mai slabă, inchizitorul a recurs la «maniera forte». În fața amenințărilor, a nuielilor, a biciului, unii din acești martori indirecti au șovăit și au apostaziat (Faptele Ap. 26, 11). Dar Saul, fie aici în închisoarea templului, fie mai târziu prin sinagogi, dă și peste autenticii martori ai Invierii. Erau destui. Saul i-a învățat și-i știe pe degete; afară de femei, ei sunt: Chefa, cei doisprezece, apoi cinci sute deodată, Iacov, pe urmă toți Apostolii... Peste câteva luni de zile, după această epocă de sbucium și de inchiziție, Saul, la porțile Damascului, era să adauge încă un martor.

6. Interogații lui Saul, cu oricâte variații, datorite vârstei, temperamentului, istețimii minții, sau robusteții credinței, răspund și confirmă

aceeași mărturisire, ca Sf. Petru în ziua Cincizecimii: «Pe Iisus Nazari-neanul... Dumnezeu L-a înviat... căci David zice despre El: Nu vei lăsa sufletul meu în iad, nici nu vei îngădui ca Sfântul Tău să vadă stricăciune... deci, mai înainte văzând el, a vorbit despre Invierea lui Hristos, că n'a fost lăsat în iad și nici trupul Lui n'a văzut putreziciune. Pe acest Iisus, Dumnezeu L-a înviat, pentru care noi toți suntem martori» (Faptele Ap. 2, 22—35). Tu, Rabi Saul, și cu stăpânii tăi, credeți că pe Iisus L-am furat noi și ne închideți și ne struniți și ne întrebați fel și chipuri. Dece nu ascultați pe Împăratul Profet?... Iisus a înviat ca adevăratul Mesia, vestit de prooroci, așteptat de Părinți, și acum înălțat întru slavă, la ceruri, de unde va să vie iarăși în curând, să ne judece, și pe noi și pe tine!

Ce putea să replice Saul, la această neclintită mărturisire? De multe ori a replicat: «Mintiți! Sunteți niște amăgitori! Voi ați furat trupul, din mormânt, și acum înnebuniți lumea cu basmul învierii Lui!».

Dar, cu vremea, puterea unei atari întâmpinări l-a părăsit!

Saul e prea cunoscător de oameni și prea psiholog, ca să nu recunoască în acești oameni, o imensă onestitate și o neprihănită bună credință.

I s'a întâmplat uneori, când arunca neofitilor în obraz: «Voi l-ați furat pe Iisus!», să audă, dela unii, mai cugetători: «Ei, Rabi Saul, dacă ar fi fost furtaș și dacă noi am fi furii trupului, nu mai aveam noi azi puterea să stăm în fața ta și să-ți jurăm, pe capul nostru, că L-am văzut viu și L-am auzit, după biruința Lui asupra morții!».

Și lui Saul îi trecea, prin inimă, ca un cuțit, gândul că acești oameni nu strâmbează adevărul sufletului lor.

Mai târziu, Saul a început să deplângă pe întemnițatii săi: «Ați văzut o nălucă! Ați fost înșelați de o arătare mincinoasă!... Ați văzut o stafie! Oameni buni, sunteți bolnavi!».

Și a primit și aici răspunsul cel mai firesc: «Dacă nebunia noastră ne-a făcut să-L vedem pe Domnul viu, după trei zile petrecute în mormânt, lămurește-ne tu, Rabi Saul, cum se face că mormântul, a treia zi, a fost găsit gol, precum știi și tu, și toată suflarea din Ierusalim? Visul și nebunia noastră n'au putut să golească mormântul!».

Și totuși! O mână criminală a provocat toată confuziunea și toată nenorocirea! Naivitatea și sinceritatea cercetătorilor, de până aici îi scot pe ei afară din cauză, dar torturătoarea problemă rămâne în picioare. Oarba necredință, dușmănia religioasă, falsa convingere a șefilor săi nu-l lăsau pe inchiuzitor să se încovoie sub greutatea celor constatate. Saul trebuia să se emucească și să se încordeze în fața evidenței: «Greu îți este să izbești în țepușă cu piciorul» (Faptele Ap. 26, 14). Cine este? Unde este întunecatul autor al furtului dela mormânt și unde și-a ascuns el prada? Aici este locul să subliniem tumultul din sufletul și din atitudinea judecătorului de instrucție. Enigma sufletească a lui Saul din zilele prigoanei, atât de mult desbătută de cercetătorii psihologi, sosește aici la un vad de firească lămurire. Pricina pe care Sanhedrinul i-a dat-o, spre deslegare, l-a covârșit! Saul n'a găsit nici în Ierusalim, nici prin împrejurimi pe nimeni care să-i dea vreo indicație asupra intrigii dela mormânt. Nu numai că nu a găsit niciun făptaș, niciun colaborator, nicio conivență,

dar n'a găsit nici măcar o urmă, cât de mică, dar totuși revelatoare, lăsată de pașii celor ce deschiseseră și jefuiseră mormântul.

În această stare de clocotire sufletească, Saul prinde de veste, că o mână de ucenici ai Nazarineanului s'au refugiat tocmai la Damasc!

«Saul, suflând mereu amenințare și omor împotriva ucenicilor Domnului, s'a dus la marele preot și a cerut dela el scrisori către sinagoglele din Damasc, precum că de va afla acolo pe vreunii, atât bărbați cât și femei, că sunt pe calca aceasta, legați să-i aducă la Ierusalim».

Putea, oare, Saul să nu bănuiască imediat: Nu cumva, printre acești refugiați sunt tocmai cei ce cunosc misterul mormântului? Cheia, zadarnic căutată în Ierusalim, poate stă ascunsă în Damasc!

Este nimerit să notăm că Saul, pornind spre Damasc și întorcând spațele către Ierusalim, ne face să înțelegem că toată truda lui inchiuzitorială, de până acum, a fost nulă. Cu o expresie judecătorească de azi, am zice că Saul iscălește pentru urmăriții săi din Ierusalim o ordonanță de neurmărire.

Nimeni, în Ierusalim, afară de mărturisitorii Invierii, n'au putut să răspundă lui Saul: Ce s'a făcut trupul lui Iisus? 5).

7. Saul călătorește spre Damasc, în fruntea unei cete de polițiști ai templului. Drumul e lung și gândul pribegeste... Saul își revede această jumătate de an de strădanie deșartă. N'a descoperit nimic! N'a izbutit decât să facă pe câțiva Galileeni, slabi de înger, să se lepede de credința pe care le-o insufleseră alții... Sinedriștii cred, îngâmfați și disprețuitori, că ucenicii lui Iisus au furat trupul din mormânt. Ucenicii acestuia cred, până la tăierea capului, că L-au văzut viu și au vorbit cu El, a treia zi după îngropare... Saul crede că mâini misterioase au ridicat pe Nazarinean din mormânt, dar trebuie să recunoască, în conștiința lui, că aceste mâini nu sunt ale ucenicilor. Crede iarăși că cei ce susțin că au văzut pe Iisus, viu, sunt prada unei halucinații, dar este incapabil să-și explice cum se face că halucinația lor coincide, atât de înfricoșat, cu goliciunea mormântului!

Saul cu ceata lui se apropie de porțile Damascului. Poate că Damascul va deslega enigma și va risipi nebunia Galileenilor!

«Dar pe când călătoreau și erau aproape de Damasc, o lumină din oer l-a învăluit deodată, ca într'un fulger și Saul căzând la pământ, a auzit un glas care îi zicea în limba evreească, (Faptele Ap. 26, 14): «Saule, Saule, de ce Mă urmărești? El a zis: C'ne ești, Tu, Doamne? Iară Domnul: Eu sunt Iisus, pe care tu îl cauți cu înverșunare! Ci el tremurând și îngrozit, a răspuns: Doamne, ce voești să fac? Iară Domnul a grăit: Scoală-te și intră în cetate și ți se va spune ție ce trebuie să faci. Saul s'a sculat dela pământ, dar deși avea ochii deschiși, nimic nu putea să vadă. Atunci l-au luat de mână și l-au băgat în Damasc» (Faptele Ap. 9, 3—8).

5. Nu putem să mergem cu închipuirea până acolo, până unde zelul dușmănos și ingeniozitatea inchiuzitorului au putut să meargă. Pe lângă neofiii arestați, pe care i-a cercetat unul câte unul, au fost și alții, mai sus puși și liberi, pe care Saul l-a cercetat cu alte metode și cu altă atitudine. Desigur că, în categoria aceasta, au intrat și Maria Magdalena și matroanele pomenite de Sf. Luca (8, 2-3) și Nicodim și Iosif din Arimathea... Desigur că Saul a ispitit mormântul cel gol, și, dacă paznicii din noaptea istorică mai erau în Ierusalim, a ajuns și până la ei.

«Dece Mă urmărești» — și nu: «Dece Mă prigonești»; «Eu sunt Iisus, pe care tu îl cauți cu înverșunare», — și nu: «Eu sunt Iisus pe care tu îl prigonești». Saul nu prigonea pe Iisus ci răscolea sufletele și pământul ca să găsească trupul Lui! Înțelesul «urmăresc», «alerg după», «caut cu patimă», este înțelesul revelator, este capacul exact, la marmita cu bitum, în care sufletul inchizitorului fierbea de o jumătate de an!

שׂוֹל שׂוֹל לְמָה תִּרְדָּפֵנִי  
אֲנִי יֵשׁוּעַ אֲשֶׁר אַחַח רִוְדֵךְ

Trebue să credem că această divină interpelare s'a păstrat, cu pioasă grijă, a trecut din gură în gură, și Luca a primit-o intactă, (desigur verificată de Pavel însuși) și a consemnat-o în memorabiliile sale. A consemnat-o în grecește:

σαὺλ. Σαούλ. τί με διώκεις; ἐγὼ εἰμι Ἰησοῦς ὃν σὺ διώκεις.

Mai târziu, pe la sfârșitul veacului întâi, (poate la începutul veacului al doilea), necunoscutul autor al Italei a redat cuvintele în latinește: «Saul, Saule, quid me persequeris? Ego sum Jesus quem tu persequeris». תִּרְדָּפֵךְ — διώκεις — persequeris înseamnă, deadreptul: «urmărești», «te ții de ceva», «alergi după ceva», «cauți de zor».

Intr'o accepțiune desmaterializată și evoluată, însemnează «prigonești». Ne găsim în fața unei neașteptate și provocatoare probleme filologice. Va fi nevoie ca, într'o zi, exegeza filologică să cerceteze problema pe care i-o propun. Eu unul cred că înțelesul interpelării dela porțile Damascului este: **Dece Mă urmărești?... Eu sunt Iisus, pe care tu îl cauți cu înverșunare!** 6).

Intre reconstituirea psihologică a inchițiției lui Saul și interpretarea «dece mă urmărești» se stabilește o subită și luminoasă corelațiune: **dece te ții după Mine? Eu sunt Iisus, pe care tu îl cauți de atâta timp.**

Aici, la porțile Damascului, sbuciumul lui Saul, enigma care îl chinuște, Iisus după care alergă... se luminează, se transfigurează întru minune și adevăr: **Saul a găsit ce căuta! Saul a găsit pe Iisus, dar nu în hrubele intrigii și ale fraudei, ci în splendoare și putere dumnezeiască!** Saul zace la pământ... dar când se ridică, Saul nu mai este Saul, ci Pavel, Apostolul lui Iisus Hristos.

8. Cum să ne închipuim marea experiență a lui Saul, la porțile Damascului? Ce a văzut Saul? Lăsând la o parte întreita descriere a episodului, așa cum o găsim în Faptele Apostolilor, ne vom ține de mărturiile lui Pavel însuși:

1. Iar la urma tuturor, ca născutului fără de nume, mi s'a arătat și mie: ὄφθη κάμολ: (1 Corinteni 15, 8).

2. Nu sunt stăpân pe mine? Nu sunt eu apostol? N'am văzut eu pe Iisus, Domnul nostru? Ἰησοῦν τὸν κύριον ἡμῶν ἐώρακα (1 Corinteni 9, 1).

3. «Am fost cucerit și eu de către Hristos Iisus κατελήμφθην ὑπὸ Χριστοῦ Ἰησοῦ (Filipeni 3, 12).

6. In Biblia hebraică cuvântul תִּרְדָּפֵךְ și derivatele lui se află de 140 ori. Din aceste 140 de locuri biblice, 115 însemnează: a urmări, a se ține de, a stăruii în ceva, a alerga după (fie rele, fie bune)... și numai 25 însemnează: a prigoni, a persecuta, a împila vrăjmașește.

4. „«Prin descoperire mi s'a dat în cunoștință această taină». Κατὰ ἀποκάλυψιν ἐγνωρισθη μοι τὸ μυστήριον (Efeseni 3, 3).

5. «Bine a voit, să descopere pe Fiul Său întru mine...» ἀποκαλύψαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί (Galateni 1, 16).

6. A. Deissmann scrie: «Și în amintirea ceasului Damascului stă de-a pururi ceeace se pomenește în 2 Corinteni 24, 6, adică impresiunea unei lumini supreme, asemănătoare cu prima și iradianța zi a Domnului, tâșnind din întuneric, la facerea lumii» 7).

Locul din 2 Corinteni este următorul: «...Dumnezeu care a zis: strălucească din întuneric lumina! El a făcut ziua, în inimile noastre, ca să strălucească cunoștința măririi lui Dumnezeu, pe fața lui Hristos...: πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ θεοῦ ἐν προσώπῳ Χριστοῦ. Este oare destul ceeace ne spune Pavel, ca să înțelegem că el a văzut, în slavă cerească, pe însuși Iisus Nazarineanul? Sute de voci savante răspund evasiv sau deadreptul negativ. Dacă a văzut ceva și a auzit ceva, Pavel s'a găsit în categoria vechilor «văzători» din Vechiul Testament, cari în ceasurile lor de răpire, văd slava lui Dumnezeu și aud cuvântul divin...

Cred că avem dreptul să mergem mai departe. Dacă am izbutit să restabilesc ceva din psihologia inchișitorului, care are o logică superioară în cercetările lui, și dacă: Saul, Saul, lama thirdepheny? însemnează: Saule, Saule, dece umbli după Mine? — atunci trebuie să conchidem, cu fermitate, că Pavel a văzut, într'adevăr, mărirea lui Dumnezeu, dar «pe fața lui Hristos: — : ἐν προσώπῳ Χριστοῦ Saul căuta cu înverșunare pe cei ce deturnaseră trupul, cu alte cuvinte pe însuși Iisus, socotit ca furat din mormânt. Il credea pe Iisus mort și ascuns undeva. Biruitorul morții trebuia să se arate inchișitorului, cu trupul Său cel preamărit. «Eu sunt Iisus, după care tu gonești! Privește și încredințează-te!» 8). Saul gonea după Iisus. Ceasul Damascului n'ar fi fost ce a fost, dacă Saul nu găsea pe cel căutat cu înverșunare.

9. Cuvintele Domnului, dela porțile Damascului, rămase în amintirea Bisericii primare, au avut, ca înțeles imediat, soarta inelului din fabulă, căzut în mare și înghițit de un pește, sau soarta manuscriptului prețios, uitat cu veacurile, în podul unei mănăstiri, sau soarta statuii antice, îngropată până în zilele noastre în ruinele unui templu.

Pavel a voit să uite înțelesul și amănunțele cercetărilor lui de inchișitor. Creștinii de mai târziu, începând cu ucenicii Apostolului Neamurilor, au păstrat cuvintele divine, dar au trecut cu vederea și au risipit și-ragul ceasurilor premergătoare... Τί με διώκεις a urcat, dele înțelesul special și propriu situației: «dece gonești după Mine», la înțelesul general și accesibil tuturor: «dece mă prigonești?. Specificul s'a pierdut. Inelul a căzut în mare. Templul s'a prăbușit și statuia a rămas înmormântată! «Dece Mă persecuți?»... «Eu sunt Iisus pe care îl persecuți!» — deși Saul avea țelul precis să dovedească fraudă care,

7. Paulus, p. 104.

8. Sfântul Pavel scrie Filipenilor (3, 12): „Domnul Iisus Hristos... va schimba la înfățișare trupul smereniei noastre întru asemănarea trupului măririi Sale, lucrând cu puterea ce are să-și supună sie-și toate. Cu acest trup preamărit, Domnul s'a arătat lui Saul inchișitorul.



după neagra lui convingere, stătea la temelia credinței în Invierea lui Iisus. Dar cui mai trebuiau aceste triste amănunțimi? Cine mai întreba de scopurile, de strădaniile și de odiseia lui Saul, mandatarul Sanhedrinului, odată ce fulgerul dela porțile Damascului prefăcuse pe Saul, cărbune de necredință, în Pavel diamant de credință? Ce nevoie avea doftorul Luca să mai insiste asupra înțelesului și peripețiilor boalei lui Saul, când Domnul îl vindecase, prin minune, și-l făcuse Pavel?

Cuvintele Domnului, adresate lui Saul, la porțile Damascului, și-au pierdut sensul lor strict istoric, căci însuși Pavel a dorit această pierdere, și au rămas numai generale și solemne.

Dar ele trebuiesc reinterpretate. Reinterpretarea lor mi se pare tot atât de prețioasă ca regăsirea Codicelui Sinaitic, sau ca descoperirea unei prăfuite și uitate cap-de-opere a lui Rembrandt.

Se străduiesc oamenii de știință astronomică să construiască un telescop uriaș, capabil să aducă luna la o fabuloasă apropiere vizuală... Cuvintele divine, readuse la stringența lor documentară, îmi par a ne da un neașteptat instrument de optică istorică, propriu să aducă, sub ochii noștri, uimiți și fericiți, minunea Invierii Domnului\*).



---

\* ) Vezi și «Biserica Ortodoxă Română» din Noembrie-Decembrie 1948, pp. 572—583.

## SFÂNTUL PAVEL ȘI VIAȚA CELOR MAI DE SEAMĂ COMUNITĂȚI CREȘTINE, ÎN EPOCA APOSTOLICĂ

Oricare ar fi latura sub care este înfățișată viața Bisericii, în epoca Sfinților Apostoli, privirile cercetătorului primelor zile ale creștinismului întâlnesc, la loc de frunte, chipul marelui Pavel. Vreme de un sfert de veac; — dea revărsarea harului dumnezeiesc asupra lui, prin punerea mâinilor lui «Simon care se chema Nîger și Lucius Cirineanul și Manafin», în biserica din Antiohia Siriei <sup>1)</sup>, până la sfârșitul vieții —, omul de trei coți, cum este numit de Hrisostom, cutreieră lumea veche, în lung și în lat, sădind, cu grijă, adevărul lui Hristos în sufletele oamenilor.

Approape toate cetățile vechi, în care a pătruns creștinismul, în epoca apostolică, rămân strâns legate de numele Sfântului Pavel. Pașii lui au lăsat urme adânci, în Antiohia și Ierusalim, cu prilejul tinerii celui dintâi sinod al Bisericii; Tesalonicenii se întorc la îndatoririle lor obștești, după cuvântul Apostolului; scăparea omului de povara vrăjitorilor și superstițiilor constituie o preocupare de seamă a Sfântului Pavel, în vremea petrecerii sale la Efes; turburările dintre frați, în Bisericile din lăuntrul Asiei, se potolesc după citirea Epistolei către Galateni; Corintenilor le poruncește să trăiască în unire, curăție și dragoste frățească; iar, pentru împlinirea lipsurilor săracilor dela Ierusalim, el rânduiește o mare strângere de daruri, în Bisericile din lumea păgână. În acest fel, Apostolul Neamurilor se ridică deasupra celorlalți propovăduitori ai cuvântului dumnezeiesc, prin râvna pentru lucrarea de răspândire a Evangheliei printre păgâni, prin lupta pentru apărarea dreptei credințe și prin stăruința pentru viețuirea plină de curăție și înțelepciune a creștinilor.

### 1. Frații mincinoși dela Ierusalim, în Antiohia Siriei.

În Cetatea Sfântă, după înălțarea Mântuitorului la cer, pentru «**ascultarea învățăturii Apostolilor și cuminecare, pentru frângerea pâinii și rugăciuni**» <sup>2)</sup>, creștinii se adunau, zilnic, în bisericile din casele celor mai înstăriți dintre ei. Totodată, ei luau parte la slujbele religioase ale lui Israel, alături de Iudeii cucernici. Înainte de răsăritul soarelui, apoi la ceasul al treilea, al șaselea și al nouălea <sup>3)</sup>, îi vedem «**în fiecare zi, la oaltă,**

1. Fap. Ap. XIII, 1-3.

2. Fap. Ap., II, 42, 46-47.

3. C. Fouard, Les Origines de l'Église. Saint Pierre et les premières années du Christianisme, ed. XV-a, Paris, 1928, p. 20.

adunând-se, cu stăruință, în templu»<sup>4</sup>). Primii creștini priveau, cu ochi buni, tradițiile religioase ale iudaismului; față de Legea Veche, ei arătau deosebită cinstire.

Păstrând vie, în sufletele lor, credința în Iisus, cei mai mulți dintre Evreii creștinați, prin ținerea datinilor străbune, își împlineau cerințele launtrice legate de un cult exterior, care abia începuse să se înfiripeze, în Biserică. Alții vedeau, însă, în creștinism, numai un pas înainte, în dezvoltarea mozaismului. Fără îndoială, n'ci aceștia nu tăgăduiau temeinicia lucrării mesianice a lui Iisus. Ca și ceilalți, ei primeau adevărurile înalte descoperite lumii de Mesia; dar credeau că roadele jertfei de ispășire de pe Golgota pot fi culese numai de urmașii, după trup, ai lui Avraam.

Primirea celor dintâi păgâni, în Biserică, s'a făcut cu oarecare greutate. Insuși Sfântul Petru a fost chemat să dea seama, înaintea credincioșilor dela Ierusalim, de botezul sutașului Corneliu<sup>5</sup>). Numai mărturia Apostolului că a avut poruncă de sus să boteze pe păgâni a adus ușurare în sufletele Evreilor creștinați. După istorisirea acestui fapt, Sfântul Luca adaugă: «Și slăveau pe Dumnezeu, zicând: Așa dar, și păgânilor le-a dat Dumnezeu pocăință spre viață»<sup>6</sup>). Cu toate acestea, zidul care despărțea pe Iudei de păcătoși, — cum erau numiți păgânii —, rămânea în picioare. Pentru cei mai mulți, spărtura prin care intrase Corneliu trebuia închisă, fără zăbavă. Spiritul ebraic îngust al unor credincioși din Palestina se păstra, fără schimbare, și după primirea celor dintâi păgâni, în Biserică<sup>7</sup>).

Dimpotrivă, în afara Palestinei, lucrarea de răspândire a Evangheliei, în lumea păgână, după prigoana care dusesese la uciderea Sfântului Ștefan, sădise credința creștină, în Fenicia, Siria și, mai departe, în insula Cipru. În dăcșki, Biserica Antiohiei ajunge, în scurtă vreme, la o înflorire, care o ridică alături de Biserica Ierusalimului. Spre mijlocul veacului întâi, întâlnim, la Antiohia, pe Barnaba, Petru, Pavel, Tit și alții. Nicio altă Biserică din lumea păgână, în epoca apostolică, n'a putut întruni, laolaltă, chipuri de Sfinți atât de mari. Se părea, chiar, că centrul credinței creștine trecuse din capitala Palestinei în capitala Siriei. În orice caz, Pavel face din Antiohia centrul ariei sale misionare.

Roade ale propovăduirii Evangheliei în sinagoga eleniștilor dela Ierusalim, misionarii din Antiohia aduceau, cu ei, râvna sfântă de răspândire a creștinismului, în toată lumea<sup>8</sup>). Desbrăcată de spiritul palestinian, Biserica Antiohiei a fost alcătuită, încă dela înființarea ei, din Evrei și din Greci. Este adevărat că, și de data aceasta, creștinii dela Ierusalim s'au turburat de vestea primirii păgânilor în Biserică. Barnaba, fiind

4. Fap. Ap., II, 46. În veacul întâiu, la Ierusalim, erau 480 de sinagoși, în care se adunau Evreii pentru rugăciuni. Din știrea păstrată de Sf. Luca, se vede că primii creștini mergeau, din toate laturile cetății, la Templu. În acest fel, ei își arătau râvna lor deosebită pentru viețuire în cucernicie desăvârșită.

5. Fap. Ap., XI, I sq.

6. Fap. Ap. XI, 18.

7. A. Tricot, *Saint Paul, Apôtre des gentils* (în *Bibliothèque catholique des sciences religieuses*), Paris, 1928, p. 94 sq.

8. Vezi Ad. Harnack, *Die Apostelgeschichte*, Leipzig, 1908, p. 135. Eugène de Faye, *Etude sur les origines des Eglises de l'âge apostolique* (în *Bibliothèque de l'École des Hautes Études. Sciences religieuses*, XXIII) p. 177 sq.

trimis la Antiohia, pentru a cerceta lucrurile, s'a bucurat, însă, «văzând harul lui Dumnezeu și îndemna pe toți să petreacă, în Domnul în voia inimii»<sup>9)</sup>.

În vremea aceea, poate, mai mult decât la Ierusalim, credința fierbinte în Iisus și dragostea frățescă se arată, în Antiohia, ca laturi caracteristice ale vieții creștinilor. Chiar Evreii, care, în Palestina, erau păstrători ai datinilor iudaice, coborînd în capitala Siriei se desbrăcau de prejudecățile moștenite și trăiau cu adevărat, în duhul învățaturii lui Hristos. Din această pricină, pentru întâia oară, ucenicii Domnului au dobândit numele de «**creștini**», în Antiohia<sup>10)</sup>.

După pilda Antichiei, în deosebi, datorită lucrării misionare a Sfântului Pavel, în lumea greco-romană, au luat ființă Biserici alcătuite din Iudei și păgâni, în cele mai de seamă centre politice și comerciale ale Asiei Mici și Europei. Firește, printre neamuri, dezvoltarea Bisericii nu putea fi îndrumată pe calea mozaismului. Pe de o parte, în cetățile din afara Palestinei, numărul Evreilor creștinați, de cele mai multe ori, era mai mic decât numărul creștinilor dintre păgâni. Pe de altă parte, în diaspora, cu toate că rămăneau credincioși Legii Vechi, față de păgânii în mijlocul cărora își duceau viața, Evreii nu arătau disprețul acela fără margini, pe care-l întâlnim la Ierusalim<sup>11)</sup>. Apoi, cuvântul Apostolului Pavel răscolea atât de adânc sufletele oamenilor, încât, nu era cu putință, împotriva învățaturii lui, dezvoltarea vreunei încercări de despărțire între Evreii și păgânii creștinați. Ori, niciodată Apostolul Neamurilor nu ceruse păgânilor să treacă, prin mozaism, spre a ajunge creștini. Pentru a fi primiți în Biserică, Evreii și păgânii, deopotrivă, trebuiau să se boteze, după mărturisirea credinței lor în Hristos. Iar, în participarea comună la adunările pentru închinare și învățătură, ca și la agape, se făcea vădit spiritul de frăție și se adâncea ideea de egalitate între toți oamenii, înaintea lui Dumnezeu, fără nicio deosebire.

Încetul cu încetul, creștinii dela Ierusalim, care continuau să trăiască, în mare parte, asemenea Iudeilor, și-au dat seama că ceea ce ei îngăduiseră ca abatere, cu privire la Corneliu, tindea să devină o rânduială în toată lumea. Nemulțumirea lor izbucnește, din nou, spre mijlocul veacului întâiu, după întoarcerea lui Barnaba și Pavel din prima călătorie misionară. Vestea primirii păgânilor în toate Bisericile întemeiate printre neamuri, a turburat adânc pe Evreii din Palestina, care nu încetaseră să vadă creștinismul dezvoltându-se la umbra Templului. Fără a întreba pe mai marii Bisericii, câțiva creștini din Ierusalim coborînd în Antiohia, învățau pe «**frați**» să se taie împrejur, după datina lui Moise, pentru a putea dobândi mântuirea. Împotriva lor, alături de Barnaba, Pavel s'a ridicat cu tărie, neîngăduind vătămarea «**adevărului Evangheliei**»<sup>12)</sup>.

Neînțelegerile din Antiohia primejduiau însăși unitatea de credință și de viață a creștinilor. De aceea «**frații au rânduit ca Pavel, Barnaba și câțiva alții dintre ei**»<sup>13)</sup> să meargă la Apostoli și la slujitorii Bisericii

Fap. Ap. XI, 23.

10. Fap. Ap. XI, 26.

11. *Fouard*, op. c., p. 46 sq. *Tricot*, op. c., p. 96.

12. Fap. Ap., XV, 2. *Gal.*, II, 5.

13. Fap. Ap., XV, 2.

din Ierusalim, pentru a cere lămuriri. Dintre Apostoli se găseau atunci în Cetatea Sfântă numai Petru și Ioan; alături de ei, Iacob, fiul lui Cleopa și rudă apropiată a Mântuitorului<sup>14</sup>), era unul din cei trei «stâlpi» ai Bisericii<sup>15</sup>).

Spre sfârșitul anului 49 ori începutul anului 50, adunându-se laolaltă Apostolii, ceilalți slujitori ai Bisericii și credincioșii din Ierusalim au ascultat pe Pavel și Barnaba, istorisind «câte a făcut Dumnezeu cu ei»<sup>16</sup>), printre păgâni. Din pricina stăruinței unor creștini dintre Farisei, care cereau păgânilor creștinați să păzească Legea lui Moise, s'au strâns din nou Apostolii și slujitorii Bisericii Ierusalimului împreună cu Pavel și Barnaba, ca să hotărască asupra acestei neînțelegeri. Vorbind la început, Sfântul Petru socotește că nu trebuie să se pună «pe grumazul ucenicilor un jug», pe care nici părinții lor nici ei n'au putut să-l poarte. Barnaba și Pavel au istorisit «semnele și minunile» pe care le-a făcut Dumnezeu prin ei, între neamuri. Cel din urmă, Iacob, fratele Domnului, încheie vorbirile arătând calea de urmat pentru înlăturarea subjugării credinței creștine de către Legea Veche și, totodată, pentru păstrarea bunelor legături între Evreii și păgânii întorși la creștinism. După cuvântul lui, sinodul hotărăște să nu fie împovărați păgânii cu ținerea rânduielilor mozaice; li se poruncește numai să se ferească de cele jertfite idoloilor, de sânge de animalele sugrumate și de desfrânare, pentru a nu da prilej de sminteală Evreilor creștinați. În acest fel, se pune capăt turburărilor ivite în Antiohia Siriei<sup>17</sup>).

Este împede că cea dintâi mare hotărâre a Bisericii a fost luată în sobor. Sfântul Apostol Petru, împotriva susținerilor teologiei romano-catolice, nu apare aici în chip de singur cârmuitor al treburilor bisericesti. În sinodul dela Ierusalim, locul de frunte îl are Sfântul Iacob, Episcopul Cetății Sfinte. Dar, nu el hotărăște, ci întreaga adunare a Apostolilor și a celorlalți slujitori ai Bisericii. Mai mult, epistola către «frații» din Antiohia, Siria și Cilicia este trimisă de întreaga Biserică: **Apostoli, slujitori și credincioși**.

Infrânți, creștinii iudaizanți s'au văzut siliți să-și plece capetele. În adâncul inimii lor, ei păstrau, însă, nădejdea în subjugarea Legii Noi de către Legea Veche. Purtarea Sfântului Petru față de păgânii creștinați din Antiohia, la agape, scurtă vreme după ținerea sinodului dela Ierusalim, a dat prilej iudaizanților să se ridice din nou. Cu multă îndrăzneală, Apostolul Neamurilor se împotrivesc și acestei încercări de rupere a le-

14. Teologia romano-catolică identifică pe Iacob al lui Cleopa cu Iacob al lui Alfeu. În acest caz, Iacob «fratele» Domnului, adică al lui Cleopa, ar fi unul din cei doisprezece Apostoli. În teologia ortodoxă, nu se face asemenea greșală. Cum se știe, Biserica noastră prăznuiește pomenirea Sfântului Iacob al lui Alfeu la 9 Octombrie; iar pomenirea Sfântului Iacob, fratele Domnului, se face la 23 Octombrie.

15. Sfântul Pavel le dă acest nume, în Gal., II, 9.

16. Fap. Ap., XV, 4.

17. La cele spuse de Sfântul Luca, în Fap. Ap., XV, cu privire la Sinodul dela Ierusalim, trebuie adăugate știrile păstrate de Sf. Pavel în Epistola către Galateni. În legătură cu această hotărâre a Bisericii, au fost scrise nenumărate studii, în deosebi, despre așa numitele *clausulae Iacobi*. Vezi indicațiuni bibliografice în *E. Jacquier, Les Actes des Apôtres* (în *Études bibliques*), ed. II-a, Paris, 1926, p. 803.

găturii frățești dintre creștini, muștrând cu asprime pe Sfântul Petru, înaintea tuturor<sup>18</sup>).

De data aceasta, dându-și seama că piedica cea mare în calea lor este Sfântul Pavel, iudaizanții se hotărăsc să dea lupta cu el.

## 2. Tesalonicenii, în așteptarea venirii Domnului.

Cu râvnă mereu sporită, Apostolul Neamurilor continua lucrarea sa printre păgâni. A doua călătorie misionară îi poartă pașii în laturile Galatiei de Nord, în Macedonia și Ahaia. La Tesalonic, propovăduirea Evangheliei de către Pavel și tovarășii lui a durat scurtă vreme. Ridicându-se împotriva Apostolilor, asemenea stăpânilor sclavei cu duh pitonicesc din Filipi<sup>19</sup>), Evreii din capitala Macedoniei merg la mai marii orașului, strigând: «**Acești oameni, care au întors lumea pe dos, au ajuns și aici și Iason i-a primit. Toți aceștia lucrează împotriva rânduielilor Cezarului, zicând că un altul este Impărat: Iisus**»<sup>20</sup>). Pentru a nu da prilej stăpânirii din Tesalonic să deslănțuiască o prigoană împotriva creștinilor, Pavel și Sila au plecat, noaptea, spre Bereia. Urmărit și acolo de frații săi de sânge, Apostolul se îndreaptă spre Atena. După câteva săptămâni, îl găsim la Corint, unde poposește vreme mai îndelungată.

Este adevărat că, în Macedonia, cum însuși mărturisește, trupul lui Pavel «**n'a avut nicio odihnă, necăjit fiind în toate chipurile; din afară lăsa, în urmă, două Biserici bine încheigate. Durerile Sfântului Pavel au fost copleșite de dragostea creștinilor din Macedonia: Filipenii și Tesalonicenii erau bucuria și cununa laudei Apostolului. În deosebi, Tesalonicenii s'au arătat vrednici de toată truda misionară a Sfântului Pavel. Cu toate prigoanele și necazurile îndurate, ei păstrau cuvântul dumnezeiesc, făcându-se pildă tuturor creștinilor din Macedonia și Ahaia**»<sup>21</sup>). Dar, la plecare, în vara anului 50, Apostolul lăsa, în urmă, două Biserici bine încheigate. Durerile Sfântului Pavel au fost copleșite de dragostea creștinilor din Macedonia: Filipenii și Tesalonicenii erau bucuria și cununa laudei Apostolului. În deosebi, Tesalonicenii s'au arătat vrednici de toată truda misionară a Sfântului Pavel. Cu toate prigoanele și necazurile îndurate, ei păstrau cuvântul dumnezeiesc, făcându-se pildă tuturor creștinilor din Macedonia și Ahaia<sup>22</sup>).

Mai mult, poate, decât în alte părți, la Tesalonic pusese stăpânire pe sufletele credincioșilor învățătura despre a doua venire a Domnului. Nedumeriți la început, în deosebi, de soarta creștinilor morți înainte de parusie, după citirea primei epistole a Sfântului Pavel, Tesalonicenii se îngrijorează de vremea arătării Mântuitorului. Răspândirea ideilor eshatologiei iudaice printre creștini, prigoanele pornite împotriva lor de către Iudei și păgâni, apoi unele manifestări ale haramaticilor, cuvintele unor credincioși înflăcărați de așteptarea venirii Domnului ori chiar vreo epistolă în numele lui Pavel<sup>23</sup>), totul făcea să se creadă că a venit sfârșitul lumii.

În această stare sufletească, asemenea unor rătăciți din zilele noastre, Tesalonicenii se pregăteau de zor să aștepte pe Mântuitorul, venind, în slavă, pentru judecata din urmă. Părăsindu-și îndeletnicirile lor zilnice, unii creștini umblau fără niciun rost, căutând apoi cele necesare pentru

18. Gal. II, 11, sq.

19. Fap. Ap., XVI, 16 sq.

20. Fap. Ap. XVII, 6-7.

21. II Cor. VII, 5.

22. I Tes. I, 8; II Tes. I, 4.

23. II Tes. II, 2.

traie, în truda altora <sup>24</sup>). O criză socială puternică amenința Tesalonicul, în urma răstălmăcirii adevărului religios.

Fiind împiedicat să se întoarcă în mijlocul fiilor săi, Pavel încearcă să pună rânduială în viața creștinilor din capitala Macedoniei, trimitând o nouă scrisoare. Ca și în prima sa epistolă, din Corint, Apostolul nu vorbește Tesalonicenilor ca un teolog; nu scrie nici în spirit polemic; însăși dialectica înaltă, pe care o mănuește cu atâta iscusință, în scrierile către Romani și Galateni, lipsește din paginile epistolelor către Tesaloniceni. Înaintea credincioșilor din Macedonia, Pavel se înfățișează ca un om cu inimă mare, ca un adevărat părinte, plin de dragoste și de neliniște, în același timp, față de fiii săi, care pot cădea în greșală.

Ca și în celelalte scrieri, în epistolele către Tesaloniceni, Apostolul stăruiește, în primul rând, asupra păstrării dreptei credințe, în sufletele creștinilor. Dar, privirile lui nu se opresc la marginile trăirii lăuntrice a adevărului religios. Schimbat în întregime, omul cel nou trebuie să dea viață convingerilor înalte care-i stăpânesc ființa. Credința în Dumnezeu oprește cinstirea idollor; curăția sufletească nu îngăduie viețuirea în păcat; liniștea lăuntrică nu poate duce la turburări în viața obștească.

Pavel știa că buna viețuire în societate și progresul în lume se întemeiază pe rânduială și muncă. În latura unde trudește, fiecare om împlinește un anumit rost, de roadele căruia se fac părtași semenii lui. Dându-și seama că turburarea orânduirilor sociale de atunci și neîmplinirea propriilor lor îndatoriri, de către unii oameni, ar pune noua credință în conflict deschis cu Statul Roman, Apostolul Neamurilor auzind de purtarea unor credincioși din Tesalonic, îndeamnă cu stăruință pe creștinii «să trăiască în linișite, și să facă fiecare ale sale și să lucreze cu mâinile» <sup>25</sup>), ca «să-și mănânce pâinea lor» <sup>26</sup>). El nu uită să amintească cititorilor epistolelor sale maxima aceea frumoasă, făurită, desigur, de înțelepciunea poporului, care rezumă, însă, morala evanghelică, în această privință, scriind: «Dacă cineva nu voiește să muncească, nici să nu mănânce» <sup>27</sup>).

Deseori, în scrierile sale, Sfântul Pavel revine asupra acestor probleme. În deosebi, el stăruiește asupra buneii rânduielei în comunitatea creștină. Spre pildă, în Epistola întâia către Tesaloniceni, Apostolul îndeamnă pe frați să cinstească pe cei care se ostenesc între ei și sunt Întâi Stătătorii lor, în Domnul <sup>28</sup>); iar în Epistola întâia către Corinteni, vorbește pe larg despre buna rânduială în adunările religioase <sup>29</sup>). Mai mult, Apostolul își îndreaptă privirile și asupra legăturilor dintre creștini și păgâni sau Iudei. Uneori, el rânduește să se facă rugăciuni pentru cărmuitorii statului <sup>30</sup>); alteori, îndeamnă stăruitor pe credincioși să arate supunere desăvârșită față de stăpânire <sup>31</sup>), ascultând cuvântul dregătorilor și făcându-se împreună lucrători cu ei, la tot lucrul bun <sup>32</sup>). Pe scurt,

24. II Tes. III, 11.

25. I Tes. IV, 11.

26. II Tes. III, 12.

27. II Tes. III, 10.

28. I Tes. V, 12.

29. I Cor. XI—XIV.

30. I Tim. II, 1.

31. Rom. XIII, 1 sq.

32. Tit III, 1.

Sfântul Pavel sfătuește pe credincioși să umble cu **bunăcuvință** <sup>33)</sup> și să se poarte cu **înțelepciune** <sup>34)</sup>, nu numai între ei, dar și față de cei din afara Bisericii. În acest fel, pe de o parte, creștinii izbutesc să ducă o **viață pașnică și liniștită** pe pământ <sup>35)</sup>; pe de altă parte, se ușurează propovăduirea cuvântului dumnezeiesc în lume.

### 3. Vrăjitorii Efesului.

În epoca apostolică, niciunul din orașele mari ale Răsăritului nu era mai potrivit ca Efesul pentru a fi ales centru de răspândire a Evangheliei printre păgâni. De vreme, în Antiohia, Tesalonic și Corint, au luat ființă Bisericii creștine; dar, împrejurimile lor erau lipsite de viață. Efesul era, însă, capitala unei provincii cu dese așezări omenești; peste cinci sute de sate și orașe luau parte, într'un fel sau altul, la viața Efesului. Negustori din toate părțile lumii, venind pe mare sau pe uscat, își încheiau acolo treburile lor; alături de cele mai scumpe mărfuri găseau bună primire în Efes toate religiunile și sistemele de cugetare ale oamenilor vechi. Trăind mai mult din amintiri, capitala vechei Ionii, a Greciei lui Homer, Thales, Pitagora, Heraclit și Herodot, în veacul întâi al erei noastre, după numărul locuitorilor ei, era a treia cetate din lume; numai Roma și Alexandria o întreceau. În privința vieții destrăbălate, Efesenii se luau la întrecere cu Corintenii. Ca loc al superstițiilor, vrăjitoriei și farmecelor de tot felul, nu găsim alt oraș din vechime, care să stea alături de Efes, pe vremea Sfântului Pavel <sup>36)</sup>.

Pentru a putea lovi păgânismul drept în inimă, Apostolul Neamurilor face din Efes cel mai de seamă centru de propovăduire a Evangheliei în Asia Mică. Ținând făgăduința, pe care o făcuse Efesenilor, spre sfârșitul călătoriei a doua misionare <sup>37)</sup>, Pavel vine la Efes, în a treia călătorie printre păgâni și rămâne, acolo, vreme de trei ani, fiindcă i se deschisese «**ușă mare pentru lucru**» <sup>38)</sup>.

Din istorisirea petrecerii Sfântului Pavel la Efes, în Faptele Apostolilor <sup>39)</sup>, s'ar crede că, în afară de turburarea pricinuită de răscoala argintarului Dimitrie, propovăduirea cuvântului s'a desfășurat în liniște. Dar, în epistolele sale și, mai ales, în cuvântarea rostită, la Milet, către slujitorii Bisericii din Efes, Apostolul vorbește, stăruitor, despre lacrimile și încercările sale, printre Efeseni <sup>40)</sup>. Se pare, în adevăr, că, nic'odată, în lungul truditei sale vieți, marele Pavel n'a trăit clipe mai amare ca în anii 55—57, la Efes. Pentru a înfrânge păgânismul stăpânit de superstiții și vrăjitorii, Apostolul merge din casă în casă, învățând, ziua și noaptea

33. I Tes. IV, 12.

34. Col. IV, 5.

35. I Tim. II, 2.

36. Despre Efes, vezi mai mult în C. Fouard, *Les origines de l'Eglise. Saint Paul. Ses missions*. Ed. XVI-a, Paris, 1928, p. 247 sq. F. W. Farrar, *Viața și operele Sf. Apostol Pavel*, partea II-a, trad. Nicodim, Patriarhul României, în «Ogorul Domnului», vol. XXIII, Sf. Mănăstire Neamțu, 1942, p. 167 sq.

37. Fap. Ap. XVIII, 20-21.

38. I Cor. XVI, 9.

39. Cap. XVI.

40. Vezi I Cor. IV, 9—13; II Cor. I, 8—10; IV, 8—9; Fap. Ap. XX, 19, 31.



pe Efeseni<sup>41</sup>). Dar protivnicii, ca fiarele<sup>42</sup>), se ridicau împotriva lui. Fără îndoială, în lucrarea sa, Pavel se simțea încurajat de propășirea Evangheliei, în cetățile Macedoniei. Dar, Galatia era în mare fierbere; frați mincinoși dela Ierusalim se furișaseră printre creștini, propovăduind o altă Evanghelie decât Evanghelia lui Pavel. Pe de altă parte, dincolo de mare, nouri negrii se lăsaseră asupra Bisericii din Corint. Creștinii se desbinaseră între ei; păcate grele se strecuraseră în viața unor frați; în cult, nu era rânduială; neînțelegeri se iviseră asupra legăturilor dintre creștini și păgâni ș. a. m. d.

În viața lui Pavel, anii petrecuți la Efes constituiesc perioada marilor lui lupte pentru triumful adevăratei Evanghelii creștine. Cu tăria, pe care i-o da hotărârea de a apăra o cauză sfântă, Apostolul s'a împotrivit tuturor dușmanilor lui Hristos, prin cuvântul său, prin trimișii și scrierile sale. Epistola către Galateni și Epistola întâia către Corinteni, alături de pericopa efeseană din Faptele Apostolilor, ne-au păstrat amintirea zilelor sbuciumate, trăite de Apostol, în una din cele mai rodnice epoci ale vieții lui. Se spune, deseori, că, fără aceste frământări, noi n'am fi cunoscut, în întregime, pe Pavel. Fiarele dela Efes, neînțelegerile dintre Corinteni și turburările d'n Galatia au dat prilej Apostolului să-și arate întreaga gingășie a sufletului și tot eroismul credinței sale, neîntrecuta putere de cugutare și bogăția cunoștințelor sale<sup>43</sup>).

La Efes, cele dintâi semințe ale Creștinismului fuseseră aduse de misionari necunoscuți de noi, înainte de venirea Sfântului Pavel pe coasta de Apus a Asiei Mici. Sosind, acolo, Apostolul găsește vreo doisprezece «ucenici», care nu știau, însă, decât de botezul Sfântului Ioan Inaintemergătorul. Pavel le desăvârșește credința și îi botează «în numele Domnului Iisus». Apoi, vreme de trei luni, el propovăduiește Evanghelia, în sinagogă. D'n pricina împotrivirii Evreilor, creștinii au fost osebiți de Pavel, pentru învățătură, în școala lui Tiranus. După doi ani, adaugă Sfântul Luca, «toți cei care locuiau în Asia, atât Iudei, cât și Greci, auziseră cuvântul Domnului<sup>44</sup>». Cincizeci de ani, mai târziu, când Pliniu începe să cărmuiască provincia învecinată Bitinia, păgânismul ajunsese într'o stare de plâns. «Templele erau părăsite; sărbătorile religioase nu se mai țineau de multă vreme; preoții încetaseră să mai vândă cărnurile rămase dela jertfe, fiindcă nimeni nu le mai cumpăra». La orașe, ca și la sate, se făcuseră creștini «multi omnis aetatis, omnis ordinis, utriusque sexus etiam»<sup>45</sup>).

Este neîndoelnic că izbânda Apostolului Pavel, în cetatea Efesului, are la temelie frumusețea și înălțimea adevărurilor, pe care el le vestea. Viața lui curată și agonisirea celor necesare pentru traiu, cu ajutorul propriilor sale mâini, nu scăpa, deasemenea, privirilor Efesenilor<sup>46</sup>). Dar,

41. Fap. Ap. XX, 31.

42. I Cor. XV, 32.

43. A. Sabatier, *L'Apôtre Paul. Esquisse d'une histoire de sa pensée*, ed. II-a. 1881, p. 114.

44. Fap. Ap. XIX, 1—10.

45. Pliniu, *Epist.* X, 97.

46. Fap. Ap. XX, 33-34: «Aurul sau argintul sau îmbrăcămintea nimănui n'am poștit. Voi înși-vă știți că, pentru trebuințele mele și ale celor ce erau cu mine, au slujit mâinile acestea».

ceea ce uimia, în chip cu totul deosebit, pe acești oameni obișnuiți cu tot felul de practici magice, erau semnele dumnezeiești, care se făceau, prin mâinile lui Pavel. În epoca apostolică, alături de Ierusalim, Cezareia, Corint ș. a., Efesul s'a bucurat de roadele darurilor supranaturale excepționale (**harisme**). Sfântul Luca ne-a păstrat știrea că, după botez, în urma primirii Sfântului Duh, prin punerea mâinilor lui Pavel, unii creștini «**grăiau în limbi și proorociau**»<sup>47</sup>); iar, prin atingerea de **ștergarele** (σποδία) și **încingătorile** (σμικλίνθια) Apostolului «**se depărtau dela ei boalele și duhurile rele ieșeau din ei**»<sup>48</sup>).

Nimeni nu poate tăgădui puterea lui Dumnezeu, care lucrează, prin aleșii Săi, semne minunate. Dar, la Efes, unii localnici puneau aceste fapte pe aceeași treaptă cu vrăjitoriile păgâne ori iudaice. Și, nu este de mirare. Pe vremea Sfântului Pavel, Efesul era cetatea magiei, a descânteceilor și farmecelor de tot felul. Chiar pe cununa, încingătoarea și picioarele sta-tuiei zeiței Diana a Efesenilor, erau săpate formule magice. Clement Alexandrinul ne-a păstrat câteva din aceste cuvinte neînțelese: ἄσκιον κατίσκιον, λίξ, τετράς, δαμναμενέυς, αἴσια pe care filosoful pitagorician Androchides le tălmăcea, în felul următor: **întunec, lumină, pământ, ani, soare, graiu adevărat**<sup>49</sup>).

Strânse, cu mare grijă, și explicate de «**dascăli**», asemenea formule, păstrate în cunoscutele «**scrieri efesene**» (ἐφέσια γράμματα) erau răspândite, în toată lumea greco-romană. Palestina și Egiptul contribuiseră, din plin, la dezvoltarea acestei pretinse științe. Alături de zeii Egiptenilor, numele ebraice ale lui Dumnezeu se amestecau cu vorbele neînțelese ale Efesenilor, în diferitele formule magice, pe care le întâlnim în papyrus-urile vechi.

Se pare că vrăjitorii evrei, mai mult, decât păgânii, se îndeletniceau cu exorcismele. În orice caz, la Efes, cei șapte fii ai preotului Scheva pretindeau că alungă duhurile rele, cu ajutorul unor formule magice. Socotind că Pavel folosește acelaș meșteșug, au încercat și ei să scoată un demon dintr'un om, rostind cuvintele: «**Jurăm-vă pe Iisus, pe care-l pro-voăduște Pavel**». Dar, bolnavul, care credea în Iisus și cunoștea pe Pavel, s'a ridicat, cu putere, împotriva acestor înșelători. «**Sărind asupra lor și biruindu-i, el a fost mai tare ca ei, încât au fugit goi și răniți din casa aceea**»<sup>50</sup>).

Vestele pătimirii fiilor lui Scheva s'a răspândit, ca fulgerul, în Efes. Peste toți, Evrei și păgâni, a căzut frică mare. Creștinii, care trăiau, încă, sub înrăurirea acestui misticism bolnăvicios, apropiindu-se de Pavel, se căiau de faptele lor; iar, vrăjitorii strângând cărțile lor, le-au ars, înaintea tuturor. Autorul Faptelor Apostolilor ne-a păstrat știrea că prețul acestor scrieri era de cincizeci de mii de arginți<sup>51</sup>).

Orice s'ar spune, rugul dela Efes rămâne una din marile biruințe ale Apostolului neamurilor. Prin arderea cărților efesene, lumea cea nouă, care ia ființă, odată cu nașterea Creștinismului, își arată hotărârea ne-

47. Fap. Ap. XIX, 6.

48. Fap. Ap. XIX, 11-12.

49. Stromat. V, 8, în *Migne*, P. G. IX, 72-73.

50. Fap. Ap. XIX, 13-16.

51. Fap. Ap. XIX, 17-19.

strămutată de a arunca, de pe umerii ei, povara grea a superstițiilor și vrăjitoriilor de tot felul. Sfântul Pavel nu are, însă, vreme să se bucure de această izbândă. Primise știri rele din lăuntru Asiei.

#### 4. Turburările din Galatia.

La plecarea lui Pavel spre Efes, nimic nu dădea de bănuit că, în urma lui, se vor ivi turburări, în Bisericile Galatiei. Locuitorii aceia, fără multă știință, de pe văle și podișurile Asiei, primiseră Evanghelia lui Hristos, cu o râvnă rareori întâlnită în alte părți. Insuși Pavel mărturisește că Galatenii «I-au primit ca pe un înger al lui Dumnezeu, ca pe Hristos Iisus». Erau în stare să-și dea chiar ochii lor pentru Apostol<sup>52</sup>).

Galatenii erau, însă, renumiți pentru lipsa lor de statornicie. Grăbiți să sfărâme în țandări ceia ce au cinstit, ieri, ei erau gata pentru a dărâma, mâine, ceia ce zidesc astăzi. Cel din urmă venit, în mijlocul lor, găsia totdeauna, ascultare<sup>53</sup>). Pentru Galateni, însușirea altei învățături, în locul predicii lui Pavel, era aproape firească.

Cum am spus, în altă parte, după înfrângerea dela Ierusalim și Antiohia, Evreii creștinați, care mai stăruiau, încă, în încercările lor de a ține Evanghelia la umbra Legii Vechi, porniseră pe urmele lui Pavel, în lumea păgână. Ei erau hotărâți să ridice împotriva Apostolului Neamurilor chiar pe creștinii cărora el le era dascăl. De aceia, prefăcându-se că vin în numele Bisericii adevărate, iudaizantii căutau, cu vicleșug, să semene neîncredere în cuvântul Apostolului. Pe de o parte, vesteau, pretutindeni, că Pavel nu este unul din ucenicii Mântuitorului, ci numai un trimis al Apostolilor. Pe de altă parte, ei se străduiau să arate că predica lui Pavel este deosebită de învățătura Mântuitorului. Cu alte cuvinte, Galatenii erau îndemnați să-și desăvârșească viața și credința lor, prin însușirea de învățături și practici religioase iudaice.

Asemenea uneltiri începuseră să prindă rădăcini în sufletele Galatienilor. Ele au fost împiedicate să se desvolte, însă, de cuvântul hotărât al marelui Pavel. Cetirea, în toate Bisericile, a **declarației de emancipare a omenirii credincioase de Legea Veche**, — cum este numită, uneori, Epistola către Galateni —<sup>54</sup>), a adus liniște, în sufletele credincioșilor. Ascultând îndemnurile Apostolului, Galatenii s'au făcut, apoi, părtași la marea strângere de daruri pentru săracii dela Ierusalim<sup>55</sup>). Iar trimiterea lui Crescens, în Galatia, din Roma, pe vremea celei de a doua închisori a Sfântului Pavel<sup>56</sup>), arată deasemenea, că legăturile Apostolului cu Galatenii s'au păstrat până la sfârșitul vieții lui.

Infrângerea fraților mincinoși din Galatia nu pune capăt, însă, uneltirilor iudaice de subjugare a religiei creștine. În veacul apostolic, aproape pretutindeni, se furișează iudaizantii, în Bisericile întemeiate de Pavel. Dar, încercările lor de a abate pe credincioși dela calea adevărului s'au

52. Gal. IV, 14-15.

53. Eugène de Faye, *Saint Paul. Problèmes de la vie chrétienne*, ed. III-a, Paris, 1929, pp. 37-38.

54. F. Godet, *Introduction au Nouveau Testament*, Neuchatel, 1893, vol. I, p. 265.

55. I Cor. XVI, 1.

56. II Tim. IV, 11.

izbit, fără încetare, de glasul Apostolului Neamurilor. În Epistola a doua către Corinteni<sup>57)</sup>, el scrie, împotriva iudaizantilor, cele mai violente pagini din întreaga sa operă literară. Iar, mai târziu, în Epistolele din închisoare ori în Epistolele pastorale, se ridică, din nou, împotriva aceleiași tendințe. De data aceasta, se pare, însă, că nu mai este vorba de farisaismul acela al Legii dela Ierusalim. În ultimele sale scrieri, Pavel are în față un iudaism împăciuitor, bucuros să fie lăsat să trăiască, nu să se impună, ori un iudaism popular, care încearcă să pătrundă, pe nesimțite, în viața creștinilor, alături de superstițiile și practicile religioase ale păgânilor. În schimb, una după alta, se ivesc noi rătăcirii, care pun în primejdie, unitatea Bisericii lui Hristos. Chiar în focul luptei împotriva iudaizantilor din Galatia, vestea despre neînțelegerile din Corint mânănește adânc pe marele Apostol.

### 5. Desbinări între Corinteni.

La plecarea sa din Ahaia, spre Asia, către sfârșitul călătoriei a doua misionare, Sfântul Pavel lăsa, în urmă, cea mai mare și mai bine organizată dintre Bisericile întemeiate de el, până atunci. Biserica din Corint era copilul, pe care Apostolul îl născuse, cu mari dureri, și-l crescuse, cu toată dragostea sa de părinte. Dar, acest copil era grec, sau, cel puțin, elenizat și purta, în venele lui, sângele strămoșilor săi. Dragostea de discuții și spiritul de sectă, care caracteriza cetatea greacă, în vechime, apar și în Biserica creștină<sup>58)</sup>. Lămuririle Apostolului, în această privință, sunt limpezi: «**Mi s'a făcut cunoscut, despre voi, frații mei, prin cei ai Hloeii, că sunt desbinări între voi. Adică, vreau să spun că fiecare dintre voi zice: Eu sunt al lui Pavel, iar eu al lui Apollo; eu sunt al lui Chefa, iar eu sunt al lui Hristos**»<sup>59)</sup>.

Așa dar, după câțiva ani dela plecarea Sfântului Pavel din Corint, Biserica se împărțise. Este adevărat că unitatea de credință se păstra, încă; dar, legătura dragostei dintre frați fusese ruptă. Apoi, neînțelegerile cu privire la unele învățături dogmatice și morale, precum și lipsa de rânduială, în cult, se puteau transforma în schisme sau erezii. De aceea, Apostolul începe întâia sa Epistolă către Corinteni, vorbind despre desbinările dintre credincioși.

Văzând pe Petru și pe Pavel în fruntea unor ecelesiolae, în Corint, aproape, în chip firesc, exegeții se duc cu gândul la marea problemă a raporturilor dintre Vechiul și Noul Testament, care nu se limitase la neînțelegerile din Antiohia și nu luase sfârșit, odată cu sinodul dela Ierusalim. Galatia era încă în fierbere; și, aproape pretutindeni, unde comunitățile iudaice erau puternice, problema rămânea mereu deschisă. Probabil, s'au ivit, și la Corint, certuri cu privire la Lege<sup>60)</sup>. Acolo, trăiau mulți Evrei; iar, în Biserică, numărul lor nu pare să fi fost prea mic. Mai marile sinagogii din Corint, Crispus, urmasa pe Pavel, cu toți ai săi, în casa

57. X, 1 sq.

58. Sabatier, *op. cit.*, p. 135.

59. I Cor. I, 11-12.

60. Vezi II Cor. XI, 1 sq.

prozelitului Titius Justus <sup>61</sup>). Oricum ar fi, în Epistola întâia către Corinteni, Apostolul nu stăruiește asupra raporturilor dintre cele două Legi; nu-i scapă un cuvânt nici despre vreo greșală în învățătura lui Apollo. Se pare că singura deosebire între acesta și Pavel era legată de felul de propovăduire a Evangheliei.

La Corint, în vremea când hotărăște să-și întoarcă glasul către păgâni, după părăsirea sinagogii, din pricina împotrivirii Evreilor, Sfântul Pavel trăia, încă, amărăciunea zilelor petrecute în Atena. Acolo, vorbise către filosofii epicurei și stoici; înaintea Areopagului, rostise el una dintre cele mai frumoase cuvântări, care s'au auzit vreodată, în capitala culturii vechi <sup>62</sup>). Dar, glasul lui sunase în pustiu. Pavel știa, acum, că propovăduirea lui Hristos cel răstignit era sminteală pentru Iudeii fanatici și nebulie pentru înțelepții Greciei <sup>63</sup>). De aceea, în Corint, el se îndreaptă, în deosebi, către oameni lipsiți de știință, către săraci și robi. «**Priviți chemarea voastră, fraților, scrie Pavel către Corinteni, că nu mulți sunteți înțelepți, după trup, nu mulți sunteți puternici, nu mulți sunteți de neam bun...**» <sup>64</sup>).

În chip firesc, alegerea altor ascultători a adus, după ea, și schimbarea felului de propovăduire a Evangheliei. Temeiurile scripturistice, pentru dovedirea mesianității lui Iisus, erau lipsite de preț, în ochii Corintenilor păgâni; iar argumentele meșteșugite ale retoricii grecești, care făceau faima înțelepților epocii, erau străine de vorbirea Apostolului lui Hristos. Deasemenea, stăruind mai puțin asupra dovezilor raționale, pe care le folosisc în Listra și Atena, dintru început, la Corint, Pavel vestește ascultătorilor săi, faptul minunat al răscumpărării neamului omenesc, prin crucea Mântuitorului. Vorbirea, pe înțelesul tuturor, inimă către inimă, viețuirea neîntinată a Apostolului și trudirea lui, cu brațele, pentru agonisirea celor de trebuință pentru traiu, alături de Actila, în atelierul de țesut pânză, au stârnit entuziasm, în rândurile Corintenilor. Dar, venirea lui Apollo, în Ahaia, întunecă, în parte, chipul marelui Pavel.

Crescut, în spirit alexandrin, și folosind o dialectică înaltă, noul propovăduitor al Evangheliei strânge, în jurul său, în deosebi, pe credincioșii obișnuți cu vorbirea retoricilor greci. Probabil, explicarea spirituală a Sfinței Scripturi ori încercarea de a stabili un acord între Evanghelie și înțelepciunea păgână reținuseră privirile Corintenilor. În orice caz, în predica lui Apollo, nu pare să se fi strecurat vreo învățătură deosebită de Evanghelia vestită de Pavel.

Exegeții întâmpină greutăți, aproape de netrecut, când încearcă să explice așezarea Mântuitorului în fruntea unei părți a creștinilor din Corint. Probabil, alături de cei care nutreau simțăminte deosebite față de trupul sau altul dintre Apostoli, unii credincioși vor fi susținut că ei nu sunt ai slujitorilor lui Hristos, ci ai lui Hristos însuși. S'ar părea că este vorba, mai ales, de creștinii, care se învredniceau de primirea darurilor duhovnicești excepționale (**harisme**), în care ei vedeau legătura lor neajlocită cu Mântuitorul.

61. Fap. Ap. XVIII, 7-8.

62. Fap. Ap. XVII, 22—31.

63. I Cor. I, 23.

64. I Cor. I, 26.

Oricum ar fi, ridicându-se împotriva desbinărilor din Corint, Pavel lasă, la o parte, latura doctrinală, pentru a nu se ocupa decât de spiritul de sectă, de primejdia aceasta a împărțirii credincioșilor, în Biserică, unde unirea tuturor este o datorie de căpetenie. El nu se mărginește, însă, la îndemnuri de păstrare a legăturii frățești între creștini. Pentru a da temeiuri statornice vieții creștine, Apostolul se urcă, uneori, aproape pe neașteptate, dela povățuirile părintești până la cele mai înalte adevăruri religioase. Astfel, scriind Corintenilor, el stăruiește asupra temeiului dogmatic al unirii credincioșilor: **chemarea tuturor oamenilor la comuniunea de viață cu Hristos Dumnezeu** <sup>65</sup>). În chip desăvârșit, această unire se înfăptuește dincolo de hotarele vieții pământești. Ea începe, însă, în lumea de acum, Biserica fiind însuși trupul tainic al Domnului <sup>66</sup>). Ca urmare, desbinările dintre credincioși nu sunt îngăduite fiindcă se primejduiește ideea de unitate în Hristos; pângărirea creștinilor este oprită fiindcă toți sunt mădulare ale lui Hristos ș.a.m.d.

Intemeindu-se pe dragostea lui Dumnezeu de lume, legătura care ține pe oameni uniți în trupul lui Hristos este dragostea de Dumnezeu și de aproapele. Sub diferite chipuri, învățătura aceasta se întâlnește aproape în toate scrierile Sfântului Apostol Pavel. Se poate spune că cele mai frumoase pagini pe care le-a scris Apostolul Neamurilor se referă la virtutea creștină a dragostei. Ele izvorăsc din inima lui mare, care «se lărgițe» <sup>67</sup>) pentru a putea cuprinde pe toți oamenii. Chiar atunci, când, «iubind mai mult», era, totuși, «mai puțin iubit», Apostolul nu încetează «să se cheltuiască, în întregime, pe sine, pentru mântuirea sufletelor oamenilor <sup>68</sup>). De către Evrei, Pavel n'a fost iubit; în chip vădit, nimeni, însă, nu s'a bucurat mai mult de roadele dragostei lui ca frații în lipsuri din Palestina.

## 6. Săracii dela Ierusalim.

În Țara Sfântă, prin Legea Veche, se încercase statornicirea unui fel de viață, întemeiat, în parte, pe principiul dreptății sociale. Împărțirea bunurilor materiale între toți fiii lui Israel și, totodată, împiedecarea celor lacomi de a exploata pe cei slabi sunt cele două pârghii ale legislației sociale a Mozaismului. Prin trecerea lor în faptă se urmărea bunăstarea tuturor. Treptat, Evreii puteau ajunge să vadă împlinirea poruncii lui Dumnezeu: «**La tine să nu fie niciun sărac**» <sup>69</sup>). Dar, acest înalt ideal social, în teocrația iudaică, a rămas literă moartă. Lupta între oameni pentru strângerea de avuții proprii, întemeiată, în mare parte, și pe concepția religioasă a iudaismului cu privire la răsplata celor buni și pedeapsa celor răi, prin dobândirea sau pierderea de bunuri materiale, a făcut cu putință desvoltarea celor două clase sociale la Evrei: **bogății și săracii**.

65. Vezi, mai mult, în E.-B. Allo, *Saint Paul, Première Epître aux Corinthiens*, în col. *Etudes bibliques*, ed. II-a, Paris, 1935, p. XXXVI, sq.

66. De patru ori, în epistolele sale, Pavel revine asupra acestei învățături: Rom. XII, 4—5; I Cor. XII, 11—27; Efes. IV, 12—16; Col. II, 19.

67. II Cor. VI, 11.

68. II Cor. XII, 15.

69. Deut. XV, 4.

Acordându-se sens religios acestor stări sociale, era firesc ca, din clasa bogaților să facă parte, în primul rând, căpeteniile poporului ales. Istoria ebraică ne-a păstrat amintirea arhierelui Isahar, care purta mănuși scumpe pentru a nu-și întina mâinile, în timpul jertfelor, pe care le aducea la Templu; despre Ioan, fiul lui Nebeu, se dusesse vestea că mânca vițeii întregi și bea klococace pline cu vin. Se spune că Marta, fiica lui Beot, cumpărase vrednicia de arhieriu, pentru bărbatul ei, cu două banițe de aur; iar, când mergea să vadă cum se aduc jertfele, porunca să aștearnă covoare de mare preț, dela casa ei până la Templu <sup>70</sup>). Asemenea pilde se pot găsi, din belșug, atât în literatura religioasă a Evreilor, cât și în scrierile profane ale epocii, care a precedat nașterea Creștinismului.

Pe de altă parte, glasurile săracilor nu încetează să se ridice, cu tărie, împotriva asupritorilor lor. Sub toate chipurile ei, amărăciunea suflului omului necăjit clocotește, la tot pasul, în Psaltire — **cartea săracilor lui Israil**. Dela un capăt la altul, scrierea lui Amos, — **proorocul revoltat al Vechiului Testament** —, se înfățișează ca cea mai îndrăzneată chemare la dreptate socială, pe care o auzise poporul iudeu <sup>71</sup>). Iar, în Înțelepciunea lui Sirah, una din cele mai frumoase cărți ale Evreilor, a putut fi scris: «Cine aduce jertfă stoarsă din puținul săracilor este ca și cum ar înjunghia pe fiu, sub ochii tatălui. Pâinea goală este viața săracilor; cine le-o ia dela gură este ucigaș de oameni. Ucigaș al aproapelui său este cel ce ia hrana trebuitoare și vărsător de sânge este cel ce oprește simbria argatului» <sup>72</sup>).

Lipsiți de putere pentru a se ridica din prăpastia în care fuseseră aruncați de semenii lor, săracii lui Israil nu găseau altă scăpare decât în ajutorul lui Dumnezeu.

- «Domnul face dreptate celor năpăstuiți,
- «Și dă hrană celor infometați.
- «Domnul desleagă pe cei ferecați în obezi;
- «Domnul ridică pe cei din prăpastie;
- «Domnul deschide ochii celor orbi;
- «Domnul iubește pe cei drepți;
- «Domnul păzește pe cei pribegi;
- «Pe orfan și pe văduvă îi sprijinește... <sup>73</sup>).

Incetul cu incetul, sub înrăurirea cărților Profetilor și Psalmilor, clasa săracilor se schimbă într'o categorie religioasă. Alături de revolta împotriva asupritorilor, ei purtau, în suflete, convingerea neclintită că Dumnezeu este ocrotitorul lor. Cu privirile ațintite spre venirea lui Mesia, săracii așteptau să se verse, asupra lor, toate bunurile făgăduite urmașilor lui Avraam de către Dumnezeu; ei se socoteau adevăratul popor ales <sup>74</sup>).

70. F. W. Farrar, *Primele zile creștinismului*, trad. Nicodim, Mitropolitul Moldovei, partea III-a, Sf. Mănăstire Neamțu, 1938, p. 95.

71. A. Causse, *Les pauvres d'Israël*, Strasbourg-Paris, pp. 81, 53.

72. XXXIV, 20-22.

73. Psalmul CXLVI, 8-9.

74. Causse, *op. cit.*, p. 104 sq.

Fără a fi organizați, Evreii săraci simțeau legăturile care-i țin strâns uniți, alcătuind o adevărată familie spirituală în sânul poporului iudaic. Fii și cinstitori ai aceluiaș Dumnezeu, săracii se socoteau frați între ei. Mai mult decât preoții care duceau o viață de obște, când veniau la Ierusalim, din cetățile lor, pentru a-și împlini îndatoririle religioase, ori chiar decât esenienii, care locuiau laolaltă, mâncau împreună și se îmbrăcau la fel, săracii năzuiau spre viața de obște, în comuniune de inimă și împărtășire obștească din bunurile pământesti. În sufletele lor, nădejdea împlinirii acestui ideal era strâns legată de venirea lui Mesia.

Stăpânită de asemenea simțăminte, spre deosebire de «căpeteniile și Fariseii» Evreilor, care se împotriveau lui Iisus, «gloata blestemată», cum erau numiți săracii <sup>75)</sup>, se îmbulzea în jurul Invățătorului. Poate, nu înțelegeau toți adevărurile înalte ale credinței celei noi. Dar, cea ce-i împingea pe urmele lui Iisus era nădejdea fierbinte de a găsi îndestulare, în toate, prin noua viață, în care izvoarele de dragoste și bunătate erau nesecate.

Așteptarea săracilor lui Israel n'a fost zadarnică. Cele dintâi orânduiri creștine, care au prins viață, în lume, sunt strâns legate de starea lor sufletească. Dacă, pentru formularea dogmelor și statornicirea rânduelilor de cârmuire a Bisericii, a trebuit să treacă o vreme, până la deplina lor întocmire, trăirea creștină a luat ființă, fără întârziere, întemeindu-se pe unitatea de credință în Dumnezeu și dragoste frățească între oameni.

Vorbind despre Biserica Ierusalimului, Sfântul Luca arată că latura principală a vieții primilor creștini era de natură spirituală. Frații stăruiau în **ascultarea învățăturii Apostolilor și în cuminecare, în frângerea pâinii și în rugăciuni** <sup>76)</sup>. În afară, mai mult decât în altă parte, această unire sufletească a creștinilor dela Ierusalim s'a vădit, în chip cu totul deosebit, în împlinirea lipsurilor celor săraci. Văzând că cele spirituale sunt comune tuturor, cum zice Sfântul Ioan Hrisostom <sup>77)</sup>, de vreme, creștinii auți au purces la ajutorarea fraților în suferință. Ei «**își vindeau pământul și averile și le împărțeau tuturor, după cum avea trebuință fiecare**» <sup>78)</sup>.

Fără îndoială, aici nu este vorba de organizarea unor **cooperative de consum**, nici chiar de o **colectivizare** a bunurilor individuale. La început, creștinii dela Ierusalim, din simțământul dragostei de aproapele, deschideau, larg, pungile lor, pentru frații în lipsuri. La nevoie, ei vindeau casele sau ogoarele lor pentru a putea ajuta pe săraci.

Oricât de vrednică de cinstire ar fi ea, această ajutorare frățească nu este decât un început spre viața desăvârșită în Hristos. Cel care dăruiește, cu greu poate scăpa de simțământul mândriei; iar, cel care este ajutat, aproape totdeauna, se împovărează cu umilința. De aceea, primii creștini nu s'au oprit la această facere de bine. Sfântul Luca vorbește de o treaptă mai înaltă, în viața fraților din obștea dela Ierusalim. «**Iar, mulțimea celor care crezuseră avea o singură inimă și un singur suflet. Și**

75. Ioan VII, 48-49.

76. Fap. Ap. II, 42.

77. Coment. la Fap. Ap., Omilia VII, în *Migne*, P. G. LX, 65.

78. Fap. Ap. II, 45.



niciunul nu zicea că este al său ceva din cele pe care le avea, ci toate erau de obște pentru ei. Și, cu putere mare, dădeau Apostolii mărturie despre învierea Domnului Iisus și bucurie mare era peste ei toți. Nici nu era cineva lipsit între ei, căci toți câți erau stăpâni de țărini sau case, vânzându-le, aduceau prețurile celor vândute și le puneau la picioarele Apostolilor; iar, fiecăruia i se dădea, după cum cineva avea trebuință»<sup>79</sup>). De data aceasta, împărțirea săracilor, din bunurile celor avuți se face prin mijlocirea Apostolilor. Acum, ajutorarea fraților în suferință nu mai apare numai ca rod al dragostei de aproapele, ci, mai mult, ca urmare a unirii tuturor creștinilor în Biserica lui Hristos. În epoca apostolică, la Ierusalim, cum zice Sfântul Ioan Hrisostom, nu mai exista cuvântul acela rece «al meu și al tău». De aceia era bucurie mare la ospețele comune. Mân-când, cel avut nu se purta cu gândul că are, în față, bunurile sale, ci pe ale fraților; iar, cel lipsit nu socotea că se face părtaș de lucruri străine, ci de ale Domnului. În acest fel, săracul nu se rușina, iar bogatul nu se îngâmfa<sup>80</sup>).

Împlinirea lipsurilor tuturor săracilor dela Ierusalim se făcea destul de greu. Cei avuți erau puțini la număr; iar, prigoanele deslănțuite de Evrei, împotriva creștinilor, împovărau, tot mai mult, pe cei nevoiași. Roadele muncii celor care isbuteau să scape de furia Iudeilor nu ajungea să mângâie pe toți. În această situație, asemenea fiilor lui Israel, care primiau daruri dela Evreii din diaspora, creștinii dela Ierusalim priviau, cu nădejde, spre frații lor din afara Palestinei. În anul 44, pe vremea foametei, despre care vorbise proorocul Agav, pentru Biserica din Ierusalim, Pavel și Barnaba au dus ajutoarele strânse în Biserica Antiohiei<sup>81</sup>). Iar, mai târziu, cu prilejul sinodului dela Ierusalim, la cererea Apostolilor și slujitorilor din Biserica Mamă, Apostolul neamurilor făgăduiește să-și aducă aminte de săracii dintre sfinții dela Ierusalim<sup>82</sup>).

Sfântul Pavel și-a ținut cuvântul. El rânduește o mare strângere de daruri, în lumea păgână, începând cu Bisericile din Galatia<sup>83</sup>). Creștinii din Macedonia, auzind pe Apostol vorbind despre lipsurile fraților dela Ierusalim, «cu multă rugămintă, au cerut harul de a lua și ei parte la unirea cu sfinții»<sup>84</sup>). Cu toate că erau destul de strămtorați, Macedonenii au dăruit, cu toată inima, «după putere și peste putere», «prisosul bucuriei și sărăcia lor cea adâncă, sporind bogăția curăției lor<sup>85</sup>). Rămănea să se facă părtași ai acestei uniri cu sfinții numai frații din Ahaia.

În vremea petrecerii Sfântului Pavel la Efes, creștinii din Corint ceruseră Apostolului să le dea lămuriri cu privire la această strângere de daruri. În răspunsul său, Pavel sfătuește pe credincioși să urmeze rânduiala statornicită de el, în această privință, în Bisericile din Galatia. Adică, fiecare creștin să pună, la o parte, în casa sa, în zilele de Dumii-

79. Fap. Ap. IV, 32—35.

80. Hrisostom, Coment. la Fap. Ap., Omilia VII, în *Migne*, P. G. LX, 66.

81. Fap. Ap. XI, 27—30; XII, 25.

82. Gal. II, 10.

83. I Cor. XVI, 1.

84. II Cor. VIII, 4.

85. II Cor. VIII, 2-3.

nică, ceia ce găsește cu cale să dea pentru frații dela Ierusalim. La venirea Apostolului, toate darurile vor fi adunate și trimise în Palestina <sup>86</sup>).

Pavel nu se mărginește la puținele cuvinte, pe care le scrie, în Epistola întâia către Corinteni, despre această strângere de ajutoare. Căldura, cu care Macedonenii primiseră îndemnul de a ajuta pe frații din Cetatea Sfântă, determină pe Apostol să stăruiască asupra acestor faceri de bine, în Epistola doua către Corinteni. Punând pilda credincioșilor din Filipi și Tesalonic înaintea ochilor Corintenilor, Sfântul Pavel caută să stârnească întrecerea între Biserici, cu privire la dărnicia lor. Și, dacă dragostea frățească, de care dădeau dovadă Macedonenii, n'ar fi putut mișca inimile Corintenilor, în argumentarea sa, Apostolul nu uită să aducă aminte credincioșilor de Mântuitorul, care s'a făcut sărac pentru a îmbogăți pe oameni. Pe scurt, în strângerea de daruri pentru sfinții dela Ierusalim, Pavel pune stăruință deosebită. Alături de îndemnuri de tot felul, el alcătuiește pentru credincioșii din Ahaia, **Cântarea Cântărilor dragostei creștine**, cum este numit, deseori, cunoscutul imn din cap. XIII al Epistolei întâia către Corinteni <sup>87</sup>). Însăși amintirea învățaturii despre **chenoză** ori dezvoltarea teoriei despre Biserică — trup tainic al Domnului sunt strâns legate de viețuirea creștinilor, în spiritul filadelfiei evanghelice.

În concepția Sfântului Pavel, departe de a fi numai o faptă de mișcătoare <sup>88</sup>), strângerea de daruri pentru săracii dela Ierusalim este o **binecuvântare** (εὐλογία), o **slujire** (δικονία), un **dar spiritual** (χάρις), o comuniune (κοινωνία) sau o **unire cu sfinții** <sup>89</sup>); este sămânța care aduce rod bogat, în deosebi, pentru semănător. Desigur, prisosința de bunuri pământești a Corintenilor împlinește lipsurile săracilor din Palestina. Dar, Dumnezeu răsplătește pe cei darnici; sfinții dela Ierusalim, prin prisosul lor spiritual, fac să se reverse binecuvântarea cerească peste frații din Corint. Totodată, ei aduc slavă și mulțumire lui Dumnezeu, aflând cât de adânc a pătruns Evanghelia lui Hristos, în lumea păgână. În acest fel, ajutorarea frățească devine o înaltă datorie religioasă a creștinului, un fel de **liturghie** <sup>90</sup>), după cuvântul Apostolului.

## 7. Tuturor toate.

Alături de povățuirea creștinilor de a căuta să împlinească lipsurile fraților în necazuri, Pavel vorbește, uneori, și despre datoria credincioșilor de a se îngriji de cele trebuitoare pentru traiul slujitorilor Bisericii. În această privință, el scrie Corintenilor: «**Oare, nu știți, că cei ce săvârșesc**

86. I Cor. XVI, 1—4.

87. Vezi Ad. Harnack, *Das hohe Lied des Ap. P. von der Liebe* (în Sitzungsberichte der königl. preussische Akademie der Wissenschaften) 1911, pp. 132—163. W. M. Ramsay, *The Teaching of Paul in Terms of the present day*, I-a, ed. II-a, London, 1914, pp. 329—345: *The Hymn of heavenly Love*. Allo, op. cit., p. 340 sq.

88. Este adevărat că, în una din cuvântările sale, Pavel numește *milostenii* (ἐλεημοσύναι) aceste daruri (Fap. Ap. XXIV, 17); dar, în Epistolele sale, el nu mai folosește acest termen. Însuși cuvântul de *colecțiă* (λογεῖα) apare numai o singură dată, în I Cor. XVI, 1.

89. Vezi II Cor. IX, 5, 13; VIII, 1, 4, 7, 19; Rom. XV, 25—28.

90. Rom. XV, 27; II Cor. IX, 12.

cele sfinte mănâncă dela templu; că cei care slujesc altarului au parte dela altar? Așa a poruncit și Domnul celor ce propovăduiesc Evanghelia ca din Evangheliile să trăiască»<sup>91</sup>). Dar, pentru sine, Apostolul nu s'a folosit de acest drept. Dela hotărîrea, pe care o luase de a nu primi dela credincioși daruri ori ajutoare, el s'a abătut, rareori<sup>92</sup>). De obicei, când intra într'o cetate, grija sa cea dintâi era de a căuta de lucru, cu brațele, pentru a agonîsi puținul, de care el sau tovarășii lui aveau trebuință, pentru traiul zilnic. Cum însuși mărturisește, Pavel, se ferea să facă supărare cuiva; nu voia să fie nimănui povară<sup>93</sup>). O singură datorie simția el că are de împlinit față de credincioși: **datoria dragostei**<sup>94</sup>).

Deși, **liber față de toți**, din dragoste, marele Pavel s'a făcut **rob tuturor**: Iudeilor, păgânilor și creștinilor<sup>95</sup>). Departe de a fi un protivnic înverșunat al Legii, cum pretindeau dușmanii lui, Apostolul ținea datinele vechi, când ele erau privite ca fapte de cucernicie. Este destul să amintim, aici, că în Listra, el a circumcis pe Timotei<sup>96</sup>); iar mai târziu, la Ierusalim, a împlinit votul de nazirat, după rânduiala Evreilor<sup>97</sup>). Pe bună dreptate, el a putut să scrie: «**Pentru Iudei am fost ca un Iudeu, ca să câștige pe Iudei**»<sup>98</sup>). Printre păgâni, Sfântul Pavel nu mai era, însă, Evreu. În cuvântările lui din Listra și Atena, arată atâta lărgime de vederi, încât în Palestina ar fi îngrozit pe Iudei<sup>99</sup>). Se pare că, uneori, el păstra tăcere, chiar cu privire la păcatele păgânilor. În orice caz, el spune că: «**Pentru cei ce n'au Lege, fără Lege m'am făcut... ca să câștig pe cei ce n'au Lege**»<sup>100</sup>). În mijlocul creștinilor, pentru a nu face sminteală cuiva, Apostolul nu se folosește de dreptul de a se hrăni dela altarul căruia slujește; nici nu ia, cu sine, o soră ca să-l îngrijească<sup>101</sup>). Mai mult, el este hotărît să se înfrâneze dela tot ceea ce poate duce la poticnire pe cineva. «**Nu voiu mânca, în veac, carne, ca să nu fac sminteală cuiva**»<sup>102</sup>), scrie el către credincioșii din Ahaia.

**Făcându-se tuturor toate**<sup>103</sup>), pentru a-i câștiga pe toți, Pavel își schimbă glasul de fiecare dată, potrivit cu cerințele sufletești ale credincioșilor<sup>104</sup>). Către Tesaloniceni, el vorbește ca un **prooroc**, ațintindu-și privirile spre vremurile de pe urmă; este **învățător** al adevărului, în Epistola către Romani; **cărmăciu** destoinic, în Epistolele către Corinteni; **psalmist**, în Epistola către Efeseni; **părinte** de copii în Epistola către Filipeni; **păstor** al Bisericii, în Epistolele către Timotei și Tit; **preot** al Celui Prea Înalt, în Epistola către Evrei.

91. I. Cor. IX, 4—14; Gal. VI, 6.

92. Filip. IV, 15—16; I Cor. IX, 12—15.

93. II Cor. XII, 16.

94. Rom. XIII, 8.

95. I Cor. IX, 19.

96. Fap. Ap. XVI, 3.

97. Fap. Ap. XVIII, 18; XXI, 26.

98. I Cor. IX, 20.

99. Farrar, *Viața și operele Sf. Apostol Pavel*, partea II-a, p. 78.

100. I Cor. IX, 21.

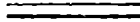
101. I Cor. IX, 5.

102. I Cor. VIII, 13.

103. I Cor. IX, 22.

104. Vezi Godet, *op. cit.*, p. 730 sq.

Este puțin spus că Pavel purta, pe umeri, povara «griji de toate Bisericele»<sup>105</sup>). Apostolul Neamurilor trăia, în fiecare din fiii săi duhovnicești. Pentru un rob, el scrie o adevărată operă de artă literară, ținând seama de aceleași reguli epistolografice, pe care le-a folosit în alcătuirea cărților către Romani sau Efeseni. Mai mult, făgăduiește să răscumpere el, din truda propriilor sale mâini, paguba pricinuită lui Filimon de către sclavul fugar Onisim. Indemnurile către Romani: «**Bucurați-vă cu cei care se bucură și plângeți cu cei care plâng**»<sup>106</sup>), ori către Galateni: «**Purtați poverile unul altuia**»<sup>107</sup>), izvorăsc din însăși viața lui Pavel. «**Cine este slab și eu să nu sufăr cu el?**». «**Cine se smintește și eu să nu mă aprind?**», izbucnește el în Epistola doua către Corinteni<sup>108</sup>).




---

105. II Cor. XI, 28.

106. Rom. XII, 15.

107. Gal. VI, 2.

108. XI, 29.

## „OMUL CEL NOU“

### ÎN CONCEPȚIA ANTROPOLOGICĂ A SF. APOSTOL PAVEL

Măreția Fiului lui Dumnezeu întrupat constă și în faptul că a fost primul om fără de păcat. Omenitatea Lui a fost desăvârșită atât sub raport creatural, cât și din punct de vedere moral. Dumnezeu fiind, s'a făcut om deplin, ca să ne arate că se poate viețui în trup și fără a fi robi păcatului.

Exigent în alegerea termenilor, Sf. Apostol Pavel tocmai acest adevăr îl exprimă când scrie creștinilor d'n Roma că Dumnezeu a trimis pe Fiul Său «întru asemănarea trupului păcatului» și a «osândit păcatul în trup» (Rom. 8, 3). Trupul lui Hristos a fost trup real, nu părut (cum filosofau, pieziș, Dochetii), dar nu putea fi calificat, ca trupurile noastre, «trup al păcatului», deoarece s'a dovedit invulnerabil față de păcat. Se aseamăna cu trupurile omenesti având aceeași constituție ca și acestea, dar nu coincidea cu ele, pentru că trupul Lui nu îndeplinea oficiul slugarnic de vehicul al păcatului, de organ executiv al lui.

A vrut să deștepte în oameni gustul efortului prin care și ei puteau reperța aceeași biruință asupra păcatului. I-a îndrumat în acest sens prin învățătura Sa. I-a încurajat să biruiască orice împotrivire prin puterea exemplului Său. Le-a dat putința să se încredințeze de posibilitatea dobândirii acestei biruințe prin jertfa Sa. A organizat, la confluența vremelnicei cu veșnicia, arsenalul armelor trebuincioase în acest scop: darurile Duhului Sfânt, așezate în Biserică. Intr'un cuvânt, toate condițiunile menite să asigure normalizarea relațiilor omenirii cu Dumnezeu, erau desăvârșit îndeplinite. Mai trebuia doar ca și beneficiarul lor să pună umărul, pentru a schimba jugul robiei cu slobozenia hărăzită fiilor lui Dumnezeu.

«Fiți desăvârșiți!». Modelul desăvârșirii voastre este Tatăl Ceresc! În acest îndemn culminează cea mai deplină predică pe care Mântuitorul a adresat-o noroadelor contemporane «plinirii vremii» și generațiilor ulterioare (cf. Mat. 5, 48).

Bucium al dumnezeiescului grai făcându-se, Sf. Apostol Pavel a reluat această temă în predicile și epistolele sale, dezvoltând-o cu iscusință de maestru și îmbiind-o cu sensibilitatea unui suflet dogorit de văpaia simțirilor cerești.

Tehnica duhovnicească a transformării epavei deteriorate de păcat în capodopera omului nou, îi aparține în exclusivitate, e specialitate paulină. Avea chemarea și avea pregătirea pe care le implică o atât de covârșitoare lucrare. Cunoaștem împrejurarea, dramatică și spectaculoasă, a hristofaniei din preajma porților Damascului, care i-a conferit înălțimea acestei chemări. Toată viața sa ulterioară a fost o necurmată pregătire de imitare a MODELULUI: Hristos.

Era conștient că a izbutit: «Mă a viețui este Hristos» (Fil. 1, 21); nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește întru mine» (Gal. 2, 20).

Și mai știa că are încă de alergat: «Fraților, cu încă nu socotesc să o fi prins (scil.: răsplata); dar una fac: uitând cele ce sunt în urma mea și tinzând la cele dinainte, alerg la țintă, spre răsplata chemării celei de sus a lui Dumnezeu, în Hristos Iisus» (Fil. 3, 13-14).

Teoretician neîntrecut al efortului creștinesc de statornică creștere și expansiune duhovnicească, forța geniului Sfântului Apostol Pavel zace în osârdia cu care și-a pilduit propovăduirea prin propria sa viață creștinească. S'a dovedit și în această privință ucenic veritabil al Mântuitorului, pe care L-a propovăduit cu atâta ardoare.

Celebrat urbi et orbi ca cel mai profund teolog speculativ pe care l-a dat creștinătatea, ca creator al limbajului doctrinar creștin, ca misionar fără pereche, tactician pastoral de nepuizabile resurse și strateg duhovnicesc dela care combatanții creștini vor avea de învățat cât va fi lumea, Pavel Apostolul rămâne mare mai presus de toate ca sfântul care a ridicat comuniunea personală cu Hristos până la înălțimile identificării cu patimile Lui. Inchinarea pe care i-o aduce din veac Biserica Ortodoxă Răsăriteană, fără a ocoli detaliile personalității sale polare, vizează tocmai această latură a ei: sfințenia vieții. E într'adevăr cea mai fermecătoare — și covârșește toate celelalte însușiri ale Apostolului Neamurilor. Sfințenia este nimbul care învăluie acest munte de om fără pereche în imitarea MODELULUI-HRISTOS.

Din plinătatea acestei trăiri maximaliste în Hristos a țâșnit cuceri-toarea sa învățătură despre omul cel nou. Teologul speculativ i-a descifrat articulațiile, doctrinarul de vocație a expus-o fără greș, apostolul a propovăduit-o fără preget dealungul și dealatul lumii antice și anticvate, iar creștinul Pavel a întruchipat-o fără scăzământ.

Privim azi, la el, cu ochii generațiilor creștine ale trecutului nostru duhovnicesc de două ori milenar: El însuși este expresia împlinită a omului celui nou. Brațul său—sub puterea de dincolo de zare desprinsă, careia s'au așternut împărății în pulberea pocăinței și au tresărit la chemările vieții celei noi noroade multe — nu obosește arătând spre Hristos: El este MODELUL!

...Dar cât de reușită e copia! Toată învățătura dascălului ar fi fost nor fără ploaie dacă-i lipsea complementul imitării întru toate a Domnului.

Proslăvind după cuviință omul înnoit prin legătura permanentă cu Hristos, desprindem din vistieria înțelepciunii lui dreptul îndreptar al propriei noastre vieți către împlinirile integrale ale omului celui nou, care ne solicită lăuntric pe fiecare dintre noi, prin Cel ce stă la ușe și bate, cerșind sălaş bucuros de oaspe ceresc (cf. Apcc. 3, 20). Aceasta, dintr'un considerent pe cât de simplu, pe atât de valabil acum și în veacul ce va să fie: Pavel Apostolul — ca și Hristos Mântuitorul — nu ține să fie admirat; se mulțumește să se știe urmat! <sup>1)</sup>.

\*

Terminologic, trei expresii echivalente (plus sinonimele lor) definesc rodul comuniunii sale cu Hristos, la părtășia careia ne cheamă cu vigoa-

1. Cf. II Tes. 3, 7. 9; ș. a.

rea pe care a pus-o în eroicele asalturi misionare dintre convertire și martiriu:

1. **om duhovnicesc** (πνευματικός ἄνθρωπος; I Cor. 2, 15; 3, 1; 14, 37; Gal. 6, 1;

2. **om nou** (καινὸς ἄνθρωπος; Ef. 2, 15; 4, 24; νέος ἄνθρωπος; Col. 3, 10) sau «făptură nouă» (καινή κτίσις; II Cor. 5, 17; Gal. 6, 15); și

3. **bărbat desăvârșit** (ἄνθρ τέλειος; Ef. 4, 13; comp. și I Cor. 2, 6; 14, 20; Fil. 3, 15; Col. 1, 28; 4, 12; Evrei 5, 14).

Impreună cu expresiile oprite lor — **omul trupesc**, de carne robită devastatoarelor poftă ale păcatului (σαρκικός ἄνθρωπος; I Cor. 3, 3 a b), **omul psihic** (ψυχικός ἄνθρωπος; I Cor. 2, 14), care în definiția pregnantă a Sf. Iuda, «fratele» Domnului, «nu are duhul» lui Hristos (cf. v. 19), **omul cel vechiu** (ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος; Rom. 6, 6; Ef. 4, 22; Col. 3, 9) și «pruncu», nevârștnicul, cel lipsit de maturitate religioasă (νήπιος; numai în Gal. 4, 3 apare cu acest înțeles pejorativ) — formulele terminologice de care se servește Sf. Apostol Pavel pentru definirea condițiilor religioase-morale ale omului contemplat de el, alcătuiesc însăși **esența Antropologiei sale**. Ele despică viața omului în două — și tot așa istoria omenirii<sup>2)</sup>. La mijloc stă Hristos. Fără El, realitățile corespunzătoare expresiilor «om duhovnicesc», «om nou» («făptură nouă») și «bărbat desăvârșit» istoricește n'ar fi fost posibile. Fără El, viața religioasă a omenirii s'a fi împlețit în continuare în întunecările stării universale de păcat, pe care Sf. Pavel o zugrăvește amplu și documentat mai ales în Rom. 1, 18 urm.

Categoriile antropologice definite prin aceste formule terminologice corespund întru totul unor stări concrete, unor situații de fapt, riguros verificate. Sf. Apostol Pavel privește realitatea în față și-i spune pe nume. Nu ocolește și nici nu minimalizează datele ei. Această aderență la realitate explică netrecătoarea autoritate a spuselor sale în materie de antropologie. El examinează starea religioasă-morală a omului cu reflectoarele duhovnicești ale unei minți în care se răsfrâng luminile cerului și-i indică drumul desăvârșirii cu căldura cuceritoare a unui suflet care s'a răcorit el însuși la izvorul de viață dătător spre care povățuiește pașii altora, ca să-i îndestuleze și pe ei.

O anchetă statistică asupra frecvenței acestor formule terminologice în textele pauline duce la constatarea că ele apar surprinzător de rar sub peana Sfântului Apostol Pavel. Această constatare nu trebuie să-l deruteze pe cercetător: ea nu împuținează câtuși de puțin însemnătatea conținutului lor. Dîmpotrivă, însemnătatea acestor expresii este invers proporțională cu frecvența lor textuală: în ansamblul Antropologiei pauline ele dețin o poziție centrală.

1. **Om duhovnicesc** este o realitate antropologică superioară, de proveniență și structură specific creștină. El este capabil să înțeleagă cuvinte învățate dela Duhul Sfânt — nu numai din școala soției omenitești, care trece pe planul al doilea, dacă nu se dispensează cu totul de ea, d'n clipa în care a devenit receptiv față de revărsările harice. Aceste realități duhovnicești, accesibile cunoașterii lui teoretice și practice, i le lămurește

2. Cf. Grigorie T. Marcu: *Antropologia Păulină*. Sibiu 1941, pp. 96-97.

apostolul (cf. I Cor. 2, 13) în situația dată de textul respectiv; pe plan istoric, ulterior, i le împărtășește Biserica, prin elemente conducătoare înzestrate cu succesiune apostolică (hirotonire).

Prin contrast cu «omul psihic» sau «trupesc» — care nu primește adevărurile Duhului lui Dumnezeu, căci pentru el sunt «nebunie» și nu poate să le înțeleagă, ele trebuind să fie judecate duhovnicește (cf. I. Cor. 2, 14) — omul duhovnicesc toate le judecă (cf. I Cor. 2, 15), și anume le judecă corect. Pe lângă faptul că nu-i privat câtuși de puțin de posibilitățile naturale ale lui ψυχή, omul duhovnicesc are puțința de a judeca realitățile de zonă superioară în lumina Duhului care sălășluiește întru el, le poate pătrunde mai bine sensul și le poate sesiza proporțiile cele adevărate.

«Pe el nu-l judecă nimeni» — spune Sf. Apostol Pavel. Aceasta însemnează că omul duhovnicesc nu poate fi înțeles de niciun om trupesc, psihic, aservit păcatului, în chestiunile care țin de domeniul său, domeniu în care ceilalți oameni, neînzestrați cu darul Duhului Sfânt, sunt tot atât de incompetenți ca și orbii în materie de colori. Atât și nimic mai mult!<sup>3)</sup>

Acel «nimeni» (οὐδὲνὸς) din I Cor. 2, 15 b nu trebuie luat în înțeles absolut, ca și când omul duhovnicesc ar sta mai presus de orice critică, de orice control. Omul duhovnicesc nu e infailibil, nu-și este s'eși supremul judecător. Cel puțin în materie de cunoștințe religioase și morale, el este supus totdeauna judecării celor deopotrivă cu sine — în speță: autorității bisericesti. Insuși Sf. Apostol Pavel, cu toate că era inspirat, n'a formulat niciodată, pentru sine, o astfel de pretenție. Cu atât mai puțin ar fi îngăduit altora s'o facă. Din cap. 14 al ep. I Corinteni se vede cu câtă severitate îi trata el pe cei înzestrați cu daruri duhovnicești. Acest om de ordine și de autoritate — care a supus propria sa evanghelie judecării soborului apostolesc — nu putea fi inițiatorul «concepției profetice» despre Biserică, concepție atât de agreabilă anumitor protestanți și sectari religioși. Locul dela I Cor. 2, 15b nu poate fi invocat împotriva legitimității autorității bisericesti<sup>4)</sup>. Aceasta, cu atât mai vârtos cu cât din Gal. 6, 1 reiese destul de clar caracterul de perfecțiune relativă a omului duhovnicesc.

Spre deosebire de omul natural, de necreștinul lăsat la propriile sale puteri, care nu poate împlini voia lui Dumnezeu, pentru că îi l'psește corectivul și reazimul Duhului Sfânt, omul duhovnicesc e omul transformat de lucrarea Duhului lui Dumnezeu care s'a sălășluit întru el prin botez.

Consecințele învățăturii pauline despre omul duhovnicesc sunt osebit de importante. Ceea ce ne spune despre omul singuratic, Sf. Apostol Pavel aplică la omenire ca totalitate, la lumea de dinainte și dinafara lui Hristos, la iudaism și păgânism.

Pentru el, întreaga omenire a epocii dela păcatul lui Adam și până la Hristos — fără deosebire de iudei și păgâni — zace obiectiv sub robia cărnii (σάρξ), este o omenire ἐν σαρκί (Rom. 7,5).

3. Cf. E.-B. Allo, *Saint Paul. Première Epître au Corinthiens*, ed. 2. Paris 1935, com. la loc. Hans Lietzmann, *An die Korinther. I-II*. Ed. 3. Tübingen 1931, com la loc.

4. Mai pe larg la Allo, *Com la loc*.



Cealaltă, adică omenirea dela Hristos încoace, stă sub semnul lui πνεῦμα (duhul).

Contrastul dintre σάρξ și πνεῦμα are o însemnătate istorică universală. Două lumi își dispută supremația, atât în viața insului, cât și în viața omenirii.

Ceea ce trebuie bine reținut din studierea formulilor în chestiune, este raportul de exclusivitate în care stau ele întreolaltă. Un om nu poate fi în același timp «supus cărnii» (σαρκικός) și duhovnicesc (πνευματικός). Cel mult am putea spune că omul «de carne» (σάρκινος), în înțelesul genuin al cuvântului, neafectat de niciun considerent de ordin etic, poate să facă bună tovărășie cu omul duhovnicesc pe care l-a lucrat în el Duhul lui Dumnezeu, pentru că în acest caz forța coruptivă a lui σάρξ a fost dacă nu anihilată complet, desigur redusă la tăcere de înrăurirea Duhului Sfânt, care a luat frânelor acțiunilor omului întru care s'a sălășluit, povățuindu-l spre tot lucrul bun și bineplăcut Domnului. Cum însă Apostolul nu obicinuiește acest limbaj — el întrebuințând sinonim σαρκικός cu σάρκινος <sup>5)</sup> — antiteza dintre omul trupesc și omul duhovnicesc își păstrează întreg relieful ei.

Mai împede reiese caracterul exclusivist al acestor formule dacă le comparăm cu împărțirea omului natural în «om lăuntric» și «om dinafară» (ἔσω și ἔξω ἄνθρωπος).

Câtă vreme acestea din urmă îl definesc pe fiecare om — creștin (II Cor. 4, 16; Ef. 3, 16) sau necreștin (Rom. 7, 22), adică fără considerație la starea sa religioasă-morală — după laturea sa constitutivă lăuntrică (ἔσω) sau externă (ἔξω), formulele «om trupesc» și «om duhovnicesc» exprimă două stări religioase morale ale unuia și aceluiași om cari nu se suportă una pe alta, două stări etice consecutive. Formulele ὁ ἔσω și ὁ ἔξω ἄνθρωπος stau întreolaltă într'un raport de simultaneitate, iar celelalte într'unul de acută exclusivitate. Cele dintâi exprimă două stări date, fixe; celelalte, două stări câștigate, variabile <sup>6)</sup> — una, câștigată prin căderea în păcat, iar cealaltă prin împreunarea cu Hristos. Omul se lasă totdeauna divizat în parte lăuntrică și parte dinafară (spirituală și materială), pentru că aceasta este alcătuirea sa firească, dar unul și același om nu poate fi deodată, în aceeași perioadă a vieții sale, și «trupesc» și «duhovnicesc».

Omul duhovnicesc este restaurarea omului lăuntric în poziția sa de «primat» al ființei noastre. Iudeul nemântuit, după omul său lăuntric, se bucura de Legea lui Dumnezeu, recunoștea că aceasta este «sfântă și dreaptă și bună» (cf. Rom. 7, 12) și «duhovnicească» (cf. Rom. 7, 14a), dar nu putea s'o împlinească deoarece el era «trupesc, vândut sub păcat» (cf. Rom. 7, 14b). De-aci drama sfâșierii lăuntrice exprimată în cuvinte tulburătoare în Rom. 7, 5 urm. Hristos, prin darurile izvorâte din jertfa Sa, îl ridică pe omul trupesc la înălțimea Legii duhovnicești a lui Dumnezeu, îl face așadar capabil s'o poată împlini.

Omul duhovnicesc este darul pe care Fiul lui Dumnezeu întrupat îl face firii noastre desfigurată de păcat.

5. Cf. Lietzmann, *Com la I Cor 3, 1.*

6. Grigorie T. Marou, *op. cit.*, p. 103.

2. Omul cel nou este o paralelă a omului duhovnicesc.

Adjectivul «nou» (καινός) apare în scripturile pauline de 9 ori, iar ca atribut pe lângă «om» (ἄνθρωπος) numai de două ori (Ef. 2, 15 și 4, 24).

Necunoscută în limbajul grecesc profan, inexistentă în iudaism și creștinism până la Sf. Apostol Pavel, paternitatea paulină a expresiei «om nou» (καινός ἄνθρωπος) este indubitabilă.

Din aceeași familie de cuvinte face parte, ca sens, și expresia νέος ἄνθρωπος pe care Sf. Apostol Pavel o utilizează o singură dată (Col. 3, 10), cu înțelesul de «om nou». Contextul (Col. 3, 9) arată că ὁ νέος ἄνθρωπος stă în opoziție, cu «omul cel vechiu» (ὁ παλιός ἄνθρωπος). Ceea ce înseamnă că ὁ νέος ἄνθρωπος este echivalentul sau formula paralelă a lui ὁ καινός ἄνθρωπος.

Ne-am ferit înadins să le identificăm, pentru că între adjectivele καινός și νέος — deși au aceeași însemnare de «nou» — există oarecari deosebiri de nuanță, cari sunt respectate atât în greaca precreștină, cât și în limba originală a Noului Testament. Νέος înseamnă «nou» sub raportul timpului; e ceva ce n'a existat până acum, ceva ce a apărut de puțină vreme, ceva tânăr, proaspăt, pe când καινός înseamnă «nou» sub raportul calității, primenit, șlefuit, adică ceva ce-i mai bun și mai valoros decât un lucru vechiu 7).

Aplicând sensurile desprinse aci la formula în chestiune, rezultă că omul paulin din expresiile ὁ καινός și ὁ νέος ἄνθρωπος este o făptură nouă atât calitativ, cât și sub raportul timpului apariției ei.

Același lucru îl exprimă și formula antropologică paulină «făptură nouă» (καινή κτίσις) din II Cor. 5, 17 și Gal. 6, 15: ea se acopere întru totul ca sens cu ὁ καινός și ὁ νέος ἄνθρωπος, fapt care reiese cu ușurință din compararea textelor în care apar ele. În ce privește proveniența acestei formule atât de frumoase, convingerea noastră este că ea nu trebuie căutată înafara Paulinismului — și că, deci, Apostolul este original și de astă dată.

Actul prin care ia naștere omul nou este botezul. Innoirea pe care o săvârșește botezul nu se consumă la botez, ci rămâne să se desăvârșească după aceea, prin alte mijloace. În botez are loc o înviere la viață nouă, o renaștere faptică, ο πλῆγγενεσία cum o numește ep. c. Tit. (3, 5), care-l situează pe cel botezat în comuniune reală cu Hristos cel înviat. Omul cel vechiu a fost răstignit împreună cu Hristos pe cruce. Prin aceasta. însă, ceea ce trebuia să moară în el ca să devină un om nou—adică «trupul păcatului» (τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας; cf. Rom. 6, 6) — încă nu-i cu desăvârșire mort și nici lipsit de-o anumită influență asupra întregii personalități. Cuvintele Apostolului: «ca să se facă neputincios trupul păcatului» (Rom. 6, 6) arată că moartea definitivă a omului vechiu urmează să se producă în viitor 8). Renașterea săvârșită în botez e numai începutul proce-

7. Cf. R. Ch. Trench, *Synonyma des Neuen Testaments*. Selecțiuni în trad. germ. de H. Werner, Tübingen 1907, pp. 134—139. Amănunte în Grigorie T. Marcu, *op. cit.*, p. 108, mai ales nota 3.

8. Verbul καταργηθῆναι nu înseamnă că trupul păcatului e nimicit, ci că e scos din funcțiune, e făcut inoperant, nu mai are voie să săvârșească păcatul, poate fi împiedecat să mai păcătuiască. Cf. Vasile Gheorghiu, *Epistola către Romani*. Introd., trad. și com., ed. 2. Cernăuți 1938, com. la Rom. 6, 6.

sului de înnoire a omului. Acest început îl plănuește Dumnezeu, îl execută obiectiv Mântuitorul Iisus Hristos prin jertfa Sa și îl desăvârșește Duhul Sfânt, în conlucrare cu voia liberă a omului împreună cu Hristos în botez.

Omul cel vechiu sfârșește așadar, virtual, la botez — și tot acolo începe omul cel nou. Faptic, însă, omul cel vechiu continuă încă să subsiste în fiecare creștin, alături de cel nou. Lucrul acesta reiese mai ales din îndemnul pe care Sf. Apostol Pavel îl dă creștinilor din Bisericile Asiei Minor de a-l desbrăca pe cel dintâi, lepădându-l ca pe-o haină uzată, și de a se înveșmânta cu celălalt (cf. Ef. 4, 24 și Col. 3, 10). Dacă în Rom. 6, 6 se vede mai mult partea lui Hristos în înnoirea omului, locurile citate aci proclamă fără ocol necesitatea efortului pe care trebuie să-l facă cel ce s'a botezat, pentru ca să se mențină în comuniunea cu Hristos și să-și justifice favoarea ce i s'a conferit prin botez, valorificând-o în fapte de virtute.

Omul cel nou — pe care Apostolul îl recomandă cititorilor ep. c. Ef. să-l îmbrace (4, 24) — este făcut de Dumnezeu (lucru care nu este afirmat expres, dar se subînțelege) după chipul Său. Aoristul *κτισθέντα* se referă la actul creațiunii omului, care a avut loc în trecut, odată pentru totdeauna<sup>9</sup>). Ca perfecțiune morală, omul cel nou corespunde întru totul omului paradisiac, omului ieșit din mâinile lui Dumnezeu. El este o restaurare a omului în starea de desăvârșire primordială. Opinia unor exegeți, după care cele spuse în Ef. 4, 24 nu s'ar raporta la status paradisiacus<sup>10</sup>), este eronată. Ea îngustează înțelesul cuvintelor Apostolului. Sub raportul timpului, adică din punct de vedere istoric, omul cel nou nu este unul și același cu omul din raiu, ci numai reînnoirea, reeditarea acestuia. Ca ființă morală, el este egal omului din raiu, este făcut ca și acela, *κατὰ θεόν* («după Dumnezeu»), adică «întru dreptatea și întru sfințenia adevărului» (Ef. 4, 24); el posedă cele două însușiri ale adevărului care constituie însăși firea lui Dumnezeu, dreptatea și sfințenia<sup>11</sup>; el e așa cum Dumnezeu îl vrea. A cugeta altfel, însemnează a admite că omul, așa cum a fost creat de Dumnezeu, n'ar fi fost desăvârșit, ar însemna că Dumnezeu vine și corectează actul creațiunii, când noi știm că El era mulțumit de toate câte le-a făcut, căci le-a făcut «bune foarte» (Facere 1, 31).

Deci, dar, «omul cel nou» este omul restabilit prin Hristos în condiția religioasă-morală pe care o poseda înainte de defecțiunea lui Adam, este omul care reîntră în ascultarea lui Dumnezeu, este omul care consimte cu intenția dumnezească din momentul creațiunii, care l-a vrut să fie spre lauda măririi Sale (cf. Ef. 1, 6).

Tot omul, fără deosebire, poate deveni «om nou». Orice discriminări — altele decât cele de natură morală — cad în fața valabilității universale a înnoirii în Hristos. Amănuntul acesta este accentuat ferm în Gal. 6, 15: «In Hristos Iisus nici tăierea-împrejur nu poate ceva, nici netăierea-împrejur, ci făptura cea nouă». Hristos, prin crucea Sa, a desființat vrăjmașia dintre elementele componente ale omenirii — așa cum era ea con-

9. Cf. Haralambie Roventă, *Epistola către Efeseni*. Introd. și com., București 1929, com. la Ef. 4, 24.

10. Așa Erich Haupt, *Die Gefangenschaftsbriefe*, ed. 7-8. Göttingen 1902, com. la Ef. 4, 24.

11. Cf. Roventă, *Com. la loc.*

cepută în gândirea biblică — zidindu-i pe cei doi (Iudei și păgâni) într'un «om nou» (cf. Ef. 2, 15).

Împreună cu Hristos într'un chip cu anevoie de definit, dar cu neputință de tăgăduit, omul cel nou formează un trup, o unitate cu acesta. El nu poate fi cugetat decât în funcție de Hristos. A spune însă că Hristos este omul cel nou<sup>12)</sup> și nu omul care se îmbracă întru El, e prea mult zis. Hristos rămâne MODELUL veșnic valabil al omului celui nou, în strădania sa de consolidare a încoirii dobândite prin botez.

Hristos a venit în lume ca să-l mântuiască pe om. Ca să-l mântuiască, trebuia să-l schimbe. Despre starea de plâns în care l-a aflat Hristos: *Ὁ ἄνθρωπος* pe om, când s'a întrupat, și din care tot El l-a ridicat la o viață nouă, ne vorbesc formulele de-o rară frumusețe stilistică — dar și dense în conținut — «omul cel vechiu» și «omul cel nou», cu sinonimele lor. Ele alcătuiesc cadrul în care începe întreaga istorie a mântuirii neamului omenesc, întreaga Soteriologie creștină. În miezul Soteriologiei stă, firește, Hristos-MANTUITORUL. Fără El, Soteriologia ar fi mutilată în esența ei, și descentrată în consecințele ei practice.

Formulele în chestiune reprezintă esențialul Antropologiei pauline și «omul cel nou», **culminația** ei. Mai mult decât atât: Ele ne conduc la însăși **esența Creștinismului**, care nu-i altceva decât **viața cea nouă a omnirii împreunate cu Hristos, în Biserică.**

3. «**Răbatal desăvârșit**» reprezintă a treia piesă terminologică existentă în repertoriul vocabularului paulin, pentru definirea stării religioase-morale câștigată prin jertfa Mântuitorului.

După cum am văzut, între «omul duhovnicesc» și «omul cel nou» există oarecari deosebiri de nuanță, foarte fine dar totuși perceptibile. În expresia «om duhovnicesc», accentul în procesul de înnoire cade pe ceea ce Dumnezeu oferă omului păcătos, pentru ca să-l ridice la altitudinea Legii Sale: Duhul care-l transformă în om pe potriiva Legii, care duhovnicească este (cf. Rom. 7, 14). Răvna de-a plini voia lui Dumnezeu, consemnată în Legea revelată, o nutrea și în starea de păcat, omul său «lăutric» (intern) nefiind afectat, nefiind confiscat de păcat, ci numai redus la neputința de-a și plini ceea ce voia. Dumnezeu cumă drama care se petrecea în omul nemântuit, conferindu-i — prin Hristos — ceea ce-i lipsea pentru ca să restabilească în ființa sa primatul spiritului: Duhul Sfânt.

Prin comparație cu «omul duhovnicesc», formula «om nou» pune accentul pe nouitatea sa istorică (temporală) și substanțială. Dincolo se accentua **complectarea** unei lipse. Aici se stăruie asupra **restaurării** într'o stare dată prin creație, dar pierdută prin păcat.

În ambele expresii licărește bobul de contribuție personală, efortul conștient și consimțit de-a valorifica darul primit din belșugul de har al jertfei Mântuitorului, așezat în visteriile Duhului Sfânt. Fără acest efort, dezvoltarea vieții celei noi stagnează și periclitează însăși starea de «om nou», bineștiind că această stare poate fi pierdută, dacă nu e cultivată. **Creștinismul nu cunoaște categorii petrificate de drepti și scelerați. Cei**

12. Cum afirma Herman von Soden: *Die Briefe an die Kolosser, Epheser...* ed. 2, Freiburg i. Br.-Leipzig 1893, combătut aprig de El. Haupt, *Com. la Col.* 3, 9-10.

dintâi, pot cădea din starea lor de dreptate. Ceilalți, dacă se convertesc realmente, au parte de tovarășia tâlharului răstignit, care a câștigat cu o mărturisire de credință raiul (cf. Luca 23, 40 urm.).

«Bărbatul desăvârșit» (ἀνὴρ τέλειος) este omul înnoit prin baia nașterii celei de a doua (cf. Tit 3, 5)<sup>13</sup>, care nu precupește niciun efort pentru desvoltarea stării de care s'a învrednicit a se împărtași prin botez. Pentru mântuirea personală, el face atâta cât face și Dumnezeu (fără să fie vorba de-o participare egală). Am înțeles că așa cum Dumnezeu face totul pentru ca să-l ajute să se mântuiască, tot așa face și el tot ce-i stă în putință pentru ca să-și desăvârșească mântuirea personală. Dumnezeu, firește, dă mai mult. Dar «bărbatul desăvârșit» dă și el ceva; iar acest «ceva» reprezintă suma putințelor sale, maxima sa contribuțiune personală în vederea perfectării mântuirii sale — și chiar și a altora.

Opusul «bărbatului desăvârșit» este «pruncul» (în înțeles figurat, fără considerare la numărul anilor). Față în față cu el, ca complectare, ca desăvârșire a lui, stă «bărbatul desăvârșit», creștinul matur, călit în focul luptei pentru urmarea lui Hristos.

Apropierea de Dumnezeu a «pruncului» și a «bărbatului desăvârșit» este aceeași<sup>14</sup>. Primul e creștin matur în devenire, candidat la maturitatea creștină. Ca s'o dobândească, trebuie să facă eforturi — și eforturile cer totdeauna timp, chiar și în cazul când cel convertit la Hristos este o personalitate de valoare și de proporțiile excepționale ale lui Saul din Tars. Ce alt rost putea să aibă retragerea sa în pustia dela confiniile Arabiei, după convertire, (cf. Gal. 1, 17), decât acela de-a se întări în Domnul? Toată viața lui s'a nevoit — cum însuși mărturisea în fața procuratorului roman Felix — ca să aibă pururea cuget curat (conștiință neîntinată) în fața lui Dumnezeu și a oamenilor (cf. Ap. 24, 16).

Cum a procedat cu sine însuși, așa se va purta și cu convertiții săi: îndemnându-i cu îndelungă-răbdare și ajutorându-i fără preget să se salte din starea de «prunci» (νήπιου) în aceea de «bărbat desăvârșit» (ἀνὴρ τέλειος) împărtașindu-i fiecăruia adevărurile Evangheliei mântuirii în măsura în care statura sa duhovnicească le putea purta. «Și eu, fraților, n'am putut să vă grăiesc vouă ca unor oameni duhovnicești, ci... ca unor prunci în Hristos (νήπιον ἐν Χριστῷ)» — le scria Corintenilor proaspăt convertiți — «drept aceea, cu lapte v'am hrănit, iar nu cu bucate, căci încă nu puteați (să le consumați; I Cor. 3, 2). «Oricine se hrănește cu lapte — hotărăște principial ep. c. Evrei (5, 13-14) — este nepriceput în cuvântul îndreptării, pentru că este prunc. Iar hrana tare (ἡ στερεὰ τροφή) este a celor desăvârșiți (τῶν τελείων) cari au simțurile învățate prin obișnuință să deosebească binele și răul (καλός și κακός; vezi și I Cor. 13, 11). Tâlcuirea acestei metafore nu e dificilă: «laptele» (γάλα) reprezintă învățăturile elementare ale Evangheliei, iar «bucatele» (βρώμα) pe cele speciale, amănuntele. Nu-i vorba, aici, de grade de inițiere, cu caracter static — ca în religiile de mistere ale Orientului — ci de creșterea normală întru Domnul.

13. Vezi Grigorie T. Marcu, *Epistola Sf. Pavel către Tit*. Introd., text și com., Sibiu 1947, com la loc și excursul dela p. 45.

14. Afară de Gal. 4, 3 — unde νήπιος nu însemnează creștin proaspăt convertit, ci omul fără Hristos, de dinainte de Hristos.

Stăruințele pe cari le depune Apostolul spre «desăvârșirea sfinților» (Ef. 4, 12) acopăr cam jumătate din ostenețele îndelungatei și rodnicei sale slujiri. «Fiți înrădăcinați și întemeiați întru dragoste, ...ca să cunoașteți dragostea lui Hristos cea mai presus de cunoștință, ca să fiți plini de toată plinătatea lui Dumnezeu» (Ef. 3, 18-19). «Ne bucurăm când sunteți tari...; aceasta ne și rugăm: desăvârșirea voastră» (II Cor. 13, 9). «Nu încetăm să ne rugăm pentru voi și să cerem ca să vă umpleți de cunoașterea voii lui (Hristos), întru toată înțelepciunea și priceperea duhovnicească, pentru a umbla în chip vrednic de Domnul spre toată plăcerea, făcând roadă în tot lucrul bun și sperând în cunoașterea lui Dumnezeu, întărindu-ne cu toată puterea, după tăria măririi Lui» (Col. 1, 9-11). Cuvinte de aur!... cari nu rămân suspendate în spuma dezideratelor. Viețuirea în — și cu Hristos le concretizează desăvârșit în toți creștinii veritabili. Calendarul sfințeniei creștine este, în această privință, un imens «album ilustrat» — încă nefințat, firește!

Din numeroase locuri ale scripturilor pauline cari afirmă caracterul **dinamic** al vieții celei noi — și mai cu osebire din Col. 1, 9-10 — reiese că omul cel nou are puțința, încă în trup fiind, să se pătrundă (umplă) de cunoașterea voii lui Dumnezeu. Ceea ce însemnează că dacă umblă în chip vrednic de Domnul, dacă sporește în plinirea a tot lucrul bun, poate deveni «desăvârșit» încă în această viață pândită la tot pasul de primejdii. E o deducție — cu care ne întrebăm dacă Sf. Apostol Pavel este de acord, sau nu?

Fil. 3, 15 răspunde afirmativ. Apostolul se scotește pe sine și pe alții a fi desăvârșiți (τέλειοι). La fel Col. 4, 12): Epafraș se roagă necontenit pentru creștinii din Colose ca să stea desăvârșiți și împlinind toată voia lui Dumnezeu (τέλειοι και πεπληροφορημένοι).

Așa și este!

Însăși starea de creștin este în sine o stare de desăvârșire. Creștinul care și-a atins scopul moral spre care a fost menit prin botez — acela de-a vieții în Hristos — este un τέλειος άνθρωπος. Într'un asemenea om, se presupune că toate virtuțile au depășit stadiul inițial, dobândind o anumită maturitate. Dar nu-i mai puțin adevărat că nu se poate fixa o limită până la care au să se întindă eforturile sale morale. Fiecare datorie împlinită trebuie să ridice automat noi țeluri de viață, și mai înalte, pe care trebuie să se silească să le atingă. Omul «desăvârșit» se află, așadar, într'o continuă strădanie de perfecționare religioasă-morală. El se opintește ne-curmat să se apropie cât mai mult de ideal: Hristos. Tocmai prin această vreare nepotolită de auto-depășire se legitimează el ca τέλειος άνθρωπος. E cazul Sfântului Apostol Pavel: arde de râvnă să-l cunoască pe Hristos și puterea învierii Lui, să ia parte la patimile Lui și să ajungă la învierea morților (cf. Fil. 3, 10-11). Nimeni nu știe mai bine ca el că acest țel încă nu-i atins, că mai trebui multă alergare până să-i calce pragul. Așa că, din acest punct de vedere, el are dreptul să spună că încă nu-i desăvârșit (τελειωμένος; Fil. 3, 12) și să-și continue alergarea până va lua răsplata care se oferă pe celălalt tărâm. Are însă certitudinea că o va dobândi, fiindcă știe cum alergă. Certitudinea aceasta răsbește la cuvânt în «testamentul» său (cf. II Tim. 4, 6-8)<sup>15</sup>.

15. Grigorie T. Marcu, *Antropologia Paulină*, p. 272 urm.

Atâta vreme cât sălășluim în trupul vieții acesteia, nu ne este hărăzit a cunoaște întru totul mărirea pe care a gătit-o Domnul celor ce-l iubesc pe El și-l urmează fără șovăire. Mîntea noastră nici n'ar putea-o cuprinde în toată strălucirea ei suprafirească. O vom cunoaște, simultan cu trăirea ei, pe celălalt tărâm. Prin urmare, în lume fiind, putem nutri — și nu în deșert! — certitudinea dobândirii vieții de veci, dacă știm cum să alergăm, dacă alergăm după îndoita povățu pe care Apostolul ne-a dat-o întru cuvânt și faptă. Amănuntele acestei vieți fără de sfârșit, rămân însă ascunse «cu Hristos în Dumnezeu» (cf. Col. 3, 3).

Dar nu pentru totdeauna: prin moartea trupului — moarte firească, nu pedeapsă pentru păcat (ca în Rom. 6, 23) — regimul transitoriu al credinței cedează locul regimului veșnic al vederii «față către față» (cf. I Cor. 13, 12).

În procesul de desăvârșire creștină — văzut de Sf. Apostol Pavel — esențialul este disciplinarea ființei tale cu ajutorul puterilor harice, punerea ei în acord permanent, mărturisit și consimțit, cu voia lui Dumnezeu. Ea se operează în trup — și anume nu împotriva trupului, care nu-i rău în sine, deoarece Dumnezeu l-a zidit și pe el, ci și pentru trup. Cazna trupească (ἡ σωματική γυμνασία) este puțin folositoare, deprinderea evlaviei este hotărîtoare — și de aceea insistent recomandată (cf. I Tim. 4, 7-8).

Severa concepție paulină despre întocmirea vieții celei noi în Hristos năzuște la culmile desăvârșirii creștine fără să descurajeze pe nimeni și nîcicînd, dacă e înțeleasă așa cum vrea Apostolul. Fiecare creștin poate fi artistul desăvârșirii sale. Prezența activă a Duhului Sfânt îi stă într'ajutor pururea, ca să realizeze în sine capodopera omului celui nou. Fiecare creștin poate — și trebuie — să fie un «ascet» dacă prin asceză înțelegem «tot ceea ce în viața duhovnicească este deprindere, efort, luptă împotriva ta însuși și împotriva ispitelor dinafară, strădanie pozitivă de perfecționare a activităților noastre spirituale».

Léon Bouvet — din a cărui excelentă monografie despre Asceza paulină<sup>16</sup>) am desprins citatul de mai sus — are perfectă dreptate când se exprimă astfel: «Asceza paulină este esențialmente interioară. E discretă și eminentamente umană. Nicio practică singulară capabilă să atragă atenția și să atâte vanitatea. Nici una din acele deprinderi cărora condiția socială și familiară, vârsta sau sănătatea credinciosului nu le-ar putea face față, nu este impusă și nici măcar recomandată. Asceza paulină este mai presus de toate efort voluntar; ca atare, ea este la îndemîna tuturor și pentru toți va fi fecundă. Atențiunea nu este împrăștiată în păzirea unei multiplicități de prescripții periferice. Munca ce se săvârșește în acest sens e riguroasă: ea se operează în adîncime. Scopul ei este de ordin lăuntric: pe ruinele omului vechiu să instaurezi făptura cea nouă»<sup>17</sup>).

16. Léon Bouvet, *L'ascèse dans Saint Paul*. Lyon 1936, p. 17.

17. *Op. cit.*, p. 165. De încheiere, Bouvet — deși scrie sub «Imprimatur» — se rostește *paulin* precum urmează: «Dacă asceza paulină se impune tuturor, această se explică, așa că ea este practicabilă de toți... La Pavel... ca și în Evangheli, nu există nicio practică incompatibilă cu viața normală în societate..., nu există *celibat obligatoriu*, nici efort intelectual inaccesibil pentru cei mulți. Toată asceza paulină este un efort de voință. Efort adeseori dificil, dar care impunându-se tuturor, rămâne la îndemîna tuturor». (Sublinierea ne aparține).

«Om duhovnicesc», «om nou», «bărbat desăvârșit», oricum am spune ruinei pe care Hristos a ridicat capodopera personalității creștine, aceasta este întâi de toate o ființă sustrasă înrăuririi păcatului, moartă față de păcat (cf. Rom. 6, 2. 10). Iar «a muri păcatului», în cea mai competentă interpretare a gândirii pauline, înseamnă «a nu mai asculta cu nimic de păcat», «a-i tăia vinele și întreaga putere» — zice Sf. Ioan Hrisostom<sup>18</sup>). Și continuă să ne dea învățătură precum urmează: «Aceasta a făcut-o odată botezul ce l-am primit, când am murit cu păcatul de până atunci, iar după botez trebuie ca zelul nostru să-l omcare de câte ori ni s'ar înfățișa și ori de câte ori ne-ar porunci să-l facem, noi să rămânem nemșcați, ca morții».

Sfântul părinte pomenit distinge la acest loc «două mortificări». Cea dintâi se operează de Hristos, în botez, iar cealaltă o efectuăm noi, prin **sânguință personală**. A îngropa păcatele de dinainte de botez este rezultatul darului Său, iar a rămânea după botez morți cu păcatul, asta-i treaba noastră și a sânguinței ce-o depunem, deși chiar și aici noi îl vedem pe Dumnezeu ajutându-ne foarte mult. Botezul nu are puterea numai de a șterge păcatele de dinainte, ci te asigură încă și față de cele viitoare». Cu o condiție: «Când tu auzi de viața nouă, gândește-te că trebuie a căuta ca să-ți schimbi cu totul purtarea și o mare prefacere să introduci în viața ta... să te îngrețosezi mai mult în fapte decât în vorbe».

Fapta «bărbatului desăvârșit» poruncește exclusiv din considerente religioase-morale. Numele ei legitim este **virtute**. Virtutea cumulează—după înseși spusele Sf. Apostol Pavel — toate câte sunt adevărate, câte sunt **cinstite**, câte sunt **drepte**, câte sunt **curate**, câte sunt **iubite**, câte sunt cu **nume bun** (cf. Fil. 4, 8). Peste toate se arcuiește, protecție ca Cerul milostivirilor creștinești, trinitatea: **credință, nădejde, dragoste**. «Mai mare dintre acestea este dragostea» (I Cor. 13, 13).

Mereu «sub arme» pentru biruința lor în el și în lume, «bărbatul desăvârșit» este un perpetuu combatant creștin. Armura lui — descrisă amplu în Ef. 6, 10 urm. — nu ucide: ocrotește și zidește.

În alergarea lui dealungul stadionului acestei vieți, ca unul care știe că locul dragostei de deaproapele este alătura de iubirea față de Dumnezeu — «bărbatul desăvârșit», «omul cel nou», pnevmatoforul creștin se comportă de-a rândul ca un desăvârșit **îns sociabil**.

Lumea n-o disprețuește: e doar facerea mânilor lui Dumnezeu. Pe semeni îi iubește și căderile lor îl der: sunt și ei fiii lui Dumnezeu. Atitudinea sa față de problemele vieți obștești e clară și rectilinie. Greutățile de cari se izbește nu-l înspăimântă: le întâmpină cu curaj, ca unul carele când se simte slab, atunci e tare, fiindcă Domnul e cu el, iar reazimul său lăuntric e rezistent. În Legea Domnului, care a devenit organic legea sa, are soluții pentru orice problemă și leac pentru orice durere. E un optimist incorigibil și infrangibil. În situații în care cei fără nădejde creștinească s'ar sfârși de descurajare, el izbucnește în chiote de bucurie. **Deschideți orice Concordanță a Noului Testament**: frecvența cuvântului  $\chi\rho\acute{\alpha}$  (bucurie), cu derivatele sale, în scripturile pauline, este de natură să dea loc la surprize. Bucuria e o atitudine specific creștină în fața vieții. Lumea

18. Com. la Rom. 6, urm., după trad. rom. din 1906 (Arhim. Th. Athanasiu).



antică n'a cunoscut-o. «Bucuriile» ei erau umbre palide, inconsistente ale acestei avuții spirituale, pe care Creștinismul a ridicat-o la rang de virtute, iar suportul de nesdruncinat pe care-l are ea în lăuntrul omului cercetat de suflarea Duhului lui Dumnezeu, a transformat-o în **atitudine normală a creștinului**, în «felul său de-a fi».

**Bucuria**, laolaltă cu **pacea** și cu **dreptatea** sunt veșnicile vistierii ale împărăției lui Dumnezeu (cf. Rom. 14, 17). Bucuria în «Duhul Sfânt» (Rom. 14, 17) — nu șburdarea care târăște la păcat. «Ca niște întristați, dar pururea bucurându-ne; ca niște săraci, dar îmbogățind pe mulți; ca unii care nu au nimic și toate le stăpânesc» (II Cor. 6, 10) — așa sârguesc oamenii noi către vadul de trecere în celălalt tărâm al gustării veșnicei bucurii și al stăpânirii fără sfârșit a adevăratelor vistierii. Ei știu că lumea trece și pofta ei, dar cuvântul Domnului rămâne în veac (cf. I Ioan 2, 17). Incredințați fiind că noi nu aducem nimic în lume și nici să scoatem ceva din ea nu putem (cf. I Tim. 6, 7), creștinii de talia Sf. Apostol Pavel nu se lipsesc de cele trecătoare, căci alipirea de unele ca acestea însemnează stagnare pe calea desăvârșirii și prea adeseori regres, decadere. Educația creștină a lepădării de sine, în viața lor de toate zilele este materie de învățământ și teren de cultură.

«Omul cel nou», în întrupările lui optime, este **aliatul fidel al lui Dumnezeu**, **podoaba lumii** și **bucuria semenilor săi**.

---

---

## „SFÂNTUL APOSTOL PAVEL MUNCITOR CU BRAȚELE“

În antichitatea păgână, munca manuală era socotită un blestem al zeilor. Mitologia greacă ne spune: că «focul», condiția esențială a progresului a fost dat oamenilor de Prometeu și nu de zei; că această încercare de a ușura munca omenească a fost socotită de zei ca o trădare, pe care Prometeu a trebuit s'o ispășească greu.

Hercule, tipul omului antic, este umilit de zei și împovărat cu munci grele.

Pătrunsă de această concepție, antichitatea păgână d'isprețuiește munca manuală, aceasta fiind socotită apanagiu' omului inferior. Grecul o atribuie barbarilor și o d'isprețuiește tot atât de mult, ca și pe aceștia. Aceeași atitudine și la Romani (Cicero, «De Officiis» 1, 42»).

Pentru prima dată, «Legea lui Moise» dă muncii manuale importanța ce i se cuvine, creind o altă mentalitate în lumea iudaică. După această Lege, munca manuală este o binecuvântare Divină dată omului paradisiac: «Și i-a binecuvântat pe ei Dumnezeu zicând: Fiți roditori și vă înmulțiți și umpleți pământul și-l stăpâniți, stăpâniți peste peștii mării, peste păsările cerului, peste toate vietățile care se mișcă pe pământ». (Gen, 1, 28). Evident stăpânirea pământului, a lumii vegetale și animale presupune din partea omului paradisiac eforturi, cheltuială de energie, muncă intelectuală și fizică. Mai precis se spune acelaș lucru în cuvintele: «Și a luat Domnul Dumnezeu pe Adam și l-a pus în grădina Edenului, ca s'o lucreze și s'o păzească» (Gen. 2, 15).

Munca manuală deci cu nimic nu știrbește fericirea paradisiacă, dimpotrivă prin orânduire divină intră în componența ei.

E falsă și tendențioasă concluzia trasă de unii din versetele Gen. 3, 17—19: «...blestemat să fie pământul din pricina ta. Cu trudă să te hrănești din el, în toate zilele vieții tale. Spini și pălămidă să-ți aducă și să mănânci buruienile câmpului. Întru sudoarea feței tale să mănânci pâine, până când te vei întoarce în pământ...», că munca oboseitoare ar fi pedeapsa omului pentru păcat. Nu munca este un regim de pedeapsă pentru omul căzut în păcat, ci natura omenească stricată e pusă sub regim de pedeapsă. Munca a rămas aceeași: o necesitate existențială încadrată în ordinea naturală, o orânduire divină, deci e bună.

Este apoi preamărită munca manuală în Psalmul 104, prin slăvirea activității de creație a lui Dumnezeu, activitate care continuă fără întrerupere în providența divină; e preamărită în «proverbele lui Solomon» (6, 6—11), prin condamnarea lumii și prin porunca de a urma exemplul furnicii; e cinstită și prețuită în «Eclesiast» (2, 4—26), prin faptul că însuși regele Solomon o practică.

În aplicarea Legii, rabinii pretind ca fiecare fiu al poporului ales pe lângă îndeletnicirea intelectuală să practice și o muncă manuală, aceasta din urmă fiind singura producătoare de venit. Câtă vreme poporul iudeu este un popor exclusiv agricol, toți fiii lui, fără deosebire de rang social, de cultură, de avuție, se îndeletnicesc cu muncile agricole. Din momentul în care anumite meserii încep să prindă teren, mai cu seamă la orașe, fiecare orășean practică o meserie. Până chiar și aceia dintre iudei, care prin pregătirea lor cărturărească erau destinați unei ocupații intelectuale, practică câte o meserie. (Felten: «Neutestamentliche Zeitgeschichte I» Ed. 2—3 Regensburg 1925, pag. 370).

Din această nouă concepție despre munca manuală, în Legea Mozaică rezultă o seamă de legi umanitare față de sclavi, o mai strânsă legătură între fiii poporului iudeu, o mai mică deosebire între clasele sociale, etc.

Mântuitorul clădind pe concepția Legii asupra muncii manuale, ridică valoarea ei la cel mai înalt nivel, bineînțeles fără a depăși granițele obiectivității. Își petrece viața în mijlocul lumii muncitoare, dintre muncitori și alege apostolii și ucenicii Săi, din viața muncitorilor cu predilecție își alege toate tablourile pildelor Sale. Până la vârsta de 30 de ani practică meseria părintelui Său după Lege.

Prin faptul că în «Predica de pe Munte» cere alor Săi, ca mai înainte să caute împărăția lui Dumnezeu și toate celelalte se vor adăuga lor (Mt. 6,33) nu diminuează valoarea muncii manuale, ci numai condamnă grija excesivă pentru valorile materiale pământești, în detrimentul valorilor veșnice (Otto Kuss «Die Theologie des Neuen Testamentes» Ed. I Regensburg 1936, pag. 117).

Cel mai autentic fiu al poporului iudeu și un demn urmaș al Mântuitorului în atitudinea față de problema muncii manuale dintre toate personajele Sfintei Scripturi rămâne Sf. Apostol Pavel. Deși fiu de fariseu înstărit, pregătit cu toată grija să devină un rabin, deși un intelectual înzestrat cu o cultură religioasă și filosofică universală, este un zelos practicant al muncii manuale până la bătrânețe. Saul, fiul fariseului din Tarsul Ciliciei, încă din fragedă copilărie pe lângă înțelepciunea Legii și științele timpului său, învață și meseria de țesător de corturi, practică pe o scară întinsă în orașul natal. Trimis în Ierusalim, să se desăvârșească în tâlmăcirea Sf. Scripturi, în școala vestitului Gamaliel, deși zelos la carte, apreciat îndeosebi de învățătorul său, apreciat de toate cercurile rabinice, nici o clipă nu-și uită de meseria manuală învățată, nu se mândrește, rămânând un muncitor cu mintea și cu brațele.

Revenit în patrie practică meseria de țesător până ce la anul 36 d. Hr. se pornește persecuția iudaică împotriva creștinilor. Zelul lui pentru Lege și convingerea intimă că învățătura cea nouă sapă la temelii orânduiriilor neamului său, îl aruncă în vâltoarea acelei lupte. Deși tânăr se distinge ca conducător în tabăra vrăjmașă creștinilor. E capabil de o seamă de acte de violență și de nedreptate împotriva celor nevinovați, pe cari apoi toată viața le regretă.

Pe drumul Damascului, deodată, se vede pus față în față cu Hristos cel înviat. Minunea îl convertește, devine Apostolul Pavel, Apostolul Neamurilor, care trei decenii cutreieră Asia Mică și Europa sudică propovă-

duind neînfricat pe Hristos, și întemeind numeroase comunități creștine pe pământul lumii păgâne. Pentru el aprigul misionar al Evangheliei lui Hristos, nebunul pentru Hristos, Sfântul și înțeleptul, în fața căruia se pleacă lumea păgână, se înspăimântă iudaizantii, învățătorii mincinoși ai atâtor sisteme filosofice antice, închinătorii idolilor — munca manuală este o preocupare de fiecare zi și este un titlu de laudă. Prin muncă manuală și-a câștigat existența în cei trei ani (36—39), petrecuți în anonim în oazele Arabiei, după miracolul Damascului; prin ea trăiește în Antiohia, între 40—44, unde organizează prima comunitate creștină mixtă (titlul de mândrie al apostolatului său); prin ea se atașează familiei Acvila și Priscila în Corint, între anii 52—54, ducând o aprigă luptă de cucerire a grecilor mândri de înțelepciunea și bogăția lor; prin ea, între anii 55—57, pune piciorul în Efes (lumina As'ei), înfruntând și desființând aproape cultul Afroditei. (Prof. Dr. Josef Holzner: *Paulus sein Leben und seine Briefe in religionsgeschichtlichen Zusammenhang dargestellt* Ed. 15—19 Freiburg im Breisgau, 1941, pp. 40, 140—244, 250—346; L. G. Munteanu: «Viața Sf. Apostol Pavel», Cluj, 1942).

Munca manuală îi deschide drumul spre sufletul lumii oropsite, lumii muncitoare, îi pregătește terenul propoveduirii evanghelice, îi asigură o existență independentă și cinstită, îi oțelește forțele de luptă, îl scutește de bănuiala că-i un vânzător de marfă spirituală, îi dă argumente împotriva celor cari cutreieră satele și orașele propoveduind celor naivi fel de fel de învățături, speculând credulitatea în interesul lor material.

E un titlu de laudă, fiindcă el, cel mai tânăr chemat la apostolie, deși îndreptățit ca în schimbul darurilor duhovnicești, să primească răsplata materială a credincioșilor, prin muncă manuală se întreține singur fără a cădea în sarcina comunităților, cari lui au a-i mulțumi paternitatea (1 Cor. 9, 11—15). Și aceasta o face nu din mândrie, sau ambiție deșartă, ci din convingerea că munca manuală îi aduce un merit în plus pentru dobândirea mântuirii. «Că de vestesc Evanghelia n'am cuvânt de laudă, întrucât poruncă mare stă deasupra mea. Vai mie, dacă nu binevestesc... Atunci care este plata mea? Aceasta este că, propoveduind Evanghelia înaintea oamenilor fără plată, fără să mă folosesc de puterea mea întru Evangheliei» (1 Cor. 9, 16, 18) (A. Steinmann: «Zum Werdegang des Paulus» Freiburg, 1928).

E de înțeles de ce Sf. Apostol Pavel pretinde cu atâta insistență și de la ucenicii săi, de la fiii săi sufletești, să muncească: Fap. Ap. 18, 3; 2 Tes. 3, 8; 1 Cor. 4, 12; Fapt. Ap. 20, 34; 1 Tes. 4, 11; 2 Tes. 3, 10; 1 Tim. 5, 18 (Fr. Hauck: *Die Stellung des Urchristentums zur Arbeit und Geld* (Gutersloh, pag. 102—111; A. Steinmann; «Jesus und die soziale Not der Gegenwart», ed. II-a Paderborn 1929, pag. 49—70).

Sf. Apostol Pavel ca muncitor manual dă expresie înaltei concepții evanghelice despre muncă, stabilind locul ce i se cuvine în viața omenească. În munca manuală, el vede: o necesitate de viață a omului stabilită de Dumnezeu în ordinea naturală; o împlinire a voinței și poruncilor lui Dumnezeu; un mijloc de sfintire a omului și de luptă împotriva patimilor trupesti; un mijloc de aplicare a poruncii iubirii de aproapele; un mijloc de apropiere între oameni; un mijloc de progres și de înălțare a vieții omenești.

Această concepție despre munca manuală este puternic probată de Sf. Pavel nu numai prin exemplul vieții sale, ci și prin îndemnul date fiilor săi sufletești în epistolele sale, prin osândirea acelor care duc o viață desordonată sau plină de lenevie, dintr'o greșită înțelegere a învățaturii Mântuitorului față de grija pentru cele pământești și față de venirea a doua la judecata cea din urmă.

1. Munca manuală, după ideologia epistolelor pauline, aparține ordinei naturale a vieții omenești. Prin aceasta se reactualizează cuvintele Genezei din binecuvântarea lui Dumnezeu, față de cea mai desăvârșită creatură a Lui: «Creșteți și vă înmulțiți și stăpâniți pământul...» (1, 18).

Existența omului ca ființă psihomaterială este condiționată de hrană, îmbrăcăminte și adăpost. Și cu cât el se ridică mai mult pe scara culturii, aceste trebuințe sporesc. Stăpânirea lumii materiale înconjurătoare lui este o misiune ce i s'a încredințat încă dela creațiune. Toate aceste trebuințe, naturale și morale, pot fi satisfăcute numai prin munca manuală.

Din această convingere, îndemnul dat Tesalonicenilor de Sf. Apostol Pavel, reamintind propriul său exemplu: «Vă aduceți aminte, fraților, de osteneala și truda noastră: lucrând zi și noapte ca să nu fim povară niciunui dintre voi, așa v'am propovăduit Evanghelia lui Dumnezeu» (I Tes. 2, 6). Evident, prin trudă și osteneală Apostolul aci vizează numai munca manuală, prin care el și însoțitorii lui și-au câștigat existența în timpul propoveduirii evanghelice. Deosebit de aceasta e munca evanghelică.

În I Tes. 4, 11, prin cuvintele: «Și să puneți toată râvna ca să trăiți în liniște, să faceți fiecare ce aveți de făcut și să lucrați cu mâinile voastre, precum v'am dat vouă poruncă», revine asupra unui îndemn verbal care nu era respectat de Tesaloniceni.

În I Tes. 5, 14, pe credincioși îi îndeamnă să fie neîndurați față de cei fără de rânduială, cari duc o viață de ușurătate și trândăvie..., «dojeniți pe cei fără de rânduială...».

Și mai categorică este porunca de a munci, în 2 Tes. 3, 6—11, pentru aceia cari lăsându-se ademeniți de cei rătăciți în credință, că Parusia Domnului este aproape, s'au dedat unei vieți de lenevie. Apostolul încheie această poruncă cu cuvintele: «Cine nu vrea să muncească, acela să nu mănânce».

2. Munca manuală este o împlinire a voinței și poruncii lui Dumnezeu. Nu cu dca sine putere Sf. Apostol Pavel poruncește credincioșilor să muncească, ci întemeindu-se pe Lege, ca expresie a voinței lui Dumnezeu, și pe Evanghelia Mântuitorului. Căci le spune Tesalonicenilor: «Și auzim că unii dela voi umblă fără de niciun rost, nu lucrează nimic, ci se amestecă în treburile altora. Unora ca acestora le poruncim și îi îndemnăm în Domnul Iisus Hristos, ca să muncească în liniște și să-și mănânce pâinea de ei agonisită» (2 Tes. 3, 11-12).

3. Munca manuală este un mijloc de sfințire a omului și de luptă împotriva patimilor lui trupești. Știut este că trupul omenesc, prin hrană și odihnă acumulează energii cari se pretind a fi cheltuite. În cazul când ele nu sunt canalizate spre eforturi fizice productive în muncă manuală, sunt un stimulent al patimilor și în primul rând al desfrăului, din cari rezultă o mulțime de păcate. De aceea în viața Sfântului Apostol Pavel se împletesc atât de armonios munca manuală cu lucrarea duhovnicească,

cea mai înălțătoare și sfințitoare cheltuire de energii, tuturor făcându-se toate și pe toți îndemnându-i cu exemplul său la o viață închinată bine-lui, plină de curăție și bineplăcută lui Dumnezeu.

Pe Timotei îl sfătuește să poruncească văduvelor tinere să se remărite: «**Drept aceea hotărâsc ca văduvele tinere să se remărite, să aibă copii, să-și vadă de casă și să nu dea protivnicului niciun prilej de ocară. Căci unele s'au și întors, ca să se ducă după Satana**» (I Tim. 5, 14, 15).

Lenea o condamnă ca venită dela diavolul, fiind un permanent pericol pentru mântuirea omului. Căci lui Timotei îi pune în vedere că dacă văduvele tinere nu se mărită, «...se învață să fie leneșe și nu numai leneșe ci și limbute și iscoditoare, grăind cele ce nu se cade» (I Tim. 5, 13). Dela Episcop, preot și diacon, cari trebuie să premeargă printr'o viață de sfințenie cere să fie: «...**buni chivernisitori la casa lor... căci dacă cineva a sa casă nu știe să și-o rânduiască, cum va putea purta grijă de casa lui Dumnezeu**» (I Tim. 3, 4-5).

De aci, în rânduiala vieții monahale creștine și în rânduiala vieții comunităților creștine, munca manuală e socotită nu numai un mijloc de câștig al celor necesare vieții, ci și de înfrânare și sfințire a trupului. În viața creștină călăuzită de acest principiu sănătos s'a născut lozincă: ora et labora.

4. Munca manuală este un mijloc de aplicare practică a fundamentalei porunci evanghelice: «**Lubește pe aproapele tău ca pe tine însuși**». Pe lângă multele lipsuri duhovnicești, pentru împlinirea căror Sf. Apostol Pavel îndeamnă pe creștini să se ajute reciproc, sunt o mulțime de lipsuri materiale, cari împovărează viața, înrăiesc pe oameni, îi vând lui Mamona, împotriva căroră este un singur remediu: ajutorul material. Sf. Apostol Pavel ține seamă de această realitate. În cursul călătoriilor lui misionare permanent îi stă înaintea gândul de a veni în ajutorul material al celor lipsiți. Și întrucât frații lui din Ierusalim erau osândiți la excluderea din viața comunității iudaice, trăind în grea mizerie și în imposibilitate de a-și câștiga existența, Sf. Apostol Pavel de repetate ori le vine în ajutor, instituind colecte în mijlocul comunităților întemeiate de el. Iată îndemnul pe care îl dă Corintenilor la instituirea celei mai mari și din urmă colecte: «**Cât pentru strângerea de ajutoare care este pentru frați, precum am rânduit Bisericii Galatiei, așa să faceți și voi. În ziua întâia a săptămânii, fiecare dintre voi să-și pună de o parte și să strângă din câștigul ce a avut, ca să nu se facă străngerile deabia atunci când voi veni**» (I Cor. 16, 1-2). E vorba aci de prisosul muncii care să fie pus la dispoziția fraților lipsiți. Aceșorași le spune: «**Ci precum în toate aveți belșug: în cuvânt, în cunoștință, în orice sânguință, în iubirea voastră către noi, așa și în această binefacere belșug să dovediți. Nu vă dau poruncă spunându-vă aceasta, ci pun la încercare prin pilda râvnei altora, și curăția iubirii voastre**» (2 Cor. 8, 7-8).

Dacă pe planul larg al colectivității creștine, prisosul muncii trebuie folosit pentru aplicarea practică a poruncii iubirii aproapelui, atunci cu atât mai mult munca manuală trebuie să fie mijlocul de satisfacere a trebuințelor materiale din iubire față de cei mai apropiați. De aceea Sf. Apostol Pavel atrage atențiunea lui Timotei să oblige pe credincioși la muncă, zicând: «**Dacă cineva nu poartă grijă de ai casei, s'a lepădat de credință**

și este mai rău decât un necredincios» (I Tim. 5, 8). Deci cine nu muncește cade din rândul creștinilor, e mai jos chiar decât păgânii, nu e om adevărat. În continuare spune: «Dacă vreun fate sau o soră credincioasă are în casă văduve, să aibă grija lor, ca Biserica să nu fie împovărată ci să poată ajuta pe cele cu adevărat văduve» (I Tim. 5, 16).

În fine, cere ca o condiție absolută pentru ca o văduvă să poată intra în slujba Bisericii, să fi avut o viață de muncă închinată iubirii aproapelei: «Bine cunoscută pentru faptele ei bune, dacă și-a crescut copiii, dacă a fost primitoare de străini, dacă a spălat picioarele sfinților, dacă a venit în ajutorul celor strămtorați, dacă s'a ținut stăruitor de tot ce este lucru bun» (I Tim. 5, 10).

5. Munca manuală este un mijloc de luptă împotriva răului și suferințelor din lume. Dacă pe planul vieții sociale numai roadele muncii manuale dă posibilitatea aplicării «iubirii de aproapele», pe planul vieții individuale îl ferește pe cel ce o împlinește de multe păcate protivnice iubirii de aproapele, protivnice armoniei sociale. De aceea Apostolul pretinde dela omul cel nou, omul care promovează binele sub toate aspectele față de semenii săi, să muncească și în propriul său interes: «Să vă desbrăcați, adică, față cu viețuirea voastră de mai înainte, de omul cel vechiu, care se strică prin poftetele amăgitoare... Nu dați prilej diavolului. Cine a furat să nu mai fure, ci mai vărtos să se ostenească lucrând cu mâinile lui, lucrul cinstit, ca să aibă să dea și celui ce nu are» (Ef. 4, 22—28).

6. Munca manuală este un mijloc de apropiere între oameni. Numai practica generală a muncii manuale o poate înălța la valoarea ei reală, poate apropia pe muncitorul cu mintea de muncitorul cu brațele; poate suda unitatea de gândire și efort spre mai bine al tuturor; poate împlini nivelarea socială în sensul bun; poate desființa criteriile lumii vechi după care se selecționau valorile grupate în clase sociale; poate condamna pe cei leneși, beneficiari ai muncii altora. Această apropiere prin muncă o vizează Apostolul când spune Corintenilor: «Căci dacă la mijloc este bunăvoință, bine primit este darul, după cât are fiecare, nu după cât nu are. Nu doar ca altora să le fie ușor, iar vouă să vă fie greu, ci ca să fiți deopotrivă. În ceasul de față prisosul vostru să umple lipsa altora. Ca și prisosul lor să fie spre plinirea lipsei voastre, așa încât să fie potrivire. Precum este scris. Cel cu multul n'a avut mai mult și cel cu puținul n'a avut mai puțin» (2 Cor. 8, 12—15).

7. În fine, munca manuală e productivă, producție care asigură bunăstare și progresul vieții în ordinea naturală. Vrednic este muncitorul de roadele muncii lui, o răsplată de care nimeni nu are dreptul să-l văduvească, poruncă dată nu numai de dreptatea socială, ci și de Dumnezeu. Căci spune Apostolul Pavel: «Cine sădește vie și nu mănâncă din rodul ei? Sau cine păstorește turmă și nu mănâncă din laptele ei? Spun oare acestea numai după mintea omenească? Nu le spune Legea? Căci în Legea lui Moise este scris: să nu legi gura bouului care treieră. Oare aici îi este aminte lui Dumnezeu de boi? Nu vorbește într'adins pentru noi? Ba pentru noi a scris: cel ce ară, trebuie să are cu nădejde și cel ce treieră tot cu nădejde, că la treieris va avea parte de rodul său» (I Cor. 7, 10). Și iarăși: «Pentru că zice Scriptura: Să nu legi gura bouului care treieră și vred-

nic este lucrătorul de plata sa» (I Tim. 5, 18). În fine: «Cuvine-se ca plugarul ce se ostenește să mănânce mai întâi din roade» (2 Tim. 2, 6).

Din toate citatele Sf. Apostol Pavel, în care se pune problema muncii manuale productive, rezultă că roadele ei normal depășesc nevoile materiale ale muncitorului. Plusul rezultat este temelia progresului. El dă puțința lucrărilor epocale de utilitate publică.

După ce am văzut concepția pe care Apostolul Pavel o are despre munca manuală, exprimată în atâtea îndemnuri și porunci în epistolele sale, înțelegem pentru ce a practicat cu atâta entuziasm și abnegație meseria lui de țesător, cu toată povara misiunii lui evanghelice — de ce în munca manuală a găsit un titlu de laudă pentru a câștiga cununa dreptății, ca unul care a biruit la întrecerile olimpice.

Concepția și exemplul lui, pe cari cu tărie le impune lumii nou născute prin doctrina Mântuitorului, provoacă o adevărată revoluție socială. Munca manuală care a fost urâtă și disprețuită pe scara valorilor, pe încetul își ocupă locul ce i se cuvine. De atunci și până azi această concepție nouă a luptat din răspuțeri cu atâtea obstacole urcând încet dar sigur pe drumul biruinței. Ar fi fericit Apostolul muncitor să vadă că astăzi omul muncii este tipul omului care stăpânește lumea.





## SFÂNTUL APOSTOL PAVEL, PĂSTOR DE SUFLETE

S'au împlinit nouăsprezece secole de când Sf. Apostol Pavel a pășit pe pământul Europei. Pășirea Apostolului pe continentul nostru nu se datorează unei întâmplări, ci este urmarea pe care a dat-o Sf. Apostol Pavel unei chemări mai înalte, așa cum a făcut de altfel toată viața sa de apostol. După cum ne spun Faptele Apostolilor, pe când se afla în Troia, el a avut o vedenie, în care i-a apărut un bărbat macedonean, care-l ruga să treacă în Macedonia și să-i ajute. Urmând acestei chemări, a trecut marele Apostol pe continentul nostru (F. Ap. 16, 9-10). Chemarea macedoneanului adresată Apostolului, era chemarea Europei adresată marelui Apostol, ca să-i vină în ajutor. Era chemarea acestui continent, ca să-i aducă Evanghelia, acest dar prețios al Cerului. Apostolul a răspuns chemării, a trecut în Macedonia și Ahaia, ducându-se până la Iliric (Rom. 15, 19), mai apoi s'a dus în capitala imperiului și de acolo, după cum își făcuse proiectul (Rcm. 15, 24) și după cum ne spune tradiția, s'a dus până la capătul vestic al continentului nostru, în Ispania.

Azi, când s'au împlinit nouăsprezece secole dela pășirea Apostolului pe continentul nostru, nicio națiune nu-l poate revendica în mod special numai pentru sine, oricâte comunități ar fi întemeiat printre fiii săi. Nicio cetate nu-l poate reclama în mod special ca apostol al său, oricât ar fi petrecut de mult între zidurile ei (F. Ap. 18, 11; 20, 31), căci Apostolul, după nașterea sa din nou, s'a simțit chemat către toți acei pentru care Mântuitorul s'a jertfit. Tuturor acestora ar fi voit să le vorbească, tuturor ar fi voit să le ducă Evanghelia, căci față de toți se simțea obligat. Mai ales credincioșii acestui continent au alergat în trecut și aleargă încontinuu și azi la el, pentru a-i cere lămuriri în chestiuni de credință și conduită morală. Atâția inspirându-se din exemplul vieții și din scrierile lui, au devenit, deasemenea, mari misionari. Atâția inspirându-se din exemplul vieții sale și din principiile lăsate de el, au ajuns mari predicatori și păstori model. Biserica noastră încă cinstește pe Sf. Apostol Pavel după cuvîntă, cu toate că el nu a călcat cu picioarele pe pământul țării noastre. El a fost însă dela început, și este și astăzi printre noi cu duhul său. El ne povățuiește în chestiuni de credință, ne călăuzește în trăirea noastră morală; viața și învățătura lui sunt pentru preoțimea noastră un nesecat izvor de unde poate scoate îndrumări cum să lucreze pe tărâm misionar și pastoral. Iată pentru ce credem că e n' merit să privim pe marele Apostol din punct de vedere al activității sale practice, pentru a putea vedea de ce principii s'a lăsat el călăuzit în activitatea sa de misionar, de catehet, de predicator, păstor de suflete și organizator al comunităților creștine pe care le-a întemeiat, sau, exprimat într'un termen mai general, cum ni

se înfățișează el ca păstor de suflete, și ce învățături practice putem noi scoate din activitatea sa, pentru misiunea noastră de păstori.

Când Apostolul Pavel scrie în epistola către Romani 3, 29-30: «Au doară Dumnezeu este numai al Iudeilor, au nu și al păgânilor? Fără îndoială și al păgânilor. Pentrucă Unul este Dumnezeu care va îndrepta prin credință pe cei tăiați împrejur ca și pe cei netăiați împrejur prin credință», el mărturisește prin aceasta credința sa monoteistă fermă. Din credința aceasta monoteistă trebuia să rezulte în mod necesar că Dumnezeu cel unic, care este al Iudeilor ca și al păgânilor, care îndreaptă deopotrivă pe toți cei ce cred dintre Iudei ca și dintre păgâni, trebuie să fie făcut cunoscut tuturor. Acest lucru presupune însă o activitate misionară. Credința în Hristos care s'a jertfit pentru toți, credința în unitatea genului omenesc, ca și în universalitatea păcatului, toate aceste concepții mărturisite de Apostol îi sprijineau și-i dădeau un impuls activității sale misionare. Apostolul spune într'un loc din epistola către Romani, că mântuirea provine din mărturisirea Domnului, dar această mărturisire presupune mai întâi credința în El. Dar cum vor crede în Cel despre care n'au auzit și cum să audă dacă nu li s'a propovăduit, zice Apostolul (Rom. 10, 14). Din aceste cuvinte se constată clar, că drumul la capătul căruia se află mântuirea începe prin propovăduire.

Plecând dela aceste concepții, acest om puțintel la trup, ca și un Făt Frumos din povești a pornit la luptă împotriva balaurului cu multe capete, care era politeismul. Convins că Dumnezeu nu vrea moartea păcătosului, ci să se întoarcă și să fie viu și că Tatăl așteaptă cu nerăbdare întoarcerea fiului rătăcit, înarmat cu sabia cuvântului lui Dumnezeu a pornit să taie drum pentru noua credință, prin hățișul des și încurcat al credințelor religioase, al superstițiilor, al curentelor filosofice și al obiceiurilor atât de felurite. Cel mai mic dintre Apostoli, cum se numea el în semn de modestie (I Cor. 15, 9), a ajuns să fie socotit cel mai mare misionar al tuturor timpurilor. Niciunul dintre Apostoli nu a evanghelizat un teritoriu atât de vast cum a făcut el, întemeind și organizând atâtea comunități creștine, în care a încheșat pe cei care aparțineau raselor, neamurilor, credințelor și păturilor sociale diferite, într'o unitate de credință. Prin activitatea sa misionară, a cucerit el pe seama creștinismului dreptul de cetățenie în lumea veche.

Fiindcă Apostolul era considerat ca unul din mulțimea propovăduitorilor de idei religioase sau filosofice din lumea veche, care se foloseau de fel de fel de mijloace pentru a atrage mulțimile, cu scopul de a câștiga bani și onoare, Apostolul a avut de luptat dela început împotriva unei neîncrederi cu care mulțimea întâmpina pe astfel de propovăduitori (A. Oepke: Die Missionspredigt des Apostels Paulus, Leipzig 1920, pag. 13 și urm.). Pentru a înlătura neîncrederea auditorilor săi, Apostolul îndepărtează dintre preocupările sale pe cel de câștig material. El predică Evanghelia gratuit. Pentru aceea scrie el Tesalonicenilor: «Dumnezeu îmi este martor că niciodată nu ne-am arătat printre voi cu vorbe de lingusire, precum știți, nici cu gând de câștig, nici n'am căutat slava oamenilor...» (I Tes. 2, 5, 6). Pentru acoperirea cheltuielilor necesare călătoriilor și întreținerii sale și a tovarășilor săi de lucru, el muncea sârguincios și pentru aceea și putea spune preoților din Efes: «Voi singuri știți că pen-

tru trebuințele mele și ale celor ce sunt împreună cu mine, am muncit cu mâinile acestea» (F. Ap. 20, 34). Cei cărora se adresa, simțind că el nu-i caută pentru câștigul material pe care l-ar fi putut dobândi dela ei, ci pentru sufletele lor, i se atașau cu încredere și astfel erau câștigați pentru noua credință. Cuvintele sale din epistola a doua către Corinteni 12, 4: «căci nu caut cele materiale ale voastre ci pe voi; pentru că nu fiii sunt datori să agonisească pentru părinți, ci părinții pentru fii», au format un principiu de care s'a călăuzit apoi în toată viața sa de misionar. Apostolul a trăit o viață modestă și fără pretenții, așa cum reiese din cuvintele scrise Filipenilor: «Eu m'am deprins să fiu îndestulat cu ce am, știu să trăiesc smerit și știu să trăiesc din belșug. Intru tot și întru toate am învățat să fiu și sătul și flămând, și în belșug și în lipsă. Toate le pot în Hristos care mă întărește» (Filip. 4, 11-13). Iată spiritul de care a fost călăuzit Apostolul în activitatea sa misionară.

Pentru a putea deschide drum noui credințe, Apostolul a legat-o pe aceasta la început de sinagogă. În orașele pe care le-a cercetat, el afla pretutindeni conaționali de ai săi. În sinagogile acestora el putea, ba chiar era invitat să ia cuvântul, așa cum s'a întâmplat în Antiohia Pisidiei (F. Ap. 13, 15). Astfel el avea prilej ca să vorbească Iudeilor despre Mesia cel mult așteptat, să le tâlmăcească profețiile, arătându-le cum ele s'au împlinit în viața Mântuitorului și astfel să aducă vorba și despre Mântuitorul. Aici afla Apostolul prozeiți și prin mijlocirea lor el putea intra în contact și cu păgânii, cărora să le facă cunoscută credința cea nouă. El s'a călăuzit deci de principiu ca în orașele pe care le-a străbătut să afle mai întâi un loc sigur pe care să poată ancora cu noua sa credință și de unde să poată apoi începe munca de misionar. Acest loc potrivit l-a aflat el în sinagogile din Diaspora.

Un alt principiu însemnat de care a ținut seamă și s'a călăuzit în activitatea sa misionară, a fost cel al acomodării. În orașele pe care le-a străbătut, a aflat o populație foarte împetrișată, aparținând raselor, neamurilor și credințelor diferite și având obiceiuri diferite. Auditorii săi erau foarte diferiți atât în ce privește nivelul cultural și starea lor socială, cât și în ce privește vârsta, sexul și ocupația. Pentru a se putea apropia de sufletul lor și a le câștiga încrederea, Apostolul căuta să se acomodeze tuturor. El căuta să se transpună în felul lor de gândire și să se coboare la treapta lor de pricepere, pentru ca astfel să se apropie de sufletul lor. Acest principiu de care s'a călăuzit Apostolul în activitatea sa misionară, el îl exprimă prin cuvintele următoare: «Căci slobod fiind față de toți, m'am făcut rob tuturor, ca să dobândesc pe cât mai mulți. Iudeilor m'am făcut ca un Iudeu, ca să dobândesc pe Iudei; celor de sub Lege, ca un supus Legii, măcar că eu nu sunt sub Lege, ca să dobândesc pe cei de sub Lege; celor fără de Lege ca un fără de Lege, măcar că având Legea lui Hristos, eu nu sunt fără de Legea lui Dumnezeu, ca să dobândesc pe cei fără de Lege; celor neputincioși m'am făcut ca un neputincios, ca să dobândesc pe cei neputincioși. Tuturor toate m'am făcut ca oricum măcar pe unii să-i mântuiesc» (I Cor. 9, 19—22).

El știa să aleagă dintre cei pe care și-i atașa prin credință, pe cei mai fideli și mai deștăinici, pentru a-i folosi ca să facă cunoscută credința cea nouă în cercuri cât mai largi. Iată câteva din principiile de care s'a

călăuzit marele Apostol în activitatea sa de misionar (K. Pieper: Paulus, seine missionarische Persönlichkeit und Wirksamkeit, ed. III, Münster i. W. 1929, pp. 142—170).

După ce am amintit câteva din principiile de care s'a călăuzit Apostolul în activitatea sa de misionar, să încercăm să desprindem câteva norme călăuzitoare din activitatea sa de catehet. După predica misionară, Apostolul căuta să introducă pe cei care se botezau, mai adânc în cunoașterea adevărurilor creștine și să-i deprindă să trăiască creștinește. Cei pe care-i catehiza Apostolul, au fost în majoritatea lor adulți, dar n'au lipsit dintre ei nici tineri (F. Ap. 20, 9). Este interesant să constatăm cum a procedat el în catehizare căci, cu toate că el a catehizat mai mult oameni adulți, aceștia aveau mare asemănare cu copiii prin simplitatea sufletului lor și prin curiozitatea pe care o manifestau și astfel din principiile de care s'a călăuzit Apostolul în catehizarea acestora, preotul catehet poate trage anumite învățăminte.

Principiul fundamental care l-a călăuzit, l-a însuflețit și i-a determinat atitudinile sale de catehet, a fost dragostea lui pentru oameni, care se alimenta din dragostea lui pentru Dumnezeu. Dragostea aceasta pentru oameni a văzut-o el întruchipată în persoana Mântuitorului. Pilda Mântuitorului care și-a definit misiunea Sa prin cuvintele: «Fiul Omului n'a venit ca să fie servit ci ca să servească și să-și dea sufletul drept răscumpărare pentru mulți» (Mt. 20, 28), l-a călăuzit în toată activitatea sa de catehet și păstor de suflete. O servire neîntreruptă și o dăruire de sine, făcându-se tuturor toate, ca să mântuie pe cât mai mulți, a fost și viața Apostolului (I Cor. 9, 19, 22). Nu numai pilda dată de Mântuitorul, care era dragostea întrupată îl obliga la o astfel de atitudine, ci și valoarea deosebită a sufletului omenesc (Mt. 16, 26) și a omului în general, pentru răscumpărarea căruia Dumnezeu și-a jertfit chiar pe Fiul Său, ca și conștiința că el este împreună lucrător al lui Dumnezeu (I Cor. 3, 9), pentru mântuirea semenilor săi. Acestea toate i-au determinat activitatea sa de catehet și de păstor. Dragostea de oameni, când e ancorată în dragostea de Dumnezeu, e în stare să facă chiar și dintr'un om mai puțin dotat un bun educator; cu atât mai mult a făcut ea din Apostol un mare catehet.

Această dragoste reiese din cuvintele scrise Tesalonicenilor, cărora le spune că așa îi erau de dragi, încât era în stare să le ofere nu numai Evanghelia, ci chiar și sufletul său (I Tes. 2, 8). Această dragoste i-a dictat acea atitudine blândă și plină de gingășie față de ucenicii săi, încât el își asemăna comportarea sa față de ei cu cea a unei mame care-și îngrijește copiii, sau cea a unui părinte care povățuiește și mângâie pe fiii săi (I Tes. 2, 7, 11). Cel ce a spus despre sine că «Nu mai trăiesc eu ci Hristos trăiește în mine» (Gal. 2, 20), sau că «Pentru mine viața este Hristos» (Filip. 1, 21), a pus în centrul activității sale de catehet pe Mântuitorul. Învățământul lui a fost deci hristocentric. Cu Hristos începeau și cu El se terminau catehezele sale. El forma axa în jurul căreia se învârtea întreg învățământul său.

Apostolul a prezentat, celor pe care i-a catehizat, pe Mântuitorul ca pe suprema autoritate. Pentru aceea, la începutul epistolelor sale, el se numește, de regulă, Apostolul Lui, adică trimisul Lui (Rom. 1, 1; I Cor.

1, 1; II Cor. 1, 1; Gal. 1, 1, etc.), socotindu-se slujitorul Lui (I Cor. 3, 5; 4, 1; Gal. 1, 10). Învățătura pe care el o preda, provenea dela această autoritate supremă și pentru aceea trebuie ascultată cu sfințenie. Hristos era prezentat catehumenilor săi, ca supremul ideal moral, spre atingerea căruia trebuiau să năzuiască, așa cum le dădea pildă însuși Apostolul (I Cor. 1, 1). Hristos era înfățișat ca un izvor nesecat din care cel ce se adapă primește încontinuu puteri înnoitoare de suflet (Filipeni 4, 13). Sprijinindu-și învățătura pe o astfel de autoritate incontestabilă, putând înfățișa celor pe care-i educa creștinește un astfel de ideal desăvârșit de viață, spre care să năzuiască și îndrumând pe catehumenii săi spre un astfel de izvor nesecat de energie înnoitoare de suflet, a ajuns Apostolul marele dascăl al creștinătății (I. Knor: *Die Pädagogik der hl. Schrift*. Regensburg 1925, pag. 26, urm.).

Principiul acomodării de care s'a călăuzit în activitatea sa de misionar, nu l-a nesocotit nici în activitatea sa de catehet și păstor. Urmând acestui principiu, care în pedagogie se numește principiul psihologic, Apostolul s'a acomodat puterii de înțelegere a catehumenilor săi, vorbindu-le mai întâi despre lucruri ușor de înțeles. Acest procedeu al Apostolului se poate constata din cuvintele scrise Corintenilor, cărora le spune: «Că eu, fraților, n'am putut să vă grăiesc vouă ca unor (oameni) duhovnicești, ci ca unor oameni trupești, ca unor prunci întru Hristos. Cu lapte v'am hrănit pe voi, nu cu bucate, căci încă nu puteați (mânca) și încă nici acum nu puteți» (I Cor. 3, 1-2). Laptele de care pomenește aici Apostolul, reprezintă învățăturile mai ușoare ale creștinismului, iar prin bucate el înțelege învățăturile mai profunde ale doctrinei creștine.

În orele de catehizare, Apostolul a deprins pe catehumenii săi să se roage, încât putem spune că întreg învățământul său era străbătut de duhul rugăciunii.

Apostolul a căutat să facă ale sale cateheze cât mai intuitive și mai interesante, ca astfel să fie mai atrăgătoare și mai lesne de reținut. În scopul acesta s'a folosit el de o mulțime de imagini. Astfel de imagini aflăm noi destule în epistolele sale, ca de exemplu: I Cor. 3, 10—15; 12, 12-24; 14, 7-8; II Cor. 3, 2-6, etc., și e sigur că după cum i-a fost scrisul, tot așa i-a fost și învățământul oral. Lucrul acesta îl putem noi deduce și din epistola către Galateni, din care reiese că Apostolul a înfățișat cu atâta plasticitate pe Hristos în fața Galatenilor, încât el putea spune că L-a zugrăvit în fața lor (Gal. 3, 1). Credința sa a dat învățământului său putere, iar dragostea sa i-a împurmutat căldură, încât el nu numai răscolea adânc sufletele, ci le și determina să ia hotărâri pe cari să le traducă apoi în fapte. Astfel, învățământul său a fost viu, activ și practic (M. D'aconescu: *Principiile pedagogice în epistolele pauline*. Curtea de Arges, 1945).

Indemnurile sale morale de a duce o viață conformă cu învățătura creștină, erau întărite prin exemplul vieții sale. Pentru a stimula pe catehumeni, el îi lauda (I Cor. 11, 2; II Cor. 7, 4), dar îi și dojenea când era cazul. Iată câteva din principiile de care s'a călăuzit Apostolul în activitatea sa de catehet.

În strânsă legătură cu activitatea sa de misionar și catehet, stă și activitatea sa de predicator. Apostolul a fost un devotat și statornic slu-

jitor al cuvântului, toată viața sa. Datoria lui de a predica o exprimă el într'un text din epistola către Romani, unde spune că mântuirea provine din mărturisirea cu inima, că Domnul a înviat din morți. Această mărturisire presupune însă credința în Cel înviat, care se naște din auzirea cuvântului, care se vestește prin predică (Rom. 10, 9, 13-14, 17). Noi constatăm deci o înlănțuire strânsă ce există între predică, credința în Hristos, mărturisirea Invierii Lui și mântuire. La începutul acestui lanț stă predică, iar la sfârșitul lui, mântuirea. Conștiința ce o avea, că a fost chemat de sus ca să fie vestitorul numelui Domnului înaintea neamurilor, a împăraților și a fiilor lui Israil (F. Ap. 9, 15), ca și responsabilitatea ce o simțea ca împreună lucrător cu Dumnezeu, pentru mântuirea sufletească a semenilor săi, pentru care s'a jertfit Mântuitorul, îi impunea Apostolului obligația de a vesti, cu vreme și fără vreme, cuvântul Evangheliei, așa cum îndemna el și pe ucenicul său Timotei să facă (II Tim. 4, 2). Acest simțământ de obligație îl aflăm noi exprimat prin cuvintele: «Că de vestesc Evanghelia, nu am cu ce să mă laud; pentrucă o mare datorie stă asupra mea și vai mie de nu voi binevesti» (I Cor. 9, 16).

Subiectul principal al predicii sale, ca și al catehizării, a fost persoana Mântuitorului (I Cor. 1, 23; 15, 12; II Cor. 1, 19; 4, 5; Gal. 1, 16, etc.). Noi am putea considera pericopa din epistola către Filipeni 2, 6—11, ca o sinteză foarte concentrată a momentelor din viața Mântuitorului, despre care trata Apostolul în predică sa (A. Oepke, op. cit., pag. 61). Din acest text se constată că el vorbea nu numai despre toate momentele din viața pământească a Mântuitorului, începând cu Întruparea și sfârșind cu Înălțarea, ci și despre ființarea Lui înainte de Întrupare. În centrul predicii sale stătea deci persoana Mântuitorului, predică sa fiind hristocentrică. Ca și în activitatea sa de misionar și catehet și în cea de predicator, el s'a lăsat călăuzit de principiul acomodării, căutând să se coboare la nivelul de pricepere a celor cărora le vorbea. El ilustra adevărurile despre care trata cu exemple luate din dreptul public (Gal. 4, 1, urm.), din arta de a clădi (I Cor. 3, 9, urm.), din stadion (I Cor. 9, 24, urm.), din teatru (I Cor. 4, 9), etc., ca și din istoria națională (I Cor. 10, 1—11) și istoria universală (Evr. cap. 11). Predica sa se baza pe un solid fundament scripturistic, după cum putem constata din predică ținută în Antiohia Pisidiei (F. Ap. 13, 17, urm.). Limbajul în care vorbea era străbătut de aroma limbajului biblic.

În predică sa misionară pe care o adresa păgânilor, el nu era agresiv și nu critica cu asprime credințele vechi (F. Ap. 19, 26) (Cf. Pieper: *Die Missionspredigt des heiligen Paulus. Ihre Fundstelle und ihre Inhalt.* Paderborn, 1921, pag. 79), fiindcă își aducea aminte că el însuși a răătăcit persecutând creștinismul, dar aceasta a făcut-o din neștiință (I Tim. 1, 13).

Apostolul medita adânc asupra lucrurilor despre care predica. El și le lămură mai întâi pentru sine și trăia el însuși ceea ce voia să facă și pe alții să trăiască. Pentru aceea, predică sa era plină de putere și de duh. Ea pornea dintr'o inimă plină de convingere și pentru aceea și pătrundea în inimi și naștea convingere. Efectele predicii sale se datorează deci convingerii și elanului cu care predica. Precum în epistolele sale (I Tes. 1, 7, urm.; Rom. 1, 8) și în catehizare, la fel și în predică, Apostolul nu a fost sgârțit în aprecieri și laude, atunci când observa un progres în cre-

dință și viața morală și voia să stimuleze acest progres. Apostolul s'a ferit însă să folosească cuvinte de linguşire, căci nu urmărea să dobândească preamărire din partea oamenilor (I Tes. 2, 5, 6). El nu voia să se propovăduiască pe sine, ci pe Hristos (II Cor. 4, 5); pentru aceea nici nu s'a acomodat gustului auditorilor săi. Predica sa era sinceră, lipsită de flori oratorice răsunătoare, dar goale, în schimb era plină de avânt și de duh, pe care îl împrumuta convingerile sale profunde. Ea era sprijinită puternic pe exemplul vieții sale și pentru aceea a fost roditoare de credință și de fapte.

Noi am pomenit, în legătură cu activitatea misionară și catehetică a Apostolului, că pilda «Păstorului cel bun», care s'a jertfit pentru mântuirea oamenilor, arătând prin aceasta valoarea mare a fiecărui suflet omenesc, ca și conștiința că el a fost chemat să fie un colaborator al lui Dumnezeu, pentru mântuirea semenilor săi, au dat naștere aceluși sentiment de responsabilitate, de care își simțea încărcat sufletul. Acest sentiment, care l-a călăuzit în activitatea sa misionară, catehetică și de predicator, a fost dinamul producător de energie și în activitatea sa pastorală. Sentimentului acestuia de responsabilitate, îi dă el expresie, în cuvintele de îndemn pe care le adresează păstorilor din Efes, ca să poarte grijă de turma pe care le-a încredințat-o Dumnezeu (F. Ap. 20, 28), aducându-le aminte cum în timp de trei ani el a îndemnat neîncetat pe fiecare dintre ei, cu lacrimi, să ducă o viață creștină (F. Ap. 20, 31). Lacrimile de care pomeniște aici sunt o dovadă a responsabilității ce o avea pentru mântuirea fiecărui suflet. Din această responsabilitate pornea nu numai stăruința deosebită de care pomeniște aici și de care a dat dovadă în activitatea sa, ci și grija deosebită pe care o purta pentru fiecare suflet, prin pastorația individuală pe care o făcea. Prin pastorația individuală ajungea el să-și cunoască și să-și apropie pe fiecare credincios, legându-l strâns de persoana sa.

Ca și în activitatea sa misionară și catehetică, tot astfel și în activitatea sa pastorală, dragostea a fost principiul fundamental care i-a dictat acea atitudine de gingășie față de credincioși, încât el își asemăna purtarea sa față de ei cu cea a unei mame, sau a unui părinte (I Tes. 2, 7, 11). Din această dragoste rezulta acea cuvioșie și neprihănire în atitudini și sinceritate în vorbă, care-i deschideau inimile și le făceau primitoare pentru sfaturile și îndemnurile pe care le dădea, ca și acel desinteres pentru câștigul personal, pe care l-a îndepărtat dintre preocupările sale (I Tes. 2, 5, 9, 10). Din această dragoste a rezultat acel principiu al acomodării, de care s'a călăuzit nu numai în activitatea misionară și catehetică, ci și în cea pastorală. Indemnul dat ucenicului său Timotei, ca pe cei bătrâni să-i trateze ca pe niște părinți, cu cei tineri să fie ca și un frate, pe bătrâne să le considere ca pe niște mame, iar pe cele tinere să le trateze ca pe niște surori (I Tim. 5, 1, 2), a rezultat din practica vieții sale pastorale. Aceeași dragoste i-a dictat ca el să nu facă nimic ce ar fi fost în stare să scandalizeze pe păstoriții cu conștiința mai slabă, și această atitudine a căutat el să o impună și păstoriților săi. Pentru aceea spunea el: «Toate-mi sunt îngăduite, dar nu toate îmi folosesc; toate-mi sunt slobode, dar nu toate zidesc» (I Cor. 10, 23; 6, 12). În cadrul comunității, totul trebuia să servească spre zidire și pentru aceea

trebuia evitat tot ce putea sminti. Iată ce scrie el cu privire la mâncarea din carnea jertfită idolilor: «Drept aceea, dacă mâncarea smintește pe fratele meu, nu voi mânca în veac carne, ca să nu smintesc pe fratele meu» (I Cor. 8, 13). Această dragoste i-a dictat îndelunga răbdare, modestia, desinteresul, jertfelnicia și alte atitudini asemănătoare pe care le-a avut în păstoria credincioșilor săi (I Cor. 13, 4—7).

Fiindcă cei ce primeau botezul nu se desbrăcau de omul cel vechiu ca de o haină uzată, pe care să o lase la ușa bisericii și astfel patimile și ambițiile își făceau loc în unele comunități, credincioșii împărțindu-se în partide religioase, cum a fost cazul în Corint, dragostea de părinte al tuturor i-a dictat Apostolului să nu se alătore niciunei partide, ci să se mențină deasupra lor, căutând să le arate că au apucat pe căi greșite și făcând totul pentru restabilirea unității din familia sa spirituală. Dacă se întâmpla ca între el și vreunul din păstoriții săi să se ivească o neînțelegere, în astfel de cazuri Apostolul nu urmărea să obțină satisfacție personală, biruind și umilind pe contrariul său, ci în astfel de cazuri el era condus de dragostea sa de părinte care iartă și care dorește înainte de toate îndreptarea și recăștigarea fiului rătăcit (II Cor. 2, 5-7). Totuși el n'a înțeles să facă din bunătate o slăbiciune, ci când cereau împrejurările, el folosea și mijloace mai aspre (I Cor. 5, 4-5). Pentru păstoria sufletescă a credincioșilor săi, Apostolul s'a folosit și de epistolele pline de sfaturi și îndemnuri pe care el le-a scris diferitelor comunități.

Acest Apostol, care era stăpânit de un sfânt neastâmpăr, pentru propovăduirea Evangheliei și pentru mântuirea sufletescă a păstoriților, săi și pentru care activitatea era o necesitate, și astfel regreta că nu are decât o singură viață și aceasta prea scurtă pentru a putea face cât ar fi dorit să realizeze, și are numai un corp pe care nu-l putea împărți pentru ca să fie printre iubiții săi fii sufletești și cu trupul nu numai cu sufletul, s'a multiplicat pe sine prin asocierea de colaboratori devotați. Ucenicii formați în școala lui, se caracterizau prin credință vie și prin iubire, prin stăruință și tact, fiind gata de orice jertfă și chiar de moarte. Prin dragostea sa, Apostolul a știut să și-i atașeze profund, angajându-i la lucrul său misionar, catehetic și pastoral, fie alături de el în aceeași comunitate, fie în alte comunități unde erau trimiși ca să sfătuiască și să îndrumeze, suplinind astfel lipsa Apostolului.

Apostolul nu a fost numai un mare misionar, un mare catehet, un bun predicator și un păstor de suflete model, ci pe lângă toate acestea el a fost și un bun organizator. Biserica a fost concepută de către Apostol ca trupul mistic al lui Hristos (I Cor. 12, 27; Efes. 5, 23; Rom. 12, 4-5; Gal. 3, 28), deci ca un organism viu. El o aseamănă cu corpul omenesc (I Cor. 12, 12—27), spunând că de suferă un membru, suferă și celelalte membre împreună cu el (I Cor. 12, 26). Din această concepție despre Biserică, s'a născut acea grijă deosebită, pe care a purtat-o Apostolul și a impus-o și păstoriților săi să o poarte pentru cei săraci, orfani și văduve din comunitățile creștine ca și pentru săracii din Ierusalim, în favorul cărora a organizat colecte (I Tim. 5, 3, 4, 10; I Cor. 8, 9). Această concepție despre Biserică i-a dictat lui și apoi le-a impus și membrilor comunităților aceea atenție specială față de cei care, prin starea lor socială și culturală, puteau să fie mai puțin luați în considerare de ceilalți membri ai comunității. Pentru aceea scrie el: «Nu poate ochiul să zică mâinii: N'am trebuință de



tine. Sau iarăși: Capul (nu poate zice) picioarelor: N'am trebuință de voi. Dimpotrivă, mădulele trupului care se scotesc a fi mai slabe sunt mai trebuincioase; și celor care ne par mai de necinste în trup, acestora le dăm mai multă cinste și cele nesocotite ale noastre cu mai multă cinste le îmbrăcăm» (I Cor. 12, 21—25). Unitatea Bisericii a căutat el să o promoveze prin unitatea de credință pe care o propovăduia și prin participarea credincioșilor la aceleași rituri, ca Botezul și Sf. Euharistie, prin cari credincioșii erau închegați într'o unitate. Pentru aceea el putea scrie: «Un trup, un Duh sunteți, precum și chemați sunteți într'o nădejde a chemării voastre; un Domn, o credință, un Botez» (Efes. 4, 4-5). Sau «Căci o pâine, un trup suntem noi cei mulți pentru că toți ne împărtășim dintr'o pâine» (I Cor. 10, 17). Pentru închegarea diferiților membri ai comunităților într'o unitate, a folosit el și cultul și mai ales rugăciunile în comun.

Pentru promovarea vieții morale și a disciplinei, Apostolul și-a asociat întreaga comunitate. Principiul de care trebuia să se călăuzească toți, era să nu se facă de nimeni nimic din ceea ce ar fi putut scandaliza pe vreunul dintre frați, și totul trebuia să se facă pentru zidirea comunității (I Cor. 6, 12; 10, 23; 8, 9—13; 14, 4-5; 12, 19). Toți membrii comunității erau considerați responsabili de abaterile morale din comunitate și pentru aceea cerea el tuturor ca să curețe «aluatul cel vechiu» din mijlocul lor. El cerea întregii comunități să izoleze pe cei desfrânați, lacomi, ocărători și bețivi din mijlocul lor (I Cor. 5, 7, 9—11). La condamnarea incestuosului, Apostolul și-a asociat și comunitatea în darea sentinței de excomunicare (I Cor. 5, 4-5). El pretindea comunităților ca membrii lor să judece diferendele dintre ei în fața unor judecători aleși dintre credincioși, ca astfel creștinii să nu se mai judece în fața instanțelor păgâne (I Cor. 6, 1, urm.).

Pentru promovarea liniștei în sânul familiilor, el sfătuia pe cei care trăiau în căsătorii mixte cu păgâni și îi îndemna pe soții creștini să nu se despartă de tovarășii lor de viață familiară care n'au îmbrățișat credința creștină, decât numai în cazul când aceia nu ar mai voi să trăiască în legături conjugale cu ei. Apostolul nădărdjuia că soțul sau soția creștină, prin credința și mai ales prin viețuirea sa creștinească, până la urmă va putea câștiga pe soția sau soțul necredincios pentru creștinism și astfel îl va mântui (I Cor. 7, 12—16).

În epistolele Apostolului se mai află o serie de principii și sfaturi morale pe care le-a dat păstorilor săi. Prin acestea căuta el să creieze raporturi ideale între membrii diferitelor familii, ca și între membrii diferitelor comunități întemeiate de el și care formau marea familie spirituală a Apostolului (Rom., cap. 14 și 15; Gal., cap. 5 și 6; Efes., cap. 5 și 6, etc.). Pentru promovarea bunei orânduiei din comunități, Apostolul, care de mic copil a crescut în cultul muncii manuale și în disciplina severă a muncii spirituale, a fost un propovăduitor neobosit atât prin cuvânt cât și prin faptă al cultului muncii cinstite sub toate formele ei. El a făcut să răsune într'o lume, în care munca manuală era disprețuită, cuvintele simple dar formulate cu o logică de fier, care trebuiau să devină principiu normativ pentru păstorii săi, zicând: «Cine nu voiește să lucreze nici să nu mănânce» (II Tes. 3, 10). Cum în mod natural toți trebuiau să mănânce ca să trăiască, toți trebuiau să și muncească. Dacă în alte ches-

tiuni el a dat numai sfaturi, în cheștiunea datoriei de a munci, el a dat o poruncă categorică (I Tes. 4, 11), poruncă pe care a întărit-o prin exemplul vieții sale, în care munca manuală alterna cu cea spirituală (II Tes. 3, 7—9; F. Ap. 20, 34; I Cor. 15, 10) (H. Weinel: Paulus als kirchlicher Organisator. Freiburg i. Br., 1899).

\*

Din indicațiunile foarte sumare, date în legătură cu activitatea misionară, catehetică, de predicator, de păstor și de organizator a Sfântului Apostol Pavel, preoțimea noastră poate trage unele învățăminte. Fiecare preot care merge într'o parohie nouă, este întâmpinat la început cu o oarecare neîncredere, așa cum era întâmpinat și marele Apostol în orașele în care se prezenta pentru întâia oară. Pentru a-și putea apropia sufletele și a și le putea atașa, preotul trebuie să procedeze ca și Apostolul, îndepărtând din preocupările sale principale dorul de câștig, care este observat foarte ușor de cei în mijlocul cărora preotul are să activeze și aceasta va forma una din piedicile serioase care stă în calea apropierii inimilor. Pentru întreținerea sa și a celor ai săi, el trebuie să muncească cu sârguință, așa cum a făcut și Apostolul și să trăiască în așa fel ca să poată rosti ca și el: «m'am deprins să fiu îndestulat cu ce am, știu să trăiesc smerit și să trăiesc din belșug» (Filip. 4, 11). După cum misionarul Pavel descindea în diferitele localități cu idealul de a încetățeni acolo credința cea nouă și de a produce o înnoire în felul de gândire, de simțire și viațuire, și în scopul acesta căuta de regulă sinagogile, care erau locurile potrivite unde putea ancora credința sa cea nouă și de unde putea începe activitatea sa; la fel trebuie să facă și preotul care merge într'o parohie nouă. El încă trebuie să descindă acolo, cu gândul de a produce o înviorare în credință și o înnoire în gândire, simțire și felul de a viețui. El încă trebuie să caute familiile și sufletele care formează locurile cele mai potrivite pentru înnoirile pe care vrea să le realizeze și acolo să ancoreze cu idealul său și de acolo să înceapă activitatea sa misionară. Principiul acomodării, de care s'a călăuzit Sf. Apostol Pavel în activitatea sa, făcându-se tuturor toate, ca să câștige pe cât mai mulți, trebuie să călăuzească și pe preot în parohia nouă în care este pus să activeze. Numai așa își va putea apropia el sufletele celor care se deosebesc prin starea lor culturală, ocupație, vârstă, sex și obiceiuri.

Preotul poate trage învățăminte și din activitatea catehetică a Apostolului. Dragostea a fost principiul fundamental care l-a călăuzit pe Apostol în activitatea sa catehetică și care a făcut din el un mare dascăl al creștinismului. Tot ea trebuie să călăuzească și pe preotul catehet în activitatea sa și să-l facă să fie pentru tineret, ceea ce e o mamă pentru copiii săi, sau un părinte pentru fiii săi pe care îi povățuiește. Dragostea îi va deschide inima tineretului creștin, așa cum căldura soarelui de primăvară deschide florile. Învățământul său să fie hristocentric, așa cum a fost și cel al Apostolului. Ca și Apostolul, și el trebuie să întărească în sufletul credincioșilor convingerea că Hristos este suprema autoritate și că învățăturile predate de el provin dela această autoritate și sunt obligatorii. El trebuie să le prezinte pe Mântuitorul ca pe idealul desăvârșit de viață morală și drumul spre acest ideal să-l arate el prin pilda vieții sale. În predarea religiei, preotul trebuie să țină seama de

principiul psihologic, plecând dela lucruri mai ușoare, și numai treptat să împărtășească ascultătorilor lucruri mai grele. Catehezele sale să înceapă și să se termine cu rugăciunea și ele să fie străbătute de duhul rugăciunii, așa cum au fost cele ale Apostolului. Invățăturile sale trebuie, să mai fie intuitive și interesante. Ele trebuie să fie străbătute de credință care să le însuflețească și de iubire care să le dea căldură, pentru ca să determine voința spre fapte creștine. Pentru a stimula tineretul în practicarea deprinderilor celor bune, preotul să evedențieze laudând pe cei buni și dându-i de exemplu, așa cum a făcut și marele Apostol.

Luând pe Apostol de model, preotul trebuie să fie un statornic și devotat slujitor al cuvântului, pe care să-l vestească în toată vremea. Datoria lui de a predica trebuie să izvorască din conștiința că el este împreună lucrător al lui Dumnezeu pentru mântuirea sufletelor semenilor săi și vai lui de nu va binevesti și din cauza aceasta sufletele se rătăcesc și pier, căci Dreptul Judecător le va cere pe acestea odată din mâinile lui. Predica lui, după exemplul dat de Apostol, trebuie să fie hristocentrică, ilustrată cu exemple și bazată pe fundamentul solid al Scripturii, iar limbajul predicii sale să fie străbătut de aroma limbajului biblic. În combaterea altor credințe, să nu fie agresiv, așa după cum ne-a dat pildă și Apostolul. După exemplul Apostolului, preotul trebuie să trăiască mai întâi el însuși ceea ce propovăduiește prin cuvânt și voiește să facă și pe alții să trăiască. Predica lui să plece deci dintr'o inimă plină de convingere, dacă voiește să pătrundă în inimi și să dea naștere la convingere. Urmând exemplul Apostolului, preotul să laude în predica sa pe credincioși, pentru a-i stimula, dar să se ferească de lingușiri. Să evite oratoria goală, să evite de a se predica pe sine și de a căuta slavă dela oameni, datoria lui fiind de predica numai pe Hristos și a căuta să dobândească slavă dela Dumnezeu, iar nu dela oameni.

Responsabilitatea pentru mântuirea sufletească a păstoriiților săi, care apăsă asupra sufletului Apostolului, trebuie s'o simtă fiecare preot. Ea trebuie să-l îndemne așa cum a îndemnat și pe marele Apostol, ca să facă nu numai pastorație colectivă, ci și pastorație individuală. În pastorația individuală, el va avea ocazia, ca și Apostolul, să-și cunoască enoriașii mai bine și să și-i apropie sufletește. Din dragostea sa de părinte al tuturor păstoriiților săi, va rezulta cuvioșia și neprihănirea în fapte și sinceritatea în vorbă. Ea îi va da puterea ca să se poată acomoda și să se facă tuturor toate. După exemplul Apostolului, el, — mai ales când e tânăr —, să trateze pe cei bătrâni ca pe niște părinți, cu cei tineri să se poarte ca și un frate, iar pentru cei mici să fie ca un părinte. Urmând exemplul Apostolului, preotul să nu facă nimic ce ar fi de natură să scandalizeze conștiința religioasă și morală a credincioșilor săi. Când parohienii săi se împart în bisericuțe, datoria lui ca părinte al tuturor, este să se plaseze deasupra acestora, căutând să refacă unitatea sufletească a parohiei, așa după cum a procedat și Apostolul în comunitatea din Corint. În neînțelegerile ce se pot naște între preot și între vreunul sau mai mulți din păstoriiții săi, el nu trebuie să uite niciodată că este părinte și părintele procedează așa cum ne-a dat exemplu Apostolul, care în astfel de cazuri n'a căutat satisfacție personală prin învingerea și umilirea adversarului său, ci el a căutat îndreptarea și redobândirea celui rătăcit.

Din exemplul Apostolului, preotul poate învăța cum își poate asocia la munca sa din parohie colaboratori laici și cum acești colaboratori, mai ales atunci când o parohie este împrăștiată pe o întindere mai mare, sau un preot are pe lângă parohie și filii, aceștia pot îndeplini în cătunele îndepărtate sau în filiile pe care preotul le cercetează mai rar, rolul important pe care îl îndeplineau și tovarășii de muncă ai Apostolului în comunitățile în care erau trimiși. Din dragostea care unea pe Sf. Apostol cu colaboratorii săi și pe colaboratori cu Apostolul, preoțimea noastră poate trage învățăminte, în ce raporturi ar trebui să trăiască întreolaltă preoții care servesc la aceeași biserică și la același altar, sau desvoltă activitatea pastorală în cadrul aceleiași comune.

Concepția că Biserica este un organism viu, ar trebui să angajeze pe fiecare preot la o intensă activitate socială în cadrul parohiei, așa după cum această concepție a angajat și pe Apostolul Pavel la o astfel de muncă. La o astfel de activitate trebuie să-l angajeze și conștiința sa, că el, ca părinte sufletesc al enoriașilor săi, nu poate trece cu vederea lipsurile materiale și suferințele în care se sbat unii din păstoriții săi, fără să caute a le veni în ajutor. Concepția că Biserica este un organism viu, trebuie să o încetățenească și în sufletul credincioșilor, ca astfel, bazat pe această concepție, să-i poată angaja la opera caritativă și de ajutor reciproc în cadrul comunității, așa cum a făcut și Apostolul. Pe baza acestei concepții, el poate face pe păstoriții săi să înțeleagă mai ușor că cei ce îndeplinesc o funcție mai importantă, ocupând vreun loc în organele bisericești, nu au dreptul să desconsidere pe ceilalți, pentrucă «nu poate ochiul să zică mâinii: N'am trebuință de tine» (I Cor. 12, 21). Bazat pe această concepție, preotul poate desvolta în sufletul credincioșilor săi responsabilitatea pe care o are fiecare pentru bunul mers al parohiei, chiar dacă el nu îndeplinește vreo funcție mai deosebită în cadrele organelor conducătoare ale Bisericii. «Și de ar zice urechea: Pentrucă nu sunt ochiu, nu sunt din trup — au doară de aceea nu ar mai fi ea din trup?» (I Cor. 12, 16).

Din exemplul Apostolului, păstori de suflete mai pot învăța, cum pentru promovarea vieții religioase și morale a parohiei ei trebuie să cultive simțul responsabilității colective, încât comunitatea să se simtă responsabilă de abaterile religioase sau de natură morală din parohie și sesizându-se să ia o atitudine. După exemplul Apostolului, preoții ortodocși trebuie să educe conștiința credincioșilor lor, care trăiesc în căsătorii mixte, astfel încât aceștia să simtă datoria ca prin credința lor vie și viețuirea lor curată, să câștige pentru Ortodoxie pe cei de altă confesiune, cu care sunt uniți într'o viață conjugală. Preotul trebuie să învețe pe credincioșii săi, atât prin cuvânt cât și prin exemplul vieții cultul muncii cinstate, așa cum ne-a dat pildă marele Apostol. Urmând principiilor de care s'a călăuzit marele Apostol și imitând exemplul vieții sale, preoțimea noastră va ajunge să se bucure așa cum s'a bucurat și el, de un seceriș bogat, pe câmpul activității sale pastorale. Apostolul ne adresează tuturor o chemare zicându-ne ca odinioară Corintenilor: «Urmați-mi mie, precum și eu urmez lui Hristos» (I Cor. 11, 1).

## SFÂNTUL APOSTOL PAVEL ȘI CREȘTINĂTATEA ACTUALĂ

Roata istoriei nu cunoaște oprire. Ea merge mereu înainte, căci stă sub impulsul legilor vieții și ale progresului. Din această cauză, toate generațiile și toate popoarele conștiente de menirea lor se străduiesc zi de zi să-și potrivească pasul cu pasul vremii, evitând pagubele ireparabile rezervate celor ce se opresc pe loc și rămân în urmă și împodobindu-se cu foloasele convenite celor ce știu să ducă mai departe făclia progresului. Tot din această cauză, niciun fenomen social și nicio epocă istorică nu pot fi înțelese fără cunoașterea fenomenelor și epocilor care le-au precedat și le-au pregătit, după cum nicio instituție nu poate dăinui și înflori, în ceea ce are ea permanent valabil, decât folosind experiența acelor care au slujit-o în trecut, cultivând virtuțile acelor care au contribuit la întărirea ei și tinzând neîncetat spre împlinirea țelurilor superioare pentru care a fost întemeiată. În felul acesta, factorii care asigură progresul omenirii alcătuiesc un lanț neîntrerupt, legând trecutul de prezent și prezentul de viitor.

Cei dintâi oameni care au înțeles tâlcul acestui adevăr istoric au fost autorii cărților Sfintei Scripturi, primul izvor al Descoperirii Dumnezeiești celei mai presus de fire și cea dintâi constituție a adevăratei religii. Dela Moise, autorul cărții asupra facerii lumii, — cu care se începe Vechiul Testament — și până la Ioan Evanghelistul, vizionarul sfârșitului veacurilor — cu care se încheie Noul Testament —, toți aghiografii au înscris pe răbojul istoriei, cu concursul inspirației divine, ideile cu adevărat hotărâtoare pentru îndreptarea vieții omenești spre menirea ei supremă: crearea unei lumi din ce în ce mai bune, mai drepte și mai fericite, care să împlinească întru totul voia Părintelui ei celui Cereșc.

Între aghiografi, Apostolul Neamurilor ocupă un loc de frunte. Dela el ne-au rămas patrusprezece epistole, iar despre viața și activitatea sa misionară, un alt aghiograf, Sf. Luca ne-a lăsat pagini nemuritoare în cartea Faptelor Apostolilor. Dar nici epistolele pauline, nici Faptele Apostolilor nu ne descriu toate momentele vieții Sfântului Pavel. Viața marelui Apostol a fost mult mai bogată decât cărțile despre dânsa, așa cum activitatea Mântuitorului depășește însemnările celor patru Evangheliști. Adesea ne lipsesc și informațiunile cronologice, mai toate datele istorice necesitând o aproximație de un an sau doi în plus ori în minus. Din această cauză, biografia paulină este fragmentară și succintă, iar cronologia ei în permanentă cercetare. Noul documente le pot îmbogăți oricând, așa cum s'a întâmplat cu descoperirea inscripției dela Delfi, care împarte în două studiile asupra vieții și activității Sf. Pavel. Până astăzi, cercetătorii n'au căzut de acord nici cu privire la stabilirea anului în care Apostolul Neamurilor s'a născut — se propune, în general, înce-

putul erei creștine — nici cu privire la fixarea anului când s'a convertit — ipotezele variază între 30 și 37 — nici cu privire la anul când a pus pentru prima oară piciorul pe pământul bătrânului nostru continent și a predicat în Filipi, Tesalonic, Atena și Corint — anumiți cercetători propun anul 50, alții 51, iar alții 52. Noi nu mai cunoaștem nici toate captivitățile, nici toate suferințele, nici toate bucuriile duhovnicești amintite în treacăt în epistolele sale. Tradiția ne spune că s'a stins din viață, ca martir, pe vremea persecuției lui Nero — 29 Iulie 69 —, dar studiile istorice n'au putut străbate vâlul care acoperă taina morții sale, căci nicio mărturie directă nu ne spune în ce împrejurări a fost arestat și condus spre martiriu. Dacă a fost victima trădării unui frate orbit de patima pîsmei profesionale, cum pare a crede Clement Romanul, conștiința creștină, încrămențată de indignare și de durere, a înnăbușit în tăcere și în lacrimi trista amintire a morții celui mai iscusit Apostol. Studiile viitoare vor continua, de bună seamă, să arunce noi raze de lumină asupra acestei vieți sfinte. Izbuti-vor oare s'o prezinte cândva în totala și autentică ei înfățișare? Dumnezeu știe. Cercetările asupra ei vor dura însă cât creștinismul însuși, căci cunoașterea personalității marilor predicatori ai Evangheliei va fi totdeauna necesară și folositoare pentru mântuire, la fel cu aprofundarea cuvintelor, păstrarea credinței și urmarea vieții lor pilduitoare.

Apele fluviilor sunt cu atât mai mari, cu cât se apropie de câmpie, dar sunt cu atât mai curate și mai rezezi, cu cât sunt mai aropiate de izvorul de munte din care-și iau începutul. Același lucru se poate spune și despre desvoltarea creștinismului dealungul veacurilor. În primele secole, creștinii poartă în inimi chipul lui Hristos și al Sfinților Săi Ucenici și Apostoli, iar setea lor de mântuire se adapă direct și neconținut din izvorul cristalin al Sf. Scripturi și al Sf. Tradiții. De aceea, viața lor duhovnicească este sprintenă și vigoasă, asemenea apelor de munte. Ei știu să înfrunte persecuții, să spulbere erezii și să ducă la liman corabia mântuirii, apărând unitatea, sfințenia, sobornicitatea, apostolicitatea și ființa Bisericii. Când trec persecuțiile, iar popoarele se convertesc în massă, începe delăsarea, oboseala, încetineala. După veacul de aur, nu mai progresează cu același ritm vioiu nici știința teologică, nici virtutea creștină, nici spiritualitatea evanghelică. Ereziiile cele noi pot fi biruite, dar dragostea și solidaritatea dintre creștini încep să se împutineze. În secolul al XI-lea, Episcopii Romei, mânați de ambiții omenesti, sfășie catapeteasma Bisericii și despart creștinătatea apuseană de matca dreptei credințe. De acum, o bună parte din turma lui Hristos rătăcește departe de staul, căci catolicismul pierde legătura directă cu Hristos, Păstorul cel Mare, pe care-l înlocuiește pe pământ trufașul Episcop al Romei. În veacul al XVI-lea, o nouă ruptură, mult mai adâncă, sfășie Trupul Tainic al lui Hristos. Ca și marea schismă, reforma este urmarea firească a rătăcirilor papalității, care s'a izolat de duhul lui Hristos și de iubirea poporului și care s'a transformat într'un instrument de dominare politică și religioasă asupra lumii.

În aceste condițiuni istorice, se înțelege dela sine că problema fundamentală care trebuie să ne preocupe, ori de câte ori evocăm viața și activitatea Apostolului Neamurilor, constă în aflarea răspunsului la câte-

va întrebări legitime și arzătoare: Care este menirea creștinismului actual, în lumina concepției pauline despre lume și viață? Cum putem realiza, noi, creștinii veacului al XX-lea, valorile morale și spirituale, pe care le-a predicat și pentru care și-a dat viața Sf. Apostol Pavel? Ce învățăminte se cuvine să scoatem din studierea epistolelor pauline, pentru a face ca toți creștinii să împlinească voia lui Dumnezeu?

Răspunsurile cuvenite acestor chinuitoare întrebări sunt multe și feburite. Ele privesc fie viața bisericească, fie viața morală, fie comportarea civică a creștinilor, referindu-se adică la păstrarea intactă a dreptei credințe, la sfântirea vieții și la înnobilarea relațiilor sociale dintre dânșii. Toate sunt importante, căci se condiționează reciproc și depind unele de altele ca mădularele aceluiași organism.

De sigur, cea dintâi și cea mai importantă datorie a creștinătății de totdeauna constă în păstrarea intactă a tuturor învățăturilor decoperite de Dumnezeu în Sf. Scriptură și în Sf. Tradiție, potrivit următoarelor cuvinte și îndemnuri ale Sfântului Apostol Pavel: «Toată Scriptura este în-sufletă de Dumnezeu și de folos spre învățatură, spre mustrare, spre îndreptare, spre înțeleptirea întru dreptate» (II Tim. III, 16); «Pentru aceea și noi mulțumim lui Dumnezeu neîncetat, că primind voi cuvântul lui Dumnezeu auzit dela noi, l-ați primit nu ca pe un cuvânt al oamenilor, ci — cum este cu adevărat — ca pe însuși cuvântul lui Dumnezeu» (I Tes. II, 13); «Și acum, fraților, vă încredințez lui Dumnezeu și cuvântului harului lui, care poate să vă zidească și să vă dea moștenirea între toți cei sfințiți. Argintul sau aurul sau haina nimănui, n'am poftit. Voi înșivă știți că mâinile acestea au slujit trebuințelor mele și celor ce sunt cu mine. Toate vi le-am arătat, că așa ostentindu-vă se cade să ajutați celor slabi, aducându-vă aminte de cuvântul Domnului Iisus, că El a zis: Mai fericit este a da decât a lua» (F. A. XX, 32—35); «Să ai pildă cuvintele sănătoase, pe care le-ai auzit dela mine, în credința și în dragostea cea întru Hristos Iisus. Păzește bunul încredințat, prin Duhul Sfânt, care locuiește în noi» (II Tim. I, 13-14); «Și cele ce ai auzit dela mine, cu mulți martori, acestea încredințează-le la oameni credincioși, care vor fi de-totivici să învețe și pe alții» (II Tim. II, 2); «Deci, dar, fraților, stați bine și țineți predaniile pe care le-ați învățat fie prin cuvânt, fie prin scrisoarea noastră» (II Tes. II, 15); «Fiți următori mie, precum și eu sunt lui Hristos! Vă laud, fraților, că vă aduceți aminte de toate ale mele și țineți predaniile precum vi le-am dat» (I Cor. XI, 1-2); «Aduceți-vă aminte de mai-marii voștri, care v'au grăit vouă Cuvântul lui Dumnezeu, la al căror sfârșit al purtării privind, să le urmați credința» (Evrei XIII, 7). Ori, dela aceste porunci s'au abătut mai întâi căpeteniile Bisericii romano-catolice, când s'au apucat să nascocoască noi dogme și să subordoneze Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție papei, și apoi corifeii reformei și urmașii lor, când nesocotesc cu totul Sf. Tradiție și când studiază Sf. Scriptură ca pe oricare altă carte, stricând astfel și dogmele, și cultul, și pravilele adevăratei vieți creștine.

A doua datorie, asemenea celei dintâi și care se cere împlinită de aproape un mileniu, este refacerea unității Trupului Tainic al lui Hristos, adică reîntorcerea oilor rătăcite în staulul părintesc pe care l-au părăsit. Sarcină uriașă, pentru care s'au cheltuit multe eforturi și în fața căreia

se ridică și astăzi grele obstacole, dar care trebuie rezolvată. Dușmănia și vrajba confesională dintre cele trei mari Biserici, precum și atitudinea feluritelor secte ieșite din sânul protestantismului, continuă și agravează în chip straniu desbinările ivite în Biserica din Corint acum nouăsprezece veacuri, reeditând într-o nouă formă lozinci combătute atunci de Apostolul Neamurilor: «Eu sunt al lui Pavel, eu sunt al lui Apollo, eu sunt al lui Chifa (Petru), iar eu sunt al lui Hristos» (I Cor. I, 12).

Intr'adevăr, când Episcopii Romei transformă catolicismul într-o organizație quasi-politică și încearcă să-și întindă jurisdicția și puterea peste toată lumea creștină, denaturând învățătura Noului Testament și a Sf. Părinți despre Trupul Tainic al lui Hristos și despre misiunea creștinismului în lume, ei se pretind urmași legitimi ai Sfântului Petru și se consideră vicarii lui Hristos pe pământ. Când Luther, Calvin și Zwingli pun în discuție toate dogmele și pravilele apostolice și patristice, ei cred că pot invoca, în sprijinul lor, numele, învățătura și autoritatea marelui Apostol al Neamurilor. Când teoreticienii reformei consideră autonomă și suverană rațiunea umană și-i subordonează însăși revelațiunea divină supranaturală, ei imită, fără să-și dea seama, atitudinea admiratorilor lui Apollo, despre care știm că exaltau valoarea retorice și a filosofiei eline și căutau să le suprapună predicii apostolice, încercând un compromis neîngăduit între gândirea creștină și înțelepciunea veacului. Când adepții curentelor neoprotestante se opun oricărei autorități bisericesti, combat necesitatea Sfințelor Taine și se consideră un fel de aristocrație religioasă între ceilalți credincioși — crezându-se pe ei înșiși singurii desăvârșiți, tari în credință și măntuiți — ei actualizează starea de spirit a Corintenilor care revendicau numai pentru dânsii numele lui Hristos și care merita, pe bună dreptate, din partea Sfântului Pavel. mustărări ca acestea: «De este cineva încrezut în sine că este al lui Hristos, să gândească iarăși dela sine aceasta, că precum este el al lui Hristos, așa suntem și noi ai lui Hristos... Dar unii ca aceia sunt apostoli mândri, lucrători vicleni, care iau chip de Apostoli ai lui Hristos. Și nu este de mirare, căci însuși satana se preface în inger de lumină. Nu este deci mare lucru, dacă și slujitorii lui se prefac în slujitori ai dreptății, al căror sfârșit va fi după faptele lor» (II Cor. X, 7; XI, 13-15).

Tuturor acestora le incumbă, așa dar, datoria morală de a-și revizui conștiința, de a părăsi cărările pe care rătăcesc și de a reveni cât mai neîntârziat la unitatea Bisericii. Numai în felul acesta se va pune capăt unei situații cu totul anormale și dureroase, pentru îndreptarea căreia Sf. Pavel, Apostolul Neamurilor, scrie: «Vă rog, fraților, pentru numele Domnului nostru Iisus Hristos, ca toți să vorbiți la fel și să nu fie între voi desbinări, ci să fiți strâns uniți într'un gând și într'o părere» (I Cor. I, 10); «Pentru că într'un Duh ne-am botezat noi toți, fie Iudei, fie Elini, fie rob, fie liberi, și toți la un Duh ne-am adăpat» (I Cor. XII, 13); «Drept aceea vă rog eu, cel pus în lanțuri pentru Domnul, să umblați cu vrednicie, după chemarea cu care sunteți chemați, cu toată smerenia și blândetea, cu îndelungă răbdare, îngăduindu-vă unii pe alții cu dragoste, si-lindu-vă să păstrați unitatea Duhului în legătura păcii. Un trup și un Duh, precum ați și fost chemați într'o nădejde a chemării voastre. Un Domn, o credință, un botez; un Dumnezeu și Tată al tuturor, care este peste toți



și prin toți și întru noi toți» (Ef, IV, 1—6); «**Impliniți bucuria mea, ca să cugetați la fel, având aceeași dragoste, un suflet fiind, una cugetând. Nimic făcând cu ceartă sau cu mânie deșartă, ci cu smerenie socotind unul pe altul a fi mai de cinste decât el însuși. Nu cugetați fiecare ale sale, ci și fiecare pe ale altora**» (Fil. II, 2—4).

De sigur, cu toții ne dăm seama de greutatea înlăturării obstacolelor care întârzie refacerea unității Trupului Tainic al lui Hristos, unitate atât de scumpă Apostolului Neamurilor. Dar pentru această unitate și solidaritate se roagă, ca Arhiereu suprem, însuși Domnul nostru Iisus Hristos, înainte de a se despărți de Ucenicii Săi, la Cina cea de Taină, când spune: «**Și nu numai pentru aceștia mă rog, ci și pentru toți cei ce vor crede în Mine..., ca toți să fie una, precum Tu, Părinte, în Mine și Eu în Tine; așa și aceștia în Noi să fie una, ca să creadă lumea că Tu M-ai trimis**» (Ioan XVII, 20-21). De asemenea, Domnul însuși ne încredințează că până întru sfârșit va fi în lume numai o turmă și un singur păstor: Iisus Hristos (Ioan X, 16), iar această profecie umple de nădejde și de încredere inimile creștinilor ortodocși, care nu încetează rugându-se «**pentru pacea a toată lumea și pentru unirea tuturor Sfintelor lui Dumnezeu Biserici**».

Posibilitatea refacerii acestei unități nu-i iluzorie, căci istoria o confirmă adesea și o înregistrează chiar în zilele noastre. Nu sunt decât trei ani de când frații noștri de dincolo de munți, ascultând chemarea părintească a Prea Fericitului nostru Patriarh Justinian, au sfărâmat pecetele uniției cu Roma papistase, au pus capăt desbinării și s'au înapoiat cu bucurie la sânul Bisericii mame. La fel au făcut și alți foști greco-catolici din țările ortodoxe. Exemplul lor va fi urmat, la vremea rânduită de Dumnezeu, și de alți eterodocși, căci adevărul trebuie să învingă rătăcirea și dragostea să topească ura, așa cum biruie lumina asupra întunericului.

Până atunci, toți creștinii sunt datori să se roage fierbinte Mărețului Păstorilor, Domnului nostru Iisus Hristos, ca să lumineze cu lumina învățăturii Sale celei dumnezeiești, ierarhia catolică, conducerea comunităților protestante și pe căpeteniile diferitelor secte neoprotestante, spre a le ajuta să înțeleagă că numai în Biserica Ortodoxă de Răsărit pot fi găsite cu adevărat toate comorile, toate puterile și toate mijloacele de mântuire date de Domnul nostru Iisus Hristos și păstrate cu statornicie de Sfinții Apostoli, de Sfinții Părinți și de toată doctrina, cultul, constituția, spiritualitatea și viața Ortodoxiei ecumenice.

Pentru crearea condițiilor favorabile refacerii unității întregii Biserici, trebuie să se înceapă cu înlăturarea motivelor care întârzie ori îngreuiază revenirea eterodocșilor la Ortodoxie. Sarcina îndreptării, ori măcar a împutinării și slăbirii acestor motive, revine în primul rând slujitorilor și credincioșilor mai lumați ai fiecărei Biserici confesionale, ai fiecărui cult și ai fiecărei asociații religioase ce se pretinde de sine stătătoare. Intre aceste motive, cea mai mare importanță se atribuie, de obicei, deosebirilor de credință. Dar ele pot fi oricând înlăturate, dacă există dorința sinceră de unire și dacă se recunoaște, în frica lui Dumnezeu, că unirea este posibilă și trebuie să se facă numai pe terenul doctrinar și practic anterior oricăror desbinări, adică în sânul acelei Biserici, care n'a părăsit, n'a slăbit și n'a schimbat cu nimic temelia pusă de Mântuitorul, înălțată

de Sfinții Apostoli și întărită de Sfinții Părinți și de Sinoadele Ecumenice.

Mai greu de înlăturat sunt motivele ascunse, nemărturisite, ale desbinării actuale. Acestea au, în majoritate, caracter moral și în deosebi politic. Schisma cea mare din 1054 nu s'ar fi produs, dacă episcopii Romei s'ar fi ferit de ispita trufiei religioase și de dorința de stăpânire politică asupra lumii. Marea reformă inițiată de Luther și dusă mai departe de urmașii săi ar fi fost evitată, dacă papalitatea ar fi consimțit să pună capăt abuzurilor săvârșite de curia romană și n'ar fi căutat să înăbușe prin măsuri nechibzuite năzuințele spre mai bine ale creștinătății occidentale. Din momentul în care episcopii Romei — uitând smerenia recomandată de Domnul tuturor ucenicilor săi (Matei XX, 25—27, Marcu X, 42—44 și Luca XXII, 24—27) și înfricoșata mustrare adresată Apostolului Petru pentru încercarea de a face din Evanghelie un mijloc de dominație politică (Matei XVI, 23, Marcu VIII, 33) — au început a se intitula «vicarii lui Hristos» și a se considera singurii reprezentanți ai lui Dumnezeu pe pământ, îngăduindu-și chiar schimbarea dogmelor și rânduelilor apostolice și bisericești, aproape toți ierarhii și teologii romano-catolici s'au făcut a uita, din nefericire, chiar cele mai elementare cunoștințe biblice și istorice.

Dar ei trebuie să-și aduc aminte, din citirea Cărilor Sfinte, că Sf. Petru n'a deținut niciun fel de primat jurisdicțional în Biserica apostolică — așa cum nu deținuse nicio întâietate de drepturi în colegiul apostolic —, că Biserica nu s'a zidit numai pe credința și pe mărturisirea unui singur Apostol, ci pe temelia tuturor «Apostolilor și Proorocilor, piatra cea din capul unghiului fiind însuși Iisus Hristos» (Ef. I, 20) și că aceste singure și dumnezeiești clădiri duhovnicești «nimeni nu-i poate pune altă temelie, afară de cea pusă, care este Iisus Hristos» (I Cor. III, 11). Mai este oare necesar să le dovedim, cu Scriptura în mână, că Apostolul Neamurilor nu recunoaște niciunui om dreptul de a se substitui lui Hristos și autorității sinodale în conducerea Bisericii? Nu scrie el Galatenilor, când combate pe iudaizanții care abuzau în deșert de numele Sf. Petru: «Mă mir că așa de curând treceți dela cel ce v'a chemat prin harul lui Hristos, la altă Evanghelie, care nu este alta, decât sunt unii care vă turbură și voesc să schimbe Evanghelia lui Hristos. Dar chiar dacă noi sau inger din cer v'ar binevesti altceva, decât ceea ce v'am binevestit noi, anatema să fie! Precum v'am spus mai înainte, așa vă spun iarăși și acum: Dacă vă binevestește cineva altceva, decât ceea ce ați primit, anatema să fie» (Gal. I, 6—9). Când vine la Ierusalim, în toamna anului 49, delegația Bisericii antiohiene — în fruntea căreia stă Sf. Pavel — nu se adresează, pentru reglementarea conduitei păgânilor trecuți la creștinism, unui singur Apostol, ci adunării tuturor Apostolilor și bătrânilor Bisericii mame (F. A. XV, 4 și urm.). Cu acest prilej, Sf. Pavel, Varnava și ceilalți membri ai delegației din Antiohia Siriei — și printr'insuși întreaga creștinătate — constată că Sinodul Apostolic nu-i prezidat de Sf. Petru, cum le-ar conveni romano-catolicilor, ci de Sf. Iacov, fratele Domnului, primul episcop al Ierusalimului (F. A. XV, 13—29). Nici vorbă, așa dar, de vreun primat special, ori despre superioritatea unui Apostol față de soborul tuturor. Când observă, în Antiohia Siriei, că Sf. Petru se abate dela hotărâ-

rile Sinodului Apostolic, la care luase parte, și că încurajează desbinarea între creștini, Sf. Pavel intervine cu energie și-l chiamă la ordine, muștrându-l înaintea tuturor celor de față și făcând respectată voia celui dintâi Sinod al Bisericii (Gal. II, 14). Când scrie Galatenilor, în anul 54, Apostolul Neamurilor numără pe Sf. Petru între «stâlpii Bisericii», dar îi acordă locul al doilea, cel dintâi cuvenindu-se Sf. Iacov, fratele Domnului, iar următorul Sf. Ioan, fiul lui Zevedei (Gal. II, 9). Când scrie Corintenilor, în anul 56, el combate fără cruțare nu numai prejudecățile celor desbinați pentru numele lui Pavel, Apollo sau Hristos, ci și înfumurarea sectară a aceluia care se întitulau cu emfază «ai lui Petru» (I Cor., I, 12 și urm., III, 22). Totodată, când face o paralelă între conduita sa personală și conduita altor predicatori ai Evangheliei, el așează pe Sf. Petru nu înainte, ci după ceilalți Apostoli, și nu se simte cu nimic îndemnat să imite obiceiul acestuia de a purta cu sine, «o femeie soră», spre a fi ajutat de dânsa în treburile gospodărești, ori în misiune (I Cor. IX, 5). Noi știm, de aci și din Evanghelie (Matei VIII, 14, Marcu I, 30, Luca IV, 38), că Apostolul Petru a fost căsătorit, având adică soție, soacră, familie: cu ce drept impun preinșii săi urmași celibatul clerului de mir? Iar cuvintele Sf. Pavel sunt întărite, în bloc, chiar de către Sfântul Petru, care s'a conformat poruncii Mântuitorului de a nu se amesteca în lucrul altora și de a-și vedea cu smerenie de sectorul ce-i revine (Ioan XXI, 22) și care, elbîgînd pe Apostolul Neamurilor, împreună ostenitor în propoveduirea dreptei credințe, scrie: «Pentru aceea, iubiților, așteptînd acestea, sîrguiți-vă să fiți aflați de Domnul fără vină, fără prihană, în pace. Și îndelunga răbdare a Domnului nostru drept mîntuire socotind-o, precum v'a scris și iubitul nostru frate Pavel, după înțelepciunea dată lui, cum vorbește despre acestea, în toate epistolele sale, în care sunt unele lucruri anevoie de înțeles, pe care cei neștiutori și neîntăriți le răstălmăcesc, ca și pe celelalte Scripturi, spre a lor pierzare» (II Petru, III, 14—16).

Același lucru trebuie spus și despre înclinarea anumitor creștini spre atitudini sectare: Sf. Apostol Pavel este cel mai neîmpăcat adversar al oricărei erezii, schisme și desbinări religioase. Când scrie Tesalonicienilor, în anii 51—52, el combate cu asprime credința greșită că s'a apropiat sfârșitul lumii și poruncește tuturor creștinilor ademeniți de propaganda eshatologică a câtorva exaltați să-și vadă liniștiți de munca zilnică și de ocupațiile obișnuite, care fuseseră întrerupte din îndemnul zeloților Parusiei și pentru preocupări mistice. În epistola către Galateni, scrisă din Efes în anul 54, el combate propaganda iudaizantă și osândește cu cea mai mare asprime orice abatere dela cateheza apostolică. În epistola către Filipeni, pe care o scrie din captivitatea efeseană la începutul anului 55, el condamnă libertinismul epicureic și îndeamnă pe creștini să se poarte, în viața morală, așa cum au învățat din propriul său exemplu. În epistolele către Corinteni, scrie în anii 56/57, el apără cu hotărîre unitatea Trupului Tainic al lui Hristos și previne cu stăruință pe cititori împotriva oricăror inovații doctrinare și a oricăror certuri, pisme, clevetiri, șoptiri, semeții și neorândueli, atâtea păcate aducătoare de vrajbă și desbinare în viața oricărei comunități. În epistola către Romani, trimisă din Corint în iarna anului 57/58, el sfătuește pe cititori să fie îngăduitori unii cu alții, să se ajute la nevoie și să se silească a alcătui în toate privințele un singur

gând, mărink cu o gură pe Dumnezeu cel în Treime lăudat. În epistola către Efeseni, scrisă din Roma în timpul primei sale captivități în capitala imperiului, el expune temeiurile doctrinale ale ecclesiologiei creștine și sfătuște pe credincioșii din toate veacurile și din toate neamurile să slăvească pe Dumnezeu numai în Biserica lui Hristos. În epistola către Coloseni, scrisă în aceleași împrejurări istorice, el previne pe cititori împotriva amăgirii falsei filosofii și combate orice tendință spre erezie, cerând creștinilor să nu piardă legătura hărăcită cu Hristos, Capul Bisericii. În epistola către Filimon, care pleacă din Roma odată cu cea către Coloseni, el arată că deosebirile de clasă socială dintre oameni sunt inexistente înaintea lui Dumnezeu și recomandă creștinilor să se considere egali și să se poarte unii cu alții ca frații. În epistolele pastorale, scrise între anii 65-67, el arată drepturile și datorile Ierarhiei bisericești, previne pe cititori împotriva basmelor băbești și lumești, a controverselor sterile și a superstițiilor religioase născocite sau folosite de falsii profeți pentru amăgirea celor neștiutori, și îndeamnă pe toți creștinii să păstreze cu sfințenie depozitul dreptei credințe și chipul adevăratei evlavii. În epistola către Evrei, scrisă din Italia după eliberarea sa din prima captivitate romană, el povățuște pe creștinii recrutați dintre Iudei să nu se lase ademeniți de învățăături felurite și străine, ci să asculte de mai marii lor într'ale noiei credințe, căci ei priveghiază pentru mântuirea sufletelor lor și răspund înaintea lui Dumnezeu de toată turma duhovnicească ce le-a fost încredințată spre păstorie. Aproape pe fiecare pagină din epistolele sale, Sf. Apostol Pavel îndeamnă pe cititori «să se ferească de orice fel de rău», «să îndure cele rele ca niște ostași ai lui Hristos», «să nu fie datori nimănui cu nimic, decât numai cu iubirea unuia față de altul», «să nu pregete a face bine», «să nu uite niciodată iubirea de străini, binefacerea și dărnicia», «să-și poarte sarcinile unii altora», «să privegheze și să stea neclintii în credință, îmbărbătându-se și întărindu-se unii pe alții», «să fie totdeauna în frunte la fapte bune», «să păzească unirea Duhului în legătura păcii» și să gândească în orice împrejurare numai «câte sunt adevărate, câte sunt cinstite, câte sunt drepte, câte sunt curate, câte sunt iubite, câte sunt cu nume bun, orice virtute și orice laudă», săvârșind în orice vreme doar faptele «învățate, primite, auzite și văzute» la el însuși.

Vieța creștină, este, după învățătura marelui Apostol Pavel, o continuă luptă eroică pentru împuținarea răului și pentru înmulțirea binelui. În această luptă sacră, nu biruie oricine, ci numai atleții și vitejii dreptei credințe. El ar voi ca toți creștinii, fără excepție, să se numere între aceștia. De aceea scrie în epistola către Efeseni: «Pentru aceea, luați toată armătura lui Dumnezeu, ca să vă puteți împotrivi (uneltirilor diavolului) în ziua cea rea și să stați tari, săvârșind toate. Stați deci neclintii, încingându-vă mijlocul cu adevărul, îmbrăcându-vă cu platcea dreptății, încălțându-vă picioarele întru gătirea Evangheliei păcii și luând peste toate pavăza credinței, cu care veți putea sînge săgețile vrăjmașului cele aprinse; și coiful mântuirii luați, și sabia Duhului, care este cuvântul lui Dumnezeu» (Ef. VI, 13-17). Aproape la fel scrie și Tesalonicienilor (I Tes. V, 8), Corintenilor (I Cor. IX, 7), II Cor. VI, 7, X, 3-6), Romanilor (VI, 13-14, 23, XIII, 12), Filipenilor (I, 30, II, 25), Colosenilor (I, 29, II, 1, III, 10), lui Filimon (2, 23) și lui Timotei (I Tim. I, 18, IV, 10, VI, 12, II

Tim. II, 3-4, III, 10, IV, 7), căci creștinii aparțin lui Hristos prin jurământul depus la botez și sunt datori să se conformeze în toate numai voinței lui Hristos, modelul cel desăvârșit de viață și țelul tuturor năzuințelor noastre religioase. Iar aceste cuvinte, sfaturi și porunci apostolice își păstrează și astăzi actualitatea pe care au avut-o când au fost scrise, deoarece Biserica are în permanență nevoie de creștini desăvârșiți și activi, spre a-și putea împlini misiunea moralizatoare și sfințitoare în viața popoarelor.

Felul în care Sfântul Apostol Pavel formulează aceste îndrumări arată că, pe lângă obligațiunile strict religioase, creștinii au și îndatoriri de ordin social. Privite în general, cele dintâi izvorăsc în primul rând din revelațiunea supranaturală, iar celelalte din revelațiunea naturală. Totuși, o separație între ele e cu neputință de făcut și aceasta pentru mai multe motive. Din calitatea noastră de fii ai lui Dumnezeu, derivă datoria permanentă de a ne iubi și a ne ajuta ca frații. Din alcătuirea noastră psihică, derivă datoriile față de trup și datoriile față de suflet. Din menirea noastră superioară, izvorăște datoria de a ne cuceri cetățenia în patria cea cerească prin străduințele zilnice de pe pământ. Din întocmirea legilor fundamentale ale vieții omenești și din însăși voința divină care le prezidează, izvorăsc obligațiunile față de noi înșine, față de familiile noastre, față de colectivitatea și Patria din care facem parte și, în genere, față de toți semenii noștri de pe pământ. Iar aceste obligațiuni trebuiesc încadrate în principiul solidarității care trebuie să unească armonic pe toți membrii societății umane, după modelul unității de viață din obștea bisericască: «Căci precum într'un trup avem multe mădulare, iar măduarele nu au toate aceeași lucrare, tot astfel cei mulți suntem un trup în Hristos și fiecare suntem mădularul unul altuia» (Rom. XII, 4-5), sau: «Voi sunteți trupul lui Hristos și mădularul în parte. Și fie de pătimesc un mădular, pătimește toate măduarele împreună cu el; fie de se cinstește un mădular, se bucură toate măduarele împreună cu el» (I Cor. XII, 26—27).

Și, Doamne, câte suferințe n'a purtat acest Trup al lui Hristos de-a lungul veacurilor! Suferințe din partea ereticilor, suferințe din partea necredincioșilor, suferințe fără număr din partea străinilor și uneori chiar din partea propriilor săi fii și slujitori. Secole întregi, Biserica creștină a plătit tribut de sânge persecutorilor, răscumpărându-și eroic dreptul la existență din partea imperiului roman asupra de popoare. Veacuri de-a rândul, cei mai vrednici fii ai ei au purtat stigmatul sclaviei și lanțurile exploatării din partea unor stăpâni convertiți numai cu numele. În războaie crâncene provocate de lăcomia stăpâniților veacului, fiii ei și-au lăsat trupurile pe câmpiile de luptă, apărând pământuri pe care le munceau pentru alții și pe care familiile lor îndurau adesea foamea, frigul, mizeria. Dar ea n'a încetat nicio clipă să speră, să se roage și să lupte, cu sabia cuvântului, pentru o lume mai bună, mai dreaptă și mai fericită în așezările ei obștești, adică pentru întemeierea unei orânduiri sociale în care să domnească iubirea frățească, pacea și bunăstarea generală, pentru o orânduire din care să dispară pentru totdeauna orice sământă de ură, de vrajbă și de întristare, în care să se pună capăt nedreptăților, asupririlor și războaielor și în care toți oamenii să se poată bucura în voie

de plăcerea de a trăi, de a munci, de a crea și de a progresa continuu. Iar în această neobosită nădejde, rugă și luptă, stegar i-a fost, între Apostoli lui Hristos, și Sf. Pavel, neînfricatul propoveduitor al moralei evanghelice la neamuri.

De aceea, când îi evocăm viața și opera, se cuvine să ne oprim cu respect și asupra concepției sale despre sensul vieții sociale și despre menirea creștinilor în viața civică. Cine nu știe că Sfântul Apostol Pavel propoveduiește desființarea morală a sclaviei, când cere lui Filimon să repri-mească pe fugarul Onisim ca pe un frate iubit în Domnul, ca pe propriul său fiu și ca pe însăși inima sa, și când amintește stăpânilor de sclavi din comunitățile creștine că și ei au un Stăpân în ceruri, înaintea Căruia vor da socoteala de purtarea lor? Cine nu simte, citind cuvintele: «**Sunteți cumpărați cu preț; nu vă faceți robi oamenilor**»! (I Cor., VII, 23), oroarea sa profundă, organică, ireductibilă, față de anomalia sclavajului? Căci pe temeiul acestor cuvinte și pentru altele asemănătoare din epistolele sale, Sfinții Părinți și marii creștini au deschis cu hotărâre lupta spirituală pentru înobilarea treptată a tuturor instituțiilor sociale din lumea veche, pregătind conștiințele pentru desființarea sclaviei și eliberarea oamenilor de sub orice asuprire.

Lupta omienirii pentru desființarea nedreptăților sociale nu-i însă terminată. Orânduirea sclavagistă din epoca apostolică a fost înlocuită cu cea feudală, iar aceasta cu cea capitalistă, trecerea dela una la alta făcându-se printr'un șir de transformări economice din ce în ce mai umanitare. În feudalism, baza raporturilor de producție o formează proprietatea feudalului asupra mijloacelor de producție și proprietatea necompletă asupra producătorului iobag, pe care stăpânul nu-l mai poate omori sau maltrata ca pe un sclav, dar pe care-l poate vinde și cumpăra ca pe orice alt instrument de muncă. În capitalism, muncitorii sunt desrobiți cu totul de dependența personală față de proprietari, dar sunt siliți să-și vândă puterea de muncă în schimbul unor salarii de mizerie și să trudească din greu pentru îmbogățirea continuă a stăpânilor diferitelor întreprinderi industriale și financiare. Această nedreaptă orânduire se continuă și astăzi în viața multor popoare creștine, împărțind pe oameni în stăpâni și slugi, bogați și săraci, exploataitori și exploatați, asupritori și asupriți. Alte popoare au trecut la construirea socialismului, orânduire în care toate mijloacele de producție aparțin întregului popor, raporturile de producție dintre oameni sunt tovarășești, toți oamenii sunt egali în drepturi și în datorii, iar munca este o datorie de onoare pentru oricine.

În aceste noi condițiuni, creștinilor din țările capitaliste le revine sarcina de a continua lupta evanghelică pentru desființarea oricărei forme de exploatare a omului de către om, susținând eforturile muncitorimii pentru întronarea libertății, egalității și fraternității în relațiunile dintre oameni. Celor din țările socialiste sau în drum spre construirea socialismului, le incumbă datoria morală, patriotică și umanitară, de a sta alături de poporul muncitor pentru construirea unei societăți din ce în ce mai bune, mai drepte și mai prospere. Tuturor, li se cere să contribuie activ și din proprie inițiativă la orice efort pentru crearea unei lumi cât mai apropiate de idealul Împărăției lui Dumnezeu. Creștinii care nu iau parte activă la lupta împotriva exploatării omului de către om, împotriva asuprii seme-

nilor lor, împotriva nedreptăților sociale și politice, împotriva cauzelor de învrăjpire dintre oameni și împotriva obstacolelor care întârzie eliberarea, progresul și fericirea popoarelor, se află pe o cale rătăcită nu numai din punct de vedere cetățenesc, ci și din punct de vedere religios, și aceasta pentru simplul motiv că asemenea creștini uită, din nefericire, că toți oamenii sunt fii ai aceluiași Părinte Cereș și că sunt datori, ca atare, să trăiască în pace și în bună înțelegere, împărțind frățește produsele muncii lor și ajutându-se reciproc să se ridice tot mai sus pe căile desăvârșirii trușesti și sufletești.

Pentru împlinirea acestei sacre și permanente misiuni sociale a creștinătății de pretutindeni, îndrumările date de către Sf. Apostol Pavel cititorilor epistolelor sale sunt și astăzi deosebit de prețioase. Ele ne aduc neconștient aminte că toți oamenii sunt egali înaintea lui Dumnezeu, că toți trebuie să-și câștige existența prin muncă cinstită, că exploatarea muncii altora este un păcat aducător de veșnică osândă, că războiul este o monstruoasă, că pacea constituie cea dintâi condiție pentru propășirea vieții creștine și că iubirea de aproapele este suprema poruncă socială a legii divine.

Când cere Tesalonicenilor seduși de false profeții eshatologice să-și reia de îndată ocupațiunile zilnice, Sf. Pavel spune: «Vă poruncim, fraților, în numele Domnului nostru Iisus Hristos, să vă feriți de tot frațele ce umblă fără rânduială și nu după predania pe care au primit-o dela noi. Căci știți voi înșivă cum trebuie să ne urmați; că noi n'am umblat fără rânduială între voi, nici n'am mâncat dela cineva pâine de dar, ci lucrând cu osteneală și trudă noaptea și ziua, ca să nu fim povară cuiva dintre voi... Căci și când eram la voi vă porunceam aceasta, că dacă nu vrea cineva să lucreze, nici să nu mănânce. Pentru că auzim că unii umblă la voi fără rânduială, nimic lucrând, ci iscedind. Unora ca aceștia le poruncim și îi rugăm prin Domnul nostru Iisus Hristos ca, lucrând în liniște, să-și mănânce pâinea lor» (II Tes. III, 6-12);

Când apără, înaintea Corintenilor, câteva din drepturile sale personale — la care, de altfel, a renunțat de bună voie, cu scopul dobândirii tuturor la Evanghelie — el subliniază cu hotărîre demnitatea divină, obligativitatea morală și drepturile firești ale muncii, arătând că atât legea divină, cât și natura însăși rânduiește ca plugarul să se bucure de roadele ostenețelor sale, ca păstorul să mănânce din laptele turmei, ca podgorianul să se hrănească din produsele viei și ca ostașii să se întrețină din salariile pe care le primesc. În acest sens, Apostolul scrie: «Apărarea mea față de cei ce mă judecă aceasta este: Oare n'avem dreptul să mâncăm și să bem?... Cine slujește vreodată în oaste cu leafa sa? Sau cine sădește vie și nu mănâncă din roada ei? Sau cine paște turmă și nu mănâncă din laptele ei? Au doară după obiceiul omeneșc numai grăesc acestea? Oare nu și legea zice la fel? Căci în legea lui Moisi este scris: «Să nu legi gura bouului care treeră». Au doară de boi se îngrijește Dumnezeu? Sau în adevăr pentru noi grăiește? Căci pentru noi s'a scris că cel ce ară trebuie să are cu nădejde, și cel ce treeră cu nădejde trebuie să aibă parte de nădejdea sa... Oare nu știți că cei ce săvârșesc cele sfinte mănâncă dela templu, că cei ce slujesc altarului au parte dela altar? Că așa a poruncit și Domnul...» (I Cor. IX, 3-14).

În epistola către Galateni, vorbind despre egalitatea pe care trebuie s'o realizeze Evanghelia în sânul tuturor popoarelor creștine, Sf. Pavel scrie: «Pentru că toți sunteți fii ai lui Dumnezeu prin credința în Hristos Iisus; căți în Hristos v'ați botezat, în Hristos v'ați și îmbrăcat. Nu mai este Iudeu, nici Elin, nu mai este rob, nici slobod, nu mai este parte bărbătească și femeiască, pentru că voi toți una sunteți în Hristos Iisus» (Gal. III, 26-28).

În prima epistolă către Corinteni, combătând toate actele de nedreptate socială și toate pricinile de vrajbă între creștini, scrie: «Spre rușinea voastră vorbesc... Ci voi înșivă faceți strâmbătate și aduceți pagubă, și aceasta fraților. Sau nu știți că nedreptii nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu? Nu vă înșelați: Nici desfrânați, nici slujitorii idoloilor, nici preacurvarii, nici malahienii, nici sodomii, nici furii, nici lacomi, nici bețivi, nici batjocoritorii, nici răpitorii nu vor moșteni Împărăția lui Dumnezeu» (I Cor. VI, 5, 8, 10).

Pentru reglementarea conduitei celor bogați și pentru mângâierea celor săraci, Apostolul dă ucenicului său Timotei, pe care-l lăsase episcop în Efes, următoarele îndrumări: «Evlavia cu indestulare de sine este însă mare câștig. Căci noi n'am adus nimic pe lume și este învederat că nici nu putem să scoatem ceva; având însă hrană și îmbrăcăminte, vom fi indestulați cu acestea. Iar cei ce vor să se îmbogățească, cad în ispită și în cursă și în multe pofte nesocotite și vătămătoare, care cufundă pe oameni în ruină și în pierzare. Pentru că iubirea de argint este rădăcina tuturor relelor, pe care, pofțind-o unii, au răătăcit dela credință și s'au strâpuns cu multe dureri. Dar tu, omul lui Dumnezeu, fugi de acestea» (I Tim. VI, 6-11); «Iar celor bogați în veacul de acum poruncește-le să nu se semețească, nici să nu nădăjduiască în nestatornicia bogăției, ci în Dumnezeu cel viu, care ne dă d'na belșug toate spre folosință; să facă bine, să se îmbogățească în fapte bune, să fie darnici, cu inimă largă, agonisindu-și temelie bună în veacul viitor, ca să dobândească viața veșnică» (I Tim. VI, 17-19).

Pentru ușurarea condițiilor de muncă solavagistă și pentru pregătirea sufletelor în vederea abolirii sclaviei, el dă următoarele sfaturi: «Stăpânilor, să dați slugilor ce este drept și potrivit, știind că și voi aveți Stăpân în Ceruri» (Col. IV, 1); «Căți sunt robi sub jug, să-i socotească pe stăpânii lor vrednici de toată cinstirea, ca să nu fie hulite numele și învătătura lui Dumnezeu. Iar cei care au stăpâni credincioși, să nu-i disprețuiască sub cuvânt că sunt frați» (I Tim. VI, 1-2); ... «Și voi, stăpâni, la fel să vă purtați față de ei, încetând cu amenințarea, știind că Stăpânul și al lor și al vostru este în ceruri, și că la El nu este părtinire» (Ef. VI, 9). Inutil să mai amintim că aceste înțelepte sfaturi au ferit societatea antică de zguduiri păgubitoare, au sfărâmat lanțurile morale ale sclaviei și au preparat eliberarea treptată a sclavilor, asigurând Bisericii liniștea necesară desfășurării misiunii sale, în cuprinsul imperiului roman și creind conștiința libertății și demnității personale a tuturor oamenilor, conștiință fără de care nicio înnoire socială nu-i posibilă și trainică.

Pe lângă aceste înalte idealuri sociale, pentru înfăptuirea cărora se străduiesc toți oamenii conștienți de menirea lor și toate popoarele dornice de libertate și de propășire, încă o îndatorire uriașă apasă astăzi pe

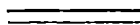


umerii lumii creștine: apărarea păcii și înmulțirea dragostei în lume. Iar dacă pentru ceilalți oameni lupta pentru pace izvorăște din postulatele moralei naturale, pentru creștini ea constituie însăși esența chemării lor în viața socială: aceea de a împuțina răul și moartea, de a înmulți binele și viața și de a înfăptui Impărăția lui Dumnezeu pe pământ.

De aceea Sf. Apostol Pavel spune: «Impărăția lui Dumnezeu nu este mâncare și băutură, ci dreptate și pace și bucurie în Duhul Sfânt; iar cel ce slujește lui Hristos întru acestea este bine-plăcut lui Dumnezeu și încercat pentru oameni. Să urmăm așa dar cele ale păcii și cele spre zidirea unuia către altul» (Rom. XIV, 17-19); sau: «Să umblați cu vrednicie, după chemarea cu care sunteți chemați, cu toată smerenia și blândețea, cu îndelungă răbdare, îngăduindu-vă unii pe alții cu dragoste, silindu-vă să păstrați unirea Duhului în legătura păcii» (Ef. IV, 1-3); sau: «De aceea, îndreptați mâinile cele oboseite și genunchii cei slăbiți și faceți cărări drepte pentru picioarele voastre, ca să nu se abată ceea ce este șchiop, ci mai de grabă să se vindece. Căutați pacea cu toți și sfințenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul» (Evrei. XII, 12-14); «Purtați grijă de cele bune înaintea tuturor oamenilor. De este cu putință, cât ține de voi, fiți în pace cu toți oamenii» (Rom. XII, 17-18), ori: «Nu vă lăsați biruiți de rău, ci biruiți răul cu binele» (XII, 21).

Iar «a îndrepta mâinile cele oboseite și genunchii cei slăbiți», «a face cărări drepte pentru toate picioarele» și a purta grijă de vindecarea tuturor infirmităților, însemnează, în graiu biblic și profetic, a susține toate actele de binefacere și toate inițiativele cu caracter umanitar, adică toate reformele sociale menite să pună capăt ignoranței, bolilor, pauperismului și, în general, oricărei suferințe în viața obștească. Tot astfel, în actuala situație internațională, «a purta grijă de cele bune înaintea tuturor oamenilor» și «a birui răul cu binele» însemnează, înainte de toate, a face parte activă din uriașul front al păcii, care a mobilizat toate forțele morale ale omenirii și a le opune, ca pe un baraj gigantic, forțelor întunericului, zădărniciind planurile criminale ale semănătorilor de ură și ale ațâțătorilor de războaie și ferind popoarele de grozăvia unui nou măcel mondial.

Iată pentru ce adevărații creștini, mergând pe calea de virtute și de lumină trasată de Iisus Hristos, Domnul Păcii, se numără cu cinste între cei mai devotați partizani ai păcii, ai democrației și ai progresului, spre care-i îndeamnă cu stăruință și învățătura Sfântului Apostol Pavel despre menirea Evangheliei în viața socială și în istoria lumii.



## CONTRIBUȚIA LITERATURII TEOLOGICE ROMÂNE LA ÎNȚELEGEREA PERSONALITĂȚII ȘI ACTIVITĂȚII SF. APOSTOL PAVEL

Cu toate că literatura teologică română propriu zisă este de dată relativ nouă, totuși, printre temele pe care le-a atins, chestiunile în legătură cu Sf. Apostol Pavel s'au bucurat de o cinste deosebită. Teologii români, ca și toți ceilalți teologi ortodocși în genere, au văzut întotdeauna în Sf. Apostol Pavel «vasul alegerii», «trâmbița cea bine răsunătoare a Bisericii», «organul Duhului», «propovăduitorul neamurilor», «stâlpul cel neclintit al credinței»—și s'au apropiat de el cu dorința plină de evlavie de a-i înțelege străduințele, de a-i aprofunda învățătura, făcând din ea scară de urcare către înălțimile cele fără de sfârșit ale tainelor dumnezeiești și de a-i imita pilda iubirii lui nesfârșite față de Dumnezeu și de oameni. De pe pedestalul de granit pe care l-a așezat credința curată de veacuri a Bisericii, Sfântul Apostol Pavel propovăduiește peste veacuri: «Fiți imitatori ai mei, după cum și eu sunt al lui Hristos» (I Cor. XI, 1). Numai dând ascultare acestui glas, teologii ortodocși s'au apropiat de marele Apostol al Neamurilor. Dumnezeu a ferit Biserica Ortodoxă de frământările pe care le-au provocat în Apus protestantismul și raționalismul și care au îmbogățit în chip cu totul deosebit literatura teologică referitoare la Sf. Apostol Pavel. Dacă ecoul acestor frământări s'a făcut simțit și în literatura noastră teologică, aceasta s'a întâmplat din nevoia de documentare științifică și din datoria de a constata că datele tradiționale cu privire la această covârșitoare personalitate creștină sunt și rămân nesdruncinate în fața oricăror atacuri venite din partea necredinței.

În cele de mai jos vom căuta să înfățișem contribuția literaturii teologice române la înțelegerea personalității și activității Sfântului Apostol Pavel, trecând în revistă toate studiile mai de seamă care s'au scris în legătură cu el, începând cu al treilea pătrar al secolului trecut. Pentru o mai bună orientare vom orându-i lucrările apărute în limba română în trei mari grupe: I. Lucrări referitoare la viața și activitatea Sf. Apostol Pavel; II. Lucrări referitoare la scrierile Sfântului Apostol Pavel și III. Lucrări referitoare la învățătura Sfântului Apostol Pavel.

### I. LUCRĂRI REFERITOARE LA VIAȚA ȘI ACTIVITATEA SF. APOSTOL PAVEL.

1. Seria lucrărilor în legătură cu Sf. Apostol Pavel o deschide profesorul **Dr. I. Cornoiu**, dela Facultatea de Teologie din București (1885-1914), cu «**Schițe din viața Sf. Apostol Paul**» (publicate în revista «**Biserica Ortodoxă Română**», 1894-1895, pag. 130—153; 264—273; 317—333). Profesorul I. Cornoiu avea o temeinică pregătire în domeniul Noului Tes-

tament, iar activitatea sa didactică a însemnat o dâră luminoasă în literatura noastră teologică începătoare. La îndemnul și sub supravegherea sa, candidații la titlul de licențiat în Teologie au lucrat ani de-a rândul o seamă de lucrări istorico-exegetice nou-testamentare, care pot fi consultate și acum cu folos de lumea noastră clericală și de studenții în Teologie. Deși titlul lucrării prof. Cornoiu ar lăsa să se înțeleagă că am avea de-a face cu fragmente separate din viața Sf. Apostol Pavel, totuși, lucrarea este în întregime de sine stătătoare, înfățișându-ne viața și activitatea marelui Apostol al Neamurilor, pe baza relațiilor din Faptele Apostolilor. Stilul este curgător și cu toate că lucrarea este o lucrare de popularizare, ținuta ei științifică este impecabilă. Pentru că Faptele Apostolilor nu epuizează însă toată viața și toată activitatea Sf. Apostol Pavel, prof. Cornoiu se vede silit, către sfârșitul lucrării sale, să treacă la schițarea științifică a celor din urmă ani ai vieții Apostolului. Astfel, el combate cu argumente puternice părerile teologilor protestanți Hug, Wiesler, Bauer, Schenkel, Mathias și Schaff și stabilește următoarele: După scăparea din închisoarea dela Roma, unde-l lasă Faptele Apostolilor, Sf. Apostol Pavel se duce în Asia Mică, luând cu sine dela Roma și pe Tit. În drum, se abate în Creta, unde, rămânând aproape un an, înființează mai multe comunități. Lasă aici pe Tit, își continuă drumul în Asia Mică, de unde, mai înainte de începerea iernii trimite o epistolă lui Tit. În primăvara anului următor vine la Efes, unde așează ca Episcop pe Timotei și apoi pleacă în Macedonia, de unde scrie lui Timotei prima epistolă. Trece în Grecia și se întâlnește aici, probabil la Corint, cu Sf. Apostol Petru, cu care face împreună călătoria la Roma. Din Roma se duce în Spania, ca să predice și acolo cuvântul lui Dumnezeu, dar în Spania nu rămâne prea mult, deoarece este prins și adus din nou la Roma, în închisoare, de unde, simțindu-și sfârșitul apropiat, scrie lui Timotei cea de a doua epistolă.

2. La trei ani după lucrarea prof. Cornoiu, apare o nouă lucrare asupra Sf. Apostol Pavel. Este studiul prof. Dr. **Const. Chiricescu**, tot dela Facultatea de Teologie din București (1894—1929), intitulat «**Sfântul Apostol Paul, după Sfânta Scriptură**», apărut mai întâi în revista «*Biserica Ortodoxă Română*», 1897-1898, pag. 783—798; 915—945, reproduș în extras, București, 1898, 48 pagini. Viața și activitatea Sf. Apostol Pavel sunt înfățișate aici mult mai sumar decât la Cornoiu și pentru fiecare afirmațiune Chiricescu aduce textele respective, care să o confirme. Ca să fie mai științifică, lucrarea lui Chiricescu pierde stilul curgător, care alcătuiește una din calitățile lucrării lui Cornoiu. Dacă în expunerea împrejurărilor din viața Sf. Apostol Pavel, Chiricescu este mult mai succint, în prezentarea epistolelor pauline el este mult mai larg, înfățișând în rezumat și cuprinsul acestor epistole. Bazându-se pe Filipeni I, 13, 20, 24 și 25, prof. Chiricescu își exprimă părerea că după cei doi ani de ședere la Roma, prima dată, Sf. Apostol Pavel a fost judecat și absolvit. În descrierea ultimilor ani din viața Apostolului, Chiricescu nu se declară hotărât cu privire la călătoria în Spania. Lasă totuși să se înțeleagă că dacă aceasta s'a făcut, ea a avut loc îndată după prima eliberare din închisoarea dela Roma. Epistola către Tit a fost scrisă dela Nicopole, din

Epyr. Lucrarea prof. Chiricescu este o expunere clară și în același timp un dosar cu date scripturistice referitoare la Sf. Apostol Pavel, care poate fi folosit cu ușurință de oricine.

3. O lucrare de proporții mult mai mari este aceea a Pr. Iordan Stoenescu, prezentată la Facultatea de Teologie din București, pentru obținerea titlului de licențiat în Teologie: «Sfântul Apostol Pavel, viața și călătoriile sale misionare», București, 1898, 148 pagini. În prefața lucrării, autorul mărturisește că n'are pretenția să prezinte subiectul ca pe ceva nou; arată izvoarele de care s'a folosit — este prima dată când vedem citați doi autori catolici: Rambaud și Fouard — și aduce mulțumiri prof. Dr. I. Cornoiu, de ale cărui prelegeri s'a folosit și care i-a arătat planul de lucru. Lucrarea Pr. Iordan Stoenescu urmează în genere pe aceea a lui Cornoiu. Se observă lipsurile inerente începuturilor: aparatul critic este defectuos. Deasemenea autorul arată multă nehotărîre în ce privește numele Apostolului, pe care-l numește când Paul, când Pavel.

4. Cam la șapte ani după ce la București se făceau aceste începuturi modeste pentru lămurirea vieții și activității Sf. Apostol Pavel, prof. Dr. Vasile Gheorghiu începe să publice în revista «Candela» un studiu de largă amploare asupra vieții și activității marelui Apostol al Neamurilor (1907, 1908 și 1909). Din punct de vedere științific, lucrarea prof. Gheorghiu poate rivaliza cu orice lucrare teologică similară din Apus, la vremea când a văzut lumina tiparului. Lucrarea apare și în extras: Sf. Apostol Paul, viața și activitatea sa», 1909, 360 pagini. Din nefericire, însă, pentru știința noastră teologică, prof. Gheorghiu nu publică decât partea I-a a vieții și activității Sf. Apostol Pavel, care cuprinde biografia Apostolului dela început și până la sfârșitul călătoriei a doua misionare. Lucrarea aceasta poate fi completată, însă, cu referințele bogate pe care prof. Gheorghiu ni le dă în «Introducerea în Sfintele Cărți ale Testamentului Nou», 1929 (pag. 382—631), cu privire la Sf. Apostol Pavel. Pentru toți cei ce vor căuta în viitor să se ocupe de viața și activitatea Sf. Apostol Pavel, lucrarea prof. Gheorghiu va constitui un ajutor de primul rang, datorită metodei științifice stricte, datelor precise, analizei aprofundate și corecte și stilului ales, de care eminentul profesor dă dovadă în tratarea acestui subiect deosebit de însemnat pentru Teologia și viața creștină.

5. Dacă din punct de vedere doctrinar Sf. Apostol Pavel reprezintă cel mai de seamă îndreptar pentru cel ce vrea să aprofundeze adevărurile creștine, pentru păstorul de suflete el înfățișează cel mai sublim exemplu de misiune pastorală. «În Pavel se lămurește, ca în nimeni altul, ce înseamnă, în adevărata sa măreție, a sluji lui Hristos și a trăi în Hristos. El ceva în el, care covârșește anii vremurilor», zice Pr. Constantin Provian, în lucrarea sa «Sf. Apostol Paul, studiu asupra personalității și activității sale practice», Buzău, 1921, 88 pagini. Studiul Pr. Const. Provian este cel dintâi în Teologia noastră, care privește viața și activitatea marelui Apostol prin prisma nevoilor pastorale ale Bisericii. Scrisă cu pasiunea unui suflet dăruit cu totul lui Hristos, lucrarea Pr. Const. Provian va rămâne totdeauna de actualitate.

6. Un tablou biografic al Sf. Apostol Pavel ne-a înfățișat **I. P. S. Mitropolit Nicolae Bălan al Sibiului**, în lucrarea «**Pavel Apostolul lui Iisus Hristos**», Sibiu, 1931, 57 pagini. Înaltul Ierarh dela Sibiu trasează liniile mari ale vieții Sf. Apostol Pavel, conducându-se de opera lui Konrad Kirch: «Aus dem christlichen Altertum». Lucrarea este rodul unor strădănuțe mai vechi, din timpul când I. P. S. Mitropolit Bălan se găsea ca profesor de Teologie la Sibiu. Stilul vioiu și clar face ca această lucrare să fie accesibilă nu numai clerului ci și masei largi a credincioșilor.

7. Strădaniile Sf. Apostol Pavel pentru încetățenirea învățăturii Mântuitorului Iisus Hristos în lume, ni le înfățișează Prof. **Vasile Ispîr**, într'un articol intitulat «**Sf. Apostol Pavel ca misionar**», publicat în revista «**Biserica Ortodoxă Română**», Nr. 1-3, 1944, pag. 42—61. După ce insistă asupra momentelor principale din activitatea misionară a marelui Apostol, prof. Ispîr arată că singurele norme valabile în răspândirea creștinismului rămân cele date de marele Apostol.

8. Exemplul vieții și activității Sf. Apostol Pavel ca necesitate imperioasă pentru vremurile actuale, îl relevă și Pr. **Nicodim Belea**, într'o meditație, ținută la Sibiu și publicată sub titlul: «**Personalitatea Sf. Apostol Pavel și sufletul modern**», în «**Revista Teologică**» dela Sibiu, 1936, Nr. 3-4, pp. 99—106. Pr. Nicodim Belea se conduce în meditația sa după A. Wortlitscheck: «Paulus und die moderne Seele».

9. Un studiu care consideră viața și activitatea Sf. Apostol Pavel prin prisma cerințelor pastorale de totdeauna ale creștinismului și care se poartă pe aceeași linie cu acela al Pr. Const. Provia, este și acela al Pr. Dr. **Sofron Vlad**, tipărit pe când se găsea ca profesor la Academia Teologică Oradea-Timișoara: «**Un păstor model — Sfântul Apostol Pavel**», Timișoara, 1946, 244 pagini. Lucrarea Păr. Sofron Vlad este o lucrare de maturitate. Ea ne înfățișează pe Sf. Apostol Pavel în împrejurările cele mai de seamă ale vieții și activității sale, accentuând pretutindeni personalitatea pastorală a marelui Apostol și înfățișându-l ca pe un păstor model.

10. Cea mai masivă operă care a apărut în literatura teologică română, în timpul din urmă, asupra Sf. Apostol Pavel este traducerea **Patriarhului Nicodim**, după Lopuhin, a operei teologului R. W. Farrar: «**Viața și operele Sf. Apostol Pavel**», partea I, Mănăstirea Neamțu, 1941, XVIII+638 pagini; Partea II, M-rea Neamțu, 1943, 510 pagini. Din nefericire, din această operă nu au apărut decât primele două părți, care cuprind viața, activitatea și scrierile Sf. Apostol Pavel, dela început și până în anul 57/58, când marele Apostol se găsea pentru a doua oară la Corint, de unde a scris epistola către Romani. Cu această traducere, Patriarhul Nicodim a adus un mare serviciu literaturii teologice române. Cititorul român al operii lui Farrar are la îndemână o lucrare serios documentată științificește, scrisă cu competență, într'un stil plastic și colorat, care nu pierde nimic din frumusețea lui, cu toate că se găsește într'a doua traducere.

11. O altă lucrare asupra Sf. Apostol Pavel o datorăm actualului Rector al Institutului Teologic dela Cluj, Pr. Dr. **L. G. Munteanu**. Este intitulată «**Viața Sfântului Apostol Pavel**», Cluj, 1942, 246 pagini și înfățișează un studiu de Teologie practică și în același timp un studiu destinat masselor largi de cititori. Străduința autorului este de a ne prezenta pe Sf. Apostol Pavel ca pe un exemplu de urmat, în opera de chemare a creștinului zilelor noastre, la o viață nouă cu Hristos și prin Hristos.

În afară de lucrările de mai sus întâlnim în literatura teologică română o seamă de alte lucrări, care se ocupă de momente singuratece din viața și activitatea Sf. Apostol Pavel, sau de diferite chestiuni în legătură cu acestea. Astfel:

12. Momentul prinderii Sf. Apostol Pavel la Ierusalim, căruia i-a urmat trimiterea lui la Roma, pentru a fi judecat, este tratat de Dr. **M. Popescu**, într'un studiu intitulat: «**Câteva cuvinte asupra Apostolului Pavel**», revista «**Biserica Ortodoxă Română**», 1912, pp. 776—781; 863—870; 981—990 și 1913, pp. 27—31. Studiul Dr. M. Popescu, documentat științificește, suferă mult din cauza unui stil deosebit de greoi.

13. Tainica minune din drumul Damascului a atras, pentru prima oară la noi, atenția unui tânăr candidat la titlul de licențiat în Teologie. Este vorba de **Grigore Pișculescu**, care a prezentat Facultății de Teologie din București, ca teză de licență, «**Minunea din drumul Damascului**», București, 1903. Folosindu-se de literatura teologică apuseană asupra acestui subiect și aducând drept contribuție personală o mare putere de pătrundere și un talent literar din cele mai de seamă, autorul izbutește să ne introducă în marea taină din drumul Damascului, care face din prigonitorul Saul unul dintre cei mai înflăcărați Apostoli ai Domnului și vasul cel ales al Duhului Sfânt. Cu această lucrare, gânditorul și literatul său de mai târziu, Gala Galaction, își face o intrare dintre cele mai frumoase pe sub porticul care se îngemănează cu cerul, al Sf. Teologii.

14. Momentul crucial din drumul Damascului este reluat mult mai târziu de către tânărul teolog **Sofron Vlad**, sub forma unei conferințe, ținute la deschiderea cursurilor religioase dela Internatul Teologic din București și apoi publicată sub titlul «**Convertirea Sf. Apostol Pavel**», în revista «**Raze de Lumină**», anul I, Nr. 3, 1929, pp. 161—165 (apărută și în extras, București, 1929). Autorul analizează mai întâi faptul convertirii în sine, pentru ca să arate că în cazul Sf. Apostol Pavel nu poate fi vorba de o convertire naturală. Dacă adevărata convertire înseamnă o «naștere de sus», o schimbare categorică a omului vechi cu cel nou, apoi la nimeni nu se observă lucrul acesta mai bine decât la Sf. Apostol Pavel. Calea convertirii este singurul drum pe care cineva se poate apropia de Mântuitorul, identificându-se cu El. Lucrarea lui Sofron Vlad este totodată confesiunea unui teolog în pragul hirotonei.

15. Tot cu momentul acesta din viața Sf. Apostol Pavel s'a mai ocupat și tânărul licențiat în Teologie **Nicolae M. Ioniță**, care intrând în mo-

nahism și primind numele de Nicodim, a făcut parte din ceata tinerilor monahi culti, dinainte de război, de care se legase cele mai bune speranțe. A murit însă tânăr. Lucrarea lui Nicolae M. Ioniță, intitulată «**Convertirea Sf. Apostol Pavel**», 1932, 114 pagini, este o apologie biblică. În prima parte a lucrării, autorul vorbește despre conversiune în genere, dând definiția, caracterizarea și obiectul convertirii, factorii determinativi și vârsta în convertire, schițând totodată și o scurtă istorie a convertirii. Partea a doua este consacrată exclusiv Sfântului Apostol Pavel. Autorul se ocupă în scurt de copilăria lui Saul, de tinerețea lui și-l urmărește până în drumul Damascului. Trece apoi și analizează faptul convertirii Sf. Pavel, stăruind asupra contradicției istorisirii din Faptele Apostolilor, cap. IX și XII, și arătând că din această aparentă contradicție critica raționalistă a ajuns să formuleze trei ipoteze pentru explicarea inefabilei minuni: ipoteza materialistă, naturalistă și vizionară. După cercetarea critică a acestor ipoteze și după arătarea șubrezeniei lor, autorul trasează credința de veacuri a Bisericii creștine, cu privire la convertirea Sf. Apostol Pavel, pe care — nu putem înțelege pentru care motiv — o înfățișează tot ca pe o ipoteză, numind-o ipoteza supranaturalistă. Lucrarea se încheie cu o bogată bibliografie asupra chestiunii. Cercetarea critică a teoriilor raționaliste și combaterea lor, fie cu argumente istorice, fie cu argumente din rațiune, face din lucrarea aceasta o reușită apologie biblică.

16. Menționăm aici și lucrarea D-lui **Mihail Wieder**: «**Convertirea Sf. Apostol Pavel**», Arad, 1940, 43 pagini. Ieșită din pana unui convertit (Dl. Mihail Wieder a venit la creștinism din mozaism), lucrarea aceasta ar fi putut avea marele merit de a ne introduce mai adânc în tainele formațiunii precreștine a Sf. Apostol Pavel. În parte o și face. Dl. Wieder cugetă însă prea personal marele eveniment al convertirii Sf. Apostol Pavel și ne oferă prea mult din meditațiile sale proprii asupra acestui moment crucial paulin. În felul în care Dl. Wieder concepe evenimentul din drumul Damascului găsim deosebiri pregnante față de doctrina tradițională a Bisericii. Dl. Wieder înlătură cu desăvârșire supranaturalul actului din drumul Damascului, căzând cu aceasta în psihologism: «Cazul de lângă Damasc — zice d-sa — nu era decât o descoperire, o revelație a eului său cel adevărat, cel pregătit, făcut pentru Hristos». Lucrarea D-lui Wieder fiind o lucrare prea liberală și depărtându-se prea mult de spiritul general al Ortodoxiei, trebuie citită cu multe rezerve.

17. O monografie asupra vieții de mai înainte de convertire a Sf. Apostol Pavel ne-a dat Pr. Dr. **Grigore T. Marcu**, actualmente profesor la Institutul Teologic din Sibiu, sub titlul «**Saul din Tars**», Sibiu, 1939, XII+126 pagini. Lucrarea aceasta intenționează să fie numai o parte dintr-o monografie generală asupra vieții și activității Sf. Apostol Pavel, pe care autorul o are în pregătire. Sunt discutate aici toate chestiunile în legătură cu viața marelui Apostol, dinainte de convertire: locul nașterii, instrucțiunea pe care a primit-o, dacă a cunoscut pe Mântuitorul în trup, participarea la lapidarea Sf. Arhidiacon Ștefan și pornirea cu gânduri pustiitoare către Damasc; apoi înfățișarea fizică a Sf. Apostol,

dacă a fost sau nu căsătorit și boala de care suferea. Menținându-se pe teren științific, lucrarea Pr. Dr. Gr. T. Marcu, datorită stilului curgător cu care este scrisă, poate fi un instrument de informație pentru orice cleric sau mirean cult. Cu ea autorul a adus o contribuție din cele mai valoroase la lămurirea vieții și formației precreștine a marelui Apostol.

18. O monografie de proporții mult mai mari este aceea pe care ne-a dat-o Dl. Profesor **Justin Moisescu**, «Sf. Apostol Pavel în Atena», Iași, 1946, 228 pagini. (Extras din revista «Candela», 1946). Dl. Justin Moisescu a avut fericitul prilej, în timpul studiilor D-sale la Atena, să cerceteze în deaproape areopagul, dela picioarele Acropolei, cât și vechea agora, în care marele Apostol al Neamurilor își va fi început discuțiunea cu cetățenii Atenei, discuțiune care, în chip necesar avea să-l ducă înaintea areopagului, forul cel mai înalt de judecată din Atena antică. Călcare pe urmele marelui Apostol și cercetarea adâncă, pe bază de izvoare, a stării culturale și religioase a Atenei dela jumătatea secolului I după Hristos, contribuie din plin la înțelegerea cadrului în care are loc activitatea Sf. Apostol Pavel la Atena. Dl. Justin Moisescu ne dă în a doua parte a lucrării sale un comentariu foarte amănunțit al pericopei din Faptele Apostolilor XVII, 16—34, iar în partea a treia discută problema autentității cuvântării Sf. Apostol Pavel din areopag, conchizând cu cuvintele lui Curtius: «Cine pune în discuție valoarea istorică a referatului asupra lui Pavel la Atena, smulge una din paginile cele mai însemnate ale istoriei omenirii». Prin bogatul material informativ pe care îl aduce, prin metoda exegetică-științifică pe care o folosește și prin stilul împodobit în care este alcătuită, lucrarea D-lui prof. Justin Moisescu face cinste literaturii teologice române.

19. Momentul dramatic al despărțirii Sf. Apostol Pavel de bătrânii Bisericii, care a avut loc la Milet, în cursul călătoriei către Ierusalim, unde avea să fie prins și închis, (Fapt. Ap. XX, 1738), este discutat de Ec. **I. C. Beldie**, în broșura «Sf. Apostol Pavel și păstorii din Milet», Galați, 1930, 61 pagini.

20. Tot Ec. Dr. **I. C. Beldie**, urmărind în deaproape pe toți aceia cari au venit în contact cu marele Apostol, din momentul când și-a început activitatea misionară și până când, găsindu-se pentru a doua oară la Roma, nu a mai putut avea legături cu nimeni, a scris «Insoțitorii Sf. Apostol Pavel în misiunile sale», 1940, 24 pagini.

Nici problemele de cronologie paulină nu au rămas străine de literatura teologică română. Este drept că până la 1895, data găsirii inscripției dela Delfi, sincronizarea evenimentelor din viața Sf. Apostol Pavel cu cele din istoria universală se putea face numai cu greu. Dela această dată munca cercetătorilor în domeniul vieții Sf. Apostol Pavel are un punct de sprijin sigur.

21. Cel care a făcut cunoscută pentru prima oară la noi inscripția dela Delfi a fost Gala **Galaction**, într'un studiu intitulat: «**Inscripția dela Delfi (anul întâlnirii Sf. Apostol Pavel cu proconsulul Galion)**», revista



«Biserica Ortodoxă Română», 1923, Nr. 5 (503), Febr., pp. 321—327. Gala Galaction urmează în deaproape lucrarea lui Deismann: Der Proconsulat des L. Junius Gallio: eine epigraphische Studie zur absoluten Chronologie des Paulus (anexă la Paulus). Pe baza acestei inscripții Gala Galaction conchide că anul înfățișării Sf. Apostol Pavel înaintea tribunalului lui Galion este anul 51. Autorul nu urmărește mai departe punerea în concordanță a celorlalte evenimente din viața Sf. Pavel cu data aceasta sigură pe care o află.

22. Un pas mai departe în ceea ce privește cronologia paulină îl face Pr. Const. Nonea, în lucrarea sa «Cum se poate orândui cronologia vieții Sf. Apostol Pavel pe baza inscripției dela Delfi», Iași, 1935, 44 pagini. Pr. Const. Nonea studiind inscripția, ajunge la concluzia că anul întâlnirii Apostolului cu Galion este anul 53, Iunie-Iulie. Plecând apoi dela această dată, stabilește timpul întâmplărilor mai de seamă din viața Apostolului atât mai înainte de întâlnirea cu Gallion, cât și după aceasta. Cu toate că nu este suficient de motivată științificește, lucrarea Pr. Const. Nonea înseamnă o contribuție apreciabilă la înțelegerea cronologiei pauline.

23. Un studiu mult mai complet asupra stabilirii în timp a momentelor celor mai de seamă din viața și activitatea Sf. Apostol Pavel este acela al Diac. Dr. N. I. Nicolaescu, actualmente profesor la Institutul Teologic din București, intitulat «Cronologia paulină», București, 1942, 32 pagini. (Extras din revista «Biserica Ortodoxă Română», 1942, Nr. 5-6, Mai-Iunie). Urmărind cu metodă științifică riguroasă toate datele scripturistice privitoare la marele Apostol și sincronizându-le cu evenimentele istorice din afara Noului Testament, Diac. Prof. N. I. Nicolaescu aduce valoroase contribuții personale în ceea ce privește fixarea a o seamă de date din viața Sf. Apostol Pavel. O atenție deosebită acordă autorul împrejurărilor care au prilejuit apariția epistolelor pauline. Lucrarea îndeplinește toate condițiunile pe care le cere o operă științifică: este clară, exactă și pe deasupra concisă.

24. Luând ca bază scrisoarea unui medic roman Aesculapius Cultellus către neptul său Claudius Ensa, pe care o publică Hendrik Willem van Loon în «Istoria Omenirii», scrisoare care ar data din anul 815 dela întemeierea Romei, adică 62 dela Hristos, Pr. Victor Ungur, într'un studiu cu privire la «Sfârșitul vieții Apostolului Pavel», «Revista Teologică», 1936, Nr. 1-2, Ianuarie-Februarie, pp. 35—52, răstoarnă toate datele tradiționale care împing moartea marelui Apostol către anul 67/68, susținând că moartea Sf. Apostol Pavel s'a întâmplat în anul 62 și că nu se datorează vreunei prigoniri sau pedepse din partea autorității romane, ci că, eliberat din închisoare și pornind să iasă din Roma, împreună cu Luca și cu alți însoțitori ai săi, a fost atacat și ucis mișelește împreună cu aceștia de conaționali săi, dușmanii săi de moarte și că o nobilă romană, Lucina, i-ar fi îngropat pe toți pe domeniul său de pe via Appia.

25. Problema autenticității scrisorii lui Aesculapius Cultellus către nepotul său Cladius Ensa, căpitan în cohorta a 7-a galică și a scrisorii răspuns pe care acesta numai după șase săptămâni o trimite ucenicului său,

dela Ierusalim, cu știri referitoare la Sf. Pavel, adunate de acolo, o pune la câțiva ani după apariția studiului Pr. Victor Ungur, Diaconul **I. Pulpea**, în timpul de față lector la Institutul Teologic din București, în «**Mărturii profane despre Sf. Apostol Pavel și Mântuitorul Iisus Hristos**, revista «**Biserica Ortodoxă Română**», 1941, Nr. 11—12, pp. 656—665. Diaconul I. Pulpea observă, pe bună dreptate, că Hendrik Willem van Loon, care publică pentru prima dată cele două scrisori, nu ne indică documentul original după care le-a tradus și nici nu ne dă vreo informație bibliografică asupra lui, pentru a vedea, în urma unei cercetări critice, dacă sunt sau nu autentice.

26. Nu lipsește din literatura teologică română nici privirea de ansamblu asupra caracterului marelui Apostol. O datorăm marelui teolog al Bisericii noastre, profesorului Ioan Mihălcescu, Mitropolitul Irineu de mai târziu al Moldovei, și este intitulată «**Caracterul Sf. Apostol Pavel**», revista «**Biserica Ortodoxă Română**», 1915, Nr. 5, August, pp. 494—510. Stilul limpede și expunerea curgătoare a prof. Mihălcescu face din această lucrare de sinteză asupra Sf. Apostol Pavel una dintre cele mai de seamă contribuții ale literaturii teologice române la înțelegerea personalității Apostolului Neamurilor.

## II. LUCRĂRI REFERITOARE LA SCRIERILE SF. APOSTOL PAVEL.

Printre lucrările referitoare la scrierile Sf. Apostol Pavel, apărute în literatura teologică română, deosebim: a) Comentarii traduse; b) Comentarii și lucrări isagogice generale, alcătuite în limba română; c) Lucrări de introducere, traducere și comentariu originale la epistolele pauline în parte și d) lucrări despre diferite chestiuni în legătură cu epistolele Sf. Apostol Pavel.

a) **Comentarii traduse.** Doi comentarii clasici au atras îndeosebi atenția teologilor români: **Sf. Ioan Hrisostom și Teofilact, Arhiepiscopul Bulgariei.**

Sf. Ioan Hrisostom, cel mai de seamă interpret al gândurilor pauline, din perioada patristică, a fost făcut accesibil cititorilor români, prin traduceri făcute de:

27. **Constantin Morariu**, care a publicat: «**Traducerea comentariilor Sf. Ioan Hrisostom la epistolele Apostolului Pavel către Tit și Filemon**», Gherla, 1888.

28. **Constantin Morariu și Ștefan Saghin**, cari au publicat în revista «**Candela**», începând cu anul 1887 și până în anul 1893, **21 Omilii ale Sf. Ioan Hrisostom la epistola către Romani**, iar în anul 1894, tot în această revistă, **4 Omilii la epistola I Timotei**. Traducerea este făcută după edițiunea din Migne a textului grecesc, traducătorii folosindu-se totodată de traducerea latină din Migne și de traducerea germană a lui I. Wimmer, Kempten, 1883.

29. Tot **Constantin Morariu și Ștefan Saghin**, concomitent cu ceea ce au publicat în revista «**Candela**», au mai tipărit «**Traducerea omiliilor**

**Sf. Ioan Hrisostom la epistola Apostolului Pavel către Romani», 1889.** Traducerile acestea sunt cele dintâi traduceri românești publicate, din Sf. Ioan Hrisostom. Prin conținutul lor teologic și moralizator ele au avut o influență dintre cele mai binefăcătoare asupra clerului, care primea astfel un material inepuizabil, necesar în desfășurarea activității pastorale.

O operă de o deosebită însemnătate pentru literatura teologică română, care s'a bucurat de o circulație mult mai mare și care a fost apreciată elogios, a fost aceea întreprinsă de fostul Episcop al Romanului, **Theodosie Athanasiu**, încă de pe când se găsea ca egumen al Sf. Spiridon, la Iași. El a dăruit literaturii teologice române, într'un răstimp de 22 ani, toate omiliile Sf. Ioan Hrisostom la cele 14 epistole ale Sf. Apostol Pavel. Bun cunoscător al limbei grecești, ca unul ce-și făcuse studiile și-și luase titlul de licențiat în Teologie la Atena (1899), a început, îndată după întoarcerea în țară, la îndemnul profesorului C. Erbiceanu, munca dărză și a tradus și publicat, începând cu anul 1901 și sfârșind cu 1923, în nouă volume, toate omiliile. Sf. Ioan Hrisostom la epistolele pauline, după cum urmează:

30. **Comentariile, sau explicarea epistolei către Galateni, Iași, 1901.**

31. **Comentariile, sau explicarea epistolei către Filipeni, (cu biografia Sf. Ioan Hrisostom și o privire asupra activității literare a Sfântului, întocmite de traducător după izvoare grecești), București, 1904.**

33. **Comentariile sau explicarea epistolelor către Coloseni și I-II Tesaloniceni, București, 1905.**

34. **Comentariile sau explicarea epistolei către Romani, București, 1906.**

34. **Comentariile sau explicarea epistolei I către Corinteni, București, 1908.**

36. **Comentariile sau explicarea epistolei II către Corinteni, București, 1910.**

37. **Comentariile sau explicarea epistolelor I-II către Timotei, Tit și Filimon, București, 1911.**

38. **Comentariile sau explicarea epistolei către Ebrei, București, 1923** (cu o precuvântare a autorului și viața și activitatea celui întru sfinți părintelui Ioan Chrisostom, Arhiepiscopul Constantinoplei).

Calitativ, traducerea fostului Episcop al Romanului este superioară traducerilor făcute anterior. Traducerea lui Theodosie Athanasiu va rămâne încă multă vreme unicul izvor din care se vor putea adăpa doritorii de a cunoaște gândurile Sf. Apostol Pavel în cea mai autentică interpretare și cari sunt lipsiți de cunoștința limbii grecești. O retipărire a lor, care se face din ce în ce mai simțită, ar pune desigur și problema revizuirii limbii în care au fost traduse. Munca și râvna fostului egumen dela Spiridonia din Iași, de la Precista Mare din Roman și Episcop al Romanului, constituie un exemplu vrednic de urmat de toți

bunii cunoscători ai limbii grecești din țară, cari au chemarea de a îmbogăți literatura teologică română cu mulțimea operelor neprețuite ale literaturii patristice, considerată sub toate aspectele ei.

Celălalt comentator al epistolelor Sf. Apostol Pavel, Teofilact, Arhiepiscopul Bulgariei, care urmărește în deaproape pe Sf. Ioan Hrisostom și pe Teodoret al Cirului, a fost redat în românește, după traducerea în greaca nouă făcută de Nicodim Aghioritul — care a îmbogățit-o cu diferite însemnări — de **Mitropolitul Moldovei, Veniamin Costache**. Traducerea aceasta, care este cea mai veche traducere în românește a unor tâlcuiri complete la epistolele Sf. Apostol Pavel, este, după cum arată fostul Episcop al Râmnicului și Mitropolit Primat de mai târziu, Atanasie Mironescu, în precuvântarea la primul volum «Cel din urmă document al muncii uriașe ce desfășură Veniamin pentru învațarea literaturii bisericești în limba patriei». Intr'adevăr, Mitropolitul Veniamin Costache, care moare la 18 Decembrie 1846, a început traducerea primului volum din această operă la 27 Noembrie 1845; pe aceea a volumului al doilea la 23 Februarie 1846, iar pe aceea a volumului al treilea la 1 Iunie 1846. Astfel, după cum se spune în precuvântare, «N'a ținut seamă nici de slăbiciunea vederii, nici de sfârșirea glasului, nici de tremurarea mâinilor, nici de amortirea picioarelor, nici de sleirea puterilor. A tradus înainte, de dimineață până seara, din zi în zi, așa că termină lucrarea, când nu mai avea nici două luni depline de trăit». Traducerea Mitropolitului Veniamin Costache s'a păstrat în manuscris până în anul 1903, când în vederea comemorării a o sută de ani dela înființarea Seminarului dela Socola, care purta numele marelui Mitropolit, Sf. Sinod a luat hotărârea să o publice, însărcinând cu îngrijirea publicării pe Atanasie Mironescu, pe atunci Episcop al Râmnicului. În felul acesta, datorită strădaniilor de traducător ale lui Veniamin Costache, literatura teologică română s'a îmbogățit cu o nouă operă de valoare: Tâlcuirile lui Teofilact, prelucrate de Nicodim Aghioritul, care apar sub titlul:

**39. Trimiterile cele patrusprezece ale slăvitului și prealăudatului Apostol Pavel, tâlcuite elinește de Fericitul Teofilact Arhiepiscopul Bulgariei. Tâlmăcite în limba cea obicinuită acum grecească și împodobite cu feurite însemnări de Nicodim Aghioritul. Traduse în limba română de Veniamin Costache: Tom. I (Epistola către Romani și I-a către Corințeni), București, 1904, LVIII+576 pagini; Tom. II (Epistola II-a către Corințeni, Galateni, Efeseni, Filipeni și Coloseni), București, 1905, 645 pagini și Tom. III (Epistola I și II către Tesaloniceni, I și II către Timotei, Tit, Filimon, Evrei), București, 1906, 704 pagini.**

Traducerea lui Veniamin Costache este strict literară. Urmărind în deaproape textul și grăbindu-se să termine traducerea cât mai curând, traducătorul nu a mai avut timpul necesar pentru a o revedea. Din cauza aceasta ea este, în multe părți, întunecată și lasă de dorit. De altfel, însăși limba românească a suferit o oarecare schimbare în decursul veacului care ne desparte de când a fost făcută traducerea. Înainte de începerea fiecărei epistole găsim redată de Nicodim Aghioritul pricina trimiterii epistolei, după Hrisostom, Teofilact și Ecumeniu. Tâlcuirea propriu zisă, la fiecare verset din epistole, privește fie cuvintele, fie propozițiunile și

expresiunile din versete. În josul paginilor se găsesc bogatele însemnări ale lui Nicodim Aghioritul.

b) **Comentarii și lucrări isagogice generale, alcătuite în limba română, avem:**

40. **Comentariul Dr. Iosif Olariu**, fost profesor de Teologie la Caransebeș, publicat în două volume și anume: Vol. I: **Epistolele Sf. Apostol Pavel către Romani, Corinteni, Galateni și Efeseni**, Caransebeș, 1910, 742 pagini și Vol. II: **Explicarea epistolelor Sf. Apostol Pavel către Filipeni, Coloseni, 1-2 Tesaloniceni 1-2 Timotei, Tit, Filemon și Ebrei**, Caransebeș, 1913, 480 pagini. Comentariul lui Olariu este un comentariu științific, după modelul marilor opere asemănătoare. Dependența lui de acestea este foarte vizibilă, încât după cum a observat fostul prof. Har. Roventza, el este în majoritate o prelucrare după Bisping. Cu toate acestea, cele două volume de comentarii ale lui Olariu au umplut un mare gol în literatura teologică română și au îndrumat generații de preoți și de studenți către înțelegerea chiar și a celor mai grele locuri din epistolele Sf. Apostol Pavel, punându-le la îndemână un aparat critic de documentare.

41. Un studiu isagogic la epistolele pauline ne-a dat apoi Iconomul stavrofor **P. Romanescu**, în lucrarea intitulată **«Epistolele Sf. Apostol Paul, studiu istorico-exegetic»**, Focșani, 1912, 176 pagini. Lucrarea aceasta, care dă în rezumat toate chestiunile în legătură cu epistolele pauline, este scrisă curgător și poate fi cercetată cu folos de cei ce voiesc să înceapă temeinic studiul epistolelor pauline.

c) **Lucrări de introducere, traducere și comentariu originale, la epistolele pauline în parte.** Pentru a putea avea o privire de ansamblu asupra lucrărilor de introducere, traducere și comentariu, ca și asupra lucrărilor istorico-exegetice originale, la epistolele Sf. Apostol Pavel în parte, vom grupa, mai jos, aceste lucrări după ordinea în care se găsesc crânduite în Noul Testament epistolele pauline. Astfel:

Cu **epistola către Romani** s'a ocupat:

42. **Dr. Vasile Gheorghiu**, în studiul său: **Epistola către Romani a Sf. Apostol Paul — Introducere, traducere, comentariu**, Ed. II, 1938, IX+47+368 pagini. Prof. Gheorghiu începuse, încă din anul 1914 să publice în revista «Candela» un scurt comentariu la epistola către Romani. Războiul a întrerupt însă publicarea. În primăvara anului 1923, prof. Gheorghiu a scos de sub tipar, în volum, partea I-a a acestui comentariu. Partea II-a a comentariului a apărut în anul 1924. Ediția a doua a acestei opere se înfățișează complet refăcută și adăugită. O parte din acest comentariu și anume paralela între păcat și grație, a apărut în revista «Candela», în anul 1937. În introducere, autorul ne redă cuprinsul epistolei și discută toate problemele în legătură cu autenticitatea, cititorii primi ai epistolei, motivul și scopul scrierii, timpul și locul când a fost scrisă, integritatea epistolei, adăugând o listă aproape completă de tot ce s'a publicat mai de seamă, până la apariția acestei lucrări, în legătură cu epistola către Romani. După aceasta urmează comentariul propriu zis al epistolei, care decurge după împărțirea metodică tradițională: preliminarii,

partea dogmatică, partea parenetică și încheiere. Prof. Gheorghiu s'a străduit să desprindă pretutindeni gândurile și sentimentele pe care Sf. Apostol Pavel le-a așternut pe hârtie, în această epistolă. Faptul că aparatul critic științific nu este exagerat, face ca lucrarea să fie ușor de străbătut. Autorul trece peste chestiunile care privesc istoria exegezei acestei epistole. Când este vorba însă de stabilirea doctrinei ortodoxe față de celelalte confesiuni, autorul stăruie îndeajuns, punând în evidență credința de veacuri a Bisericii Ortodoxe și combătând falsele interpretări. Scrisă cu competența teologului consumat, lucrarea prof. Gheorghiu constituie o operă de mare valoare pentru literatura teologică română.

**Cu epistola I către Corinteni, s'a ocupat de curând:**

43. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, într'un studiu de o frumoasă ținută științifică, publicat în revista «Studii Teologice», seria II, București, 1951, Ianuarie-Februarie, pp. 61—99, sub titlul: **Actualitatea Epistolei I-a către Corinteni a Sf. Apostol Pavel**. Într'o primă parte introductivă, Diac. Prof. Nicolaescu discută toate chestiunile prealabile în legătură cu epistola: Ne înfățișează Corintul de pe vremea Sf. Apostol Pavel, vorbește despre întemeierea Bisericii din Corint, arată caracterul acestei Biserici, motivele care au determinat pe marele Apostol să scrie Corintenilor această primă epistolă, timpul și locul scrierii și destinatarii ei, după care stabilește autenticitatea epistolei, integritatea, unitatea și textul, înfățișându-ne în rezumat cuprinsul ei. Într'o a doua parte a studiului său, Diac. Prof. Nicolaescu trece la comentarea cuprinsului epistolei. Cu toate că împărțirea metodică a epistolei rămâne cea tradițională, totuși, comentarul se înfățișează ca ceva cu totul nou, deoarece Diac. Prof. Nicolaescu nu explică textul epistolei verset cu verset, ci, înfățișându-ne ideea principală dintr'un grup de versete, stăruie asupra ei, arătându-i valoarea. Spațiul restrâns al revistei nu a îngăduit autorului să ne dea deocamdată decât explicarea primei jumătăți a epistolei. Un promițător «va urma» ne îndreptățește să credem însă că autorul va publica în curând și explicarea celeilalte jumătăți a epistolei. Lucrarea Diac. Prof. Nicolaescu umple un mare gol în literatura noastră teologică și este un model de cum pot fi interpretate scrierile Sf. Apostol Pavel spre cât mai mare folos al slujitorilor Bisericii.

**Asupra epistolei II către Corinteni, nu s'a scris niciun studiu mai mare de ansamblu. Menționăm numai:**

44. Studiul Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, intitulat: **II Corinteni, XIII, 7—9a**, București, 1938, 38 pagini (extras din revista «Studii Teologice», anul 1938-1939). Comentând locul acesta, autorul trece în revistă, prin prismă critică, toate ipotezele propuse, îndeosebi de critica raționalistă, cu privire la boala de care suferea Sf. Apostol Pavel. Studiul Diac. Prof. Nicolaescu s'a bucurat de o apreciere foarte elogioasă, fiind găsit ca «mostră de exegeză conștiințioasă și cumpătată, de o rară valoare apologetică» (Gr. T. Marcu).

**Despre epistola către Galateni, au scris:**

45. **Pantelimon Romanescu: Studiu istorico-exegețic asupra epistolei**

**către Galateni**, București, 1902, Este o teză pentru obținerea titlului de licențiat în Teologie, la Facultatea de Teologie din București.

46. Prof. Dr. Vasile Gheorghiu: **Adresații epistolei către Galateni**, studiu isagogic, 1904, 168 pagini (retipărire din «Candela», 1904). Autorul înfățișează teoriile propuse cu privire la adresații epistolei către Galateni și după ce le supune criticii, se declară pentru teoria galatică nordică. Este o lucrare de erudiție, astăzi dificilă la citit din cauza idiotismelor, incongruențelor în construcție și inconsecvențelor în ortografie, pe care le recunoaște de altfel și autorul, în precuvântarea lucrării.

47. Econ. I. C. Beldie: **Epistola către Galateni, texte și comentariu**, București, 1926, 47 pag. (publicată mai întâi în Rev. Bis. Ort. Rom. 1926, 4 (541) pag. 184-191). În lămurirea locurilor dificile ale epistolei, autorul recurge la textul grec, iar uneori aduce chiar cuvintele ebraice respective. Lucrarea poate fi cercetată cu folos de începătorii în ale Teologiei.

48. Dr. L. G. Munteanu: **Epistola Sf. Apostol Pavel către Galateni, comentariu**, Cluj, 1940, 132 pag. Autorul tratează mai întâi, succint, toate problemele isagogice în legătură cu această epistolă, iar în comentariu insistă în deosebi asupra problemelor pe care le ridicaseră în mijlocul acestei comunități rătăcirile iudaizanților. Scrisă bine și documentată temeinic, lucrarea Păr. Dr. L. G. Munteanu este un valoros instrument de pătrunderea înțelesului adânc al epistolei și pentru aceasta o prețioasă călăuză exegetică.

#### Cu epistola către Efeseni s'au ocupat:

49. Manea Florea, care a prezentat la Facultatea de Teologie din București, pentru obținerea titlului de licențiat, teza: **Studiu istorico-exegetic asupra epistolei către Efeseni**, București, 1904.

50. Păr. Prof. I. Popescu Mălăești, care a publicat: **Explicarea epistolei către Efeseni**, în Rev. Bis. Ort. Rom. 1925, pag. 69—75; 131—137; 196—201; 329—335; 522—530. Explicarea, Păr. Prof. I. Popescu Mălăești are un pronunțat caracter de popularizare.

51. Prof. N. Colan (actualul P. S. Episcop al Clujului), care a tipărit **Cartea Sf. Apostol către Efeseni**, în Anuarul Academiei Teologice Andreiene dela Sibiu, anul 1928/1929, pag. 40—72. Lucrarea aceasta este, după cum spune și autorul, numai o introducere la comentariul propriu zis al epistolei. Nu știm dacă comentariul, pe care autorul îl anunță într-o notă că va apare în curând, a văzut lumina tiparului.

52. Păr. Prof. Haralambie Roventă, care a publicat **Epistola către Efeseni a Sf. Apostol Pavel, Introducere și comentariu**, București, 1929, 152 pag. Cu studiul acesta autorul deschidea seria explicării, după metodele științifice cele mai noi, a epistolelor Sf. Apostol Pavel. Inceputul acesta plin de promisiuni, nu a putut fi dus însă până la capăt, din cauza morții timpurii a celui ce-l făcea. Lucrarea Păr. Haralambie Roventă este un model de cercetare și lămurire conștiințioasă a gândurilor marelui Apostol al Neamurilor, din această epistolă și a tuturor chestiunilor în legătură cu ea.

53. Tot Păr. Prof. Haralambie Rovența, ne-a mai dat Prologul epistolei către Efeseni. Comentariu la Efeseni, cap. I, 3—14, în Rev. Bis. Ort. Rom. 1929 pag. 524—537.

Despre epistola către Filipeni au scris:

54. Dumitru M. Teodorescu: Studiu istorico-exegetic asupra epistolei către Filipeni, București, 1905, 84 pag. Este o teză de licență.

55. Diac. Dr. N. I. Nicolaescu: Introducerea în epistola către Filipeni a Sf. Apostol Pavel. Captivitatea Sf. Apostol Pavel în Efes, București, 1942, 144 pag. Lucrarea aceasta, care este o teză de doctorat, discută în chip critic toate problemele introductive în legătură cu epistola. Autorul demonstrează existența istorică a captivității Apostolului la Efes mai înainte de arestarea sa la Ierusalim și dovedește că această epistolă a fost scrisă dela Efes, în luna Februarie a anului 56.

Despre epistola către Coloseni au scris:

56. Dumitru Popescu-Moșoia: Studiu istoric-exegetic asupra epistolei către Coloseni, București, 1901, 88 pag.

57. Păr. Prof. Haralambie Rovența: Epistola către Coloseni — Introducere și comentar, București 1946, 128 pag. Lucrarea aceasta, care are ca subtitlu «Evanghelia în luptă cu începutul ereziilor», este a treia lucrare, din ciclul inaugurat de Păr. Rovența. Ea se termină de tipărit, după moartea autorului, întâmplată la 17 Iunie 1946. Din punct de vedere al metodei științifice, lucrarea aceasta se prezintă, ca și cea dela pct. 52. Claritatea și documentarea ni-l arată pe profesorul consumat în deslușirea corectă a gândurilor Sf. Apostol Pavel.

Cu epistola I către Tesaloniceni s'a ocupat:

58. Păr. Prof. Haralambie Rovența, care a publicat: Epistola întâia către Tesaloniceni — Introducere și Comentar, București, 1938, 164 pag. Lucrarea aceasta, care are aceleași merite mari ca și celelalte două de mai sus, are la sfârșit, în rezumat, ideile de doctrină și viață creștină din epistolă și două îndăce: unul de cuvinte grecești, iar altul de nume și cuvinte.

Cu epistola I și II către Tesaloniceni s'a ocupat:

59. N. Popescu Ulmu, care a prezentat ca teză pentru obținerea titlului de licențiat în Teologie: Studiu exegetico-critic asupra Epistolelor I și II către Tesaloniceni, București, 1905, 90 pag. După prezentarea în scurt a problemelor introductive legate de aceste epistole, autorul trece la exegeza epistolelor, stăruind în chip deosebit asupra învățaturii despre Parusia Domnului.

Asupra Epistolei I Către Timotei au scris:

60. Const. Erbiceanu, fost profesor la Facultatea de Teologie din București, Epistola I a Apostolului Pavel către Timotei, în revista «Biserica Ortodoxă Română», 1912, pp. 445—452. Erbiceanu dă textul grec din cap. I, 1—20 pe o coloană și traducerea românească pe alta, după care trece și face «Interpretări de cuvinte». Autorul continuă inter-



pretările de cuvinte și într'un alt articol, publicat tot în revista «Biserica Ortodoxă Română», același an (1912), pp. 536—546).

61. **Const. Drugescu: Studiu istorico-exegetic asupra Epistolei I către Timotei**, București, 1905, 98 pagini. Teză de licență. Autorul arată că pentru necesitățile suflotești ale celui ce intră în cler, epistola I către Timotei dă răspunsul asupra datoriiilor slujbei și calităților pe care trebuie să le împlinească. Studiind această epistolă, autorul a urmărit în primul rând o documentare proprie în vederea intrării sale în cler.

**Cu epistola II către Timotei s'a ocupat:**

62. **Ștefan N. Burilescu**, care a prezentat ca teză pentru obținerea titlului de licențiat în Teologie: **Studiu istorico-exegetic asupra Epistolei II către Timotei**, București 1905, 64 pagini. În concluzie, se arată că epistola aceasta se poate compara cu testamentul unui tată către fiul său.

**Despre epistola către Tit au scris:**

63. **Gheorghe Stoian: Studiu istorico-exegetic asupra epistolei către Tit**, București, 1906. Teză de licență.

64. **Ec. I. C. Beldie: Epistola către Tit, introducere, traducere și comentariu**, București, 1928, 128 pagini. Este lucrarea de doctorat a Pr. Beldie. Ea arată o temeinică pregătire științifică. După chestiunile introductive și după bibliografia respectivă, autorul trece la comentariul propriu zis. Este redat textul grecesc pe o colcană și traducerea autorului pe alta, la fiecare din unitățile metodice în care este împărțită epistola.

65. **Pr. Prof. Grigorie T. Marcu: Epistola Sf. Apostol Pavel către Tit. Introducere, text și comentariu**, Sibiu, 1947.

**Asupra epistolei către Filimon, a scris:**

66. **Prof. Nicolae Colan: Sf. Pavel către Filimon — creștinismul și sclavia** —, Sibiu, 1925, 36 pagini. Autorul arată că tema pe care o debata Apostolul în această epistolă nu este numai împăcarea prietenului său din Colose cu sclavul acestuia Onisim, ci că este o temă principală a creștinismului genuin, pe care marele Apostol o pune în evidență și în alte locuri din epistolele sale. Sf. Pavel împacă ordinea socială a antichității cu Evanghelia lui Hristos, prin punerea în funcțiune a dragostei creștine.

**Asupra epistolei către Evrei au scris:**

67. **Arhiepiscopul Callistrat Orleanu Bărlădeanu: Ebreii și epistola adresată lor de Sf. Apostol Pavel**, în revista «Biserica Ortodoxă Română», 1905/1906, pp. 15—28. Articolul acesta este continuat de un altul, **Divinitatea epistolei Sf. Apostol Pavel către Ebrei**, tot în revista «Biserica Ortodoxă Română», 1905/1906, pp. 140—152.

68. **Platon Ciosu: Studiu istorico-exegetic asupra epistolei către Ebrei**, București, 1900. Teză de licență.

69. **Pr. Prof. Har. Roventza: Cine a scris epistola către Ebrei?, M-rea Cernica**, 1933. Infățișând discuțiunea cu privire la autenticitatea epistolei către Evrei și cercetând critic teoriile raționaliste, autorul trece și do-

vedește autenticitatea, folosindu-se în acest scop mai ales de argumentele interne. Autorul se arată un foarte bun cunoscător nu numai al teologiei pauline, ci și al lexicului și stilului paulin.

70. Menționăm aici și prelucrarea Pr. G. F. Ciușanu, făcută după A. F. Maunoury: **Comentariul asupra epistolei Sf. Apostol Pavel către Ebrei**, Craiova (fără dată), 216 pagini. Prelucrarea constă în aceea că traducând lucrarea lui Maunoury, Pr. G. F. Ciușanu a lăsat la o parte «tot balastul de erudiție teologică sau filologică» și a redat numai ultimele concluziuni ale autorului.

d) În legătură cu epistolele pauline au mai scris:

71. Ec. I. C. Beldie: **L'hellénicité des épîtres pauliniennes**, Galați, 1928, 16 pagini, și

72. Pr. Har. Roventă: **Limba și stilul Sf. Apostol Pavel**, București, 1929.

### III. LUCRĂRI REFERITOARE LA ÎNVĂȚĂTURA SF. APOSTOL PAVEL.

Față de lucrările referitoare la viața, activitatea și scrierile Sf. Apostol Pavel, cele referitoare la învățătura marelui Apostol sunt mult mai puține. Ele privesc fie învățătura în genere a Sf. Apostol Pavel, fie aspecte separate din ea. Intrucât spațiul care ni s'a rezervat în această revistă nu îngăduie o discuție mai largă asupra lor, vom înfățișa mai jos numai elementele strict necesare identificării acestor lucrări, pentru ca cel interesat să le poată găsi mai cu ușurință.

73. Pentru că învățătura Sf. Apostol Pavel nu se găsește numai în epistole, ci și într'o seamă de locuri din Faptele Apostolilor, Dr. **Dragomir Demetrescu**, fost profesor la Facultatea de Teologie din București, a adunat și prezentat **Cuvintele Apostolului Pavel din Faptele Apostolilor**, în revista «Biserica Ortodoxă Română», 1895/1896, pp. 197—218 și 340—364. Totodată el a subliniat învățăturile marelui Apostol, date în diferite împrejurări prin viu grai.

74. O paralelă între învățătura Mântuitorului și a Sf. Apostol Pavel ne-a dat Prof. **I. Mihălcescu**, scriind: **Comparațiune între învățătura Mântuitorului și a Sf. Apostol Pavel**, în revista «Biserica Ortodoxă Română», 1915/1916, pp. 805—819; 899—911; 1058—1072; după care a scris **Deosebirii aparente între învățătura Mântuitorului și a Sf. Apostol Pavel**, tot în revista «Biserica Ortodoxă Română», 1915/1916, pag. 1154—1167 și, în fine, **Învățătura Mântuitorului și a Sf. Apostol Pavel din punctul de vedere al analogiilor**, tot acolo, pp. 1278—1289.

75. Pr. Dr. **Sofron Vlad**, în lucrarea **Mărturia Sf. Apostol Pavel despre viața și învățătura Mântuitorului**, Caransebeș, 1941, 72 pagini, arată de unde posedă Sf. Apostol Pavel cunoștințele sale despre Mântuitorul, ca și valoarea documentară a informațiilor pe care le dă.

76. O lucrare analogă, dar de popularizare și mult mai scurtă, ne dă și Ec. **I. C. Beldie**: **Viața Mântuitorului, după epistolele pauline**, Galați, 1929, 15 pagini.

77. Tot o lucrare de popularizare poate fi socotită și broșura Pr. V. Gregorian: **Mântuitorul Iisus Hristos în lumina Epistolelor Sfântului Apostol Pavel**, Craiova, 1941, 16 pagini.

78. Pr. Dr. Petru Al. Rezuș publică **Christologia dela Filipeni 2, 5—11 și kenoza protestantă modernă**, în «Revista Teologică», 1938, pp. 52—59 și 85—89.

79. — Concepția Sf. Apostol Pavel asupra emăncipării omului de sub robia păcatului, reînnoirea și înobilarea lui sufletească, ne-o înfățișează Pr. Dr. Grigorie T. Marcu, într'o documentată și valoroasă teză de doctorat, sub titlul **Antropologia Paulină**, Sibiu, 1941, XXXVIII+335 pagini.

80. Un studiu scurt, în care autorul ia poziție contra unui articol al Pr. I. C. Beldie, argumentând în sensul dihotomiei după Sf. Apostol Pavel, este acela al Pr. Em. Hogaș, intitulat **Trihotomie sau dihotomie?**, publicat în revista «Biserica Ortodoxă Română», 1928, pp. 945—949.

81. Problema răscumpărării, după Sf. Apostol Pavel, a fost tratată de Marin Preotescu, sub titlul **Răscumpărarea, după Apostolul Pavel**, București, 1907 și prezentată ca teză de licență, la Facultatea de Teologie din București.

82. O problemă oarecum asemănătoare: **Planul mântuirii după vederea Sf. Apostol Pavel**, studiu exegetic-omiletic, București, 1925, VIII+54 pagini.

83. Tot din categoria lucrărilor în legătură cu răscumpărarea face parte și studiul lui Haralambie I. Cojocaru, actualmente asistent la Institutul Teologic din București: **Noțiunea de «Biserică» la Sf. Apostol Pavel**, 1925 (extras din revista «Luminătorul»).

84. Prof. Dr. Vasile Gheorghiu a scris în revista «Candela», 1930, pp. 327—333 și 415—452 **Despre planul divin de mântuire și realizarea lui în legătură cu Efesenii 1, 3—2, 10**.

85. Dr. Dragomir Demetrescu a scris în revista «Biserica Ortodoxă Română», 1897/98, pp. 961—978 un articol intitulat **Apostolul Pavel și Iacob** (Studiu exegetic asupra învățaturii despre îndreptarea sau mântuirea omului. Epistola Apostolului Pavel către Romani, cap. III, 28 și Epistola Apostolului Iacob II, 4).

86. Același subiect a preocupat și pe Diac. Dr. N. I. Nicolaescu, care a scris în revista «Apostolul», București, 1938, pp. 226—229 un articol intitulat **Pavel sau Iacob?**

87. Pr. Dr. Grigorie T. Marcu a publicat în Anuarul Academiei Teologice Andreiene din Sibiu, anul 1936/1937 un studiu despre **Mistica Paulină**, pp. 32—49.

88. Tot Pr. Dr. Grigore T. Marcu a publicat în Anuarul Academiei Teologice Andreiene, anul 1938/1939 un alt studiu intitulat **Paulinism și stoicism**, pp. 131—139. Notăm aici că, cu câțiva ani mai înainte, au apărut în Grecia două lucrări cu titluri asemănătoare, recenzate la noi de Dl. Prof. Teodor M. Popescu, în revista «Biserica Ortodoxă Română», 1939, pp. 55—66. Ele au ca autor pe Vasilis H. Ioannidis și sunt intitulate:

primul: Apostolul Pavel și filosofii stoici, iar al doilea: **Misticismul Apostolului Pavel**. Pr. Dr. Grigore T. Marcu citează însă numai autori apuseni.

89. Un studiu de valoare deosebită pentru înțelegerea teologiei Sf. Apostol Pavel este acela al Pr. Dr. **Grigore T. Marcu**, intitulat **Originea și originalitatea Teologiei pauline**, publicat în «Revista Teologică», 1940 pp. 537—558.

90. Eshatologia paulină a fost tratată de Ec. **I. C. Beldie** în studiul: **Ce spune Apostolul Pavel despre a doua venire**, în revista «Biserica Ortodoxă Română», 1927.

91. Tot un studiu de natură eshatologică ne-a dat Pr. Dr. **Ilarion Felea**, sub titlul **Invierea trupurilor în Teologia paulină**, publicat în «Revista Teologică», 1941, pp. 229—234.

92. Un studiu care atacă o latură practică din învățătura Sf. Apostol Pavel este acela al Prof. Dr. **Vasile Gheorghiu**: **Ce hotărăște Sf. Apostol Pavel cu privire la căsătoria preoților?**, publicat mai întâi în revista «Candela», 1911 și 1912 și extras apoi în broșură, 1911, 37 pagini.

93. O lucrare de natură didactică asupra epistolelor Sf. Apostol Pavel, ne-a dat Ec. **I. C. Beldie**, publicând **Principii didactice în epistolele pauline**, Galați, 1935, 32 pagini.

94. În fine, o ultimă lucrare pe care o amintim aici, de aceeași natură cu cea de mai sus, dar de o valoare mult mai mare este aceea a Pr. **Marin S. Diaconescu**, apărută sub titlul: **Principiile didactice în Epistolele Pauline, în legătură cu metoda religiei în școala primară**, Curtea de Argeș, 1945, 32 pagini.

Ajunși la sfârșitul acestei prezentări, putem observa că literatura teologică română, mai ales în timpul din urmă, a făcut mari progrese în înțelegerea personalității și activității Sf. Apostol Pavel. Dacă unele dintre lucrările mai vechi au fost depășite de cercetările din urmă, dacă altele sunt de mică importanță și dacă altele, în fine, din cauza lipsei noastre de timp suficient în pregătirea acestei prezentări, stau încă ascunse prin reviste, sau ca publicațiuni aparte, nu este mai puțin adevărat că toate laolaltă au contribuit să bătătorească drumul care duce la înțelegerea marelui Apostol al Neamurilor. Dintre toți cei ce s'au ocupat la noi în țară cu Sf. Apostol Pavel, până în clipa de față, ies în evidență figurile: Prof. Dr. Cornoiu, care a imprimat mai multor generații de studenți, la București, dragostea de studiu serios și metodic, Prof. Dr. Vasile Gheorghiu, care s'a făcut apreciat ca om de înaltă știință și în afară de granițele țării și ale ucenicilor mai de seamă ai acestora: Gala Galaction, regretatul profesor Haralambie Roventă, Diac. Prof. N. I. Nicolaescu și Prof. Justin Moisescu, la București; Prof. Grigore T. Marcu și Prof. Sofron Vlad la Sibiu; P. S. Episcop Nicolae Colan și Prof. L. G. Munteanu la Cluj. Lăsând la o parte pe Haralambie Roventă, care a plecat prea de timpuriu dintre noi, toți ceilalți se găsesc în plinătatea forțelor creatoare. Deaceia, Teologia română așteaptă încă mult dela ei.

---

Manuscrisele, abonamentele și orice corespondență se trimit pe adresa: **Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă, Str. Antim, Nr. 29, București V**, cu mențiunea: Pentru *Studii Teologice*—Revista Institutelor Teologice Universitare din Patriarhia Română.

#### C O S T U L   R E V I S T E I :

<u>In țară:</u>		<u>In străinătate:</u>	
Pe an . . . . .	400 lei	Pe an . . . . .	1000 lei
Un număr . . . . .	100 „	Un număr . . . . .	200 „

In București, se poate cumpăra dela Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, Str. Principatele Unite Nr. 60.

---

**T I P O G R A F I A**  
**INSTITUTULUI BIBLIC**  
**și de**  
**MISIUNE ORTODOXĂ**  
**Str. Principalele Unle,60**  
**B U C U R E Ș T I**  
**Telefon 3.07.34**